

Afgørelser – Reg. nr.:

Fredningen vedrører:

Domme

Taksationskommissionen

Naturklagenævnet

Overfredningsnævnet

Fredningsnævnet

Kendelser

Deklarationer

Taksationskommissionen
Haraldsgade 53
2100 København Ø

By- og Landskabsstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø

Att.: Naturområdet, Ole Jappe

Sag nr. 360

Ref. AHD

Sag 360 - Fredning af Kolonien Frederiksnåde

Den 27. juni 2008

./. Vedlagt fremsendes et eksemplar af Taksationskommissionens kendelse vedrørende Fredning af Kolonien Frederiksnåde.

Søgsmål til prøvelse af Taksationskommissionens afgørelse kan anlægges efter naturbeskyttelseslovens § 88 inden 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt. Sag kan anlægges, hvis sagsøgeren har hjemting i Danmark, ved den byret, hvor sagsøger har hjemting.

Med venlig hilsen

Anni Hougaard Dalgas

Taksationskommissionen
Sekretariat
Haraldsgade 53
2100 København Ø

Tlf.: 72 54 20 00
Fax: 39 27 98 99

Sag nr. 360

Fredning af Kolonien Frederiksnåde

Kendelse

(Meddelt den 27. juni 2008)

Naturklagenævnets afgørelse af 19. november 2007 om erstatning i anledning af fredning af Kolonien Frederiksnåde i Billund Kommune er indbragt for Taksationskommissionen af ejeren af lb. nr. 2, Fromsseir Plantage A/S.

Taksationskommissionen har den 27. maj 2008 afholdt mundtlig forhandling og besigtiget den pågældende ejendom.

For Fromsseir Plantage A/S mødte advokat Jørgen Brammer og jagtkonsulent Fritz Heje Hansen.

For By - og Landskabsstyrelsen mødte arkitekt Ole Jappe.

For Billund kommune mødte Birgitte B. Knudsen.

Naturklagenævnet har tilkendt ejeren en erstatning på 210.400 kr. specificeret således:

Friholdt areal og areal med pløjebegrænsning: 4,64 ha à 38.000 kr. afrundet til	176.400 kr.
Øvrige arealer: 4,02 ha à 3.500 kr. afrundet til	14.100 kr.
Stier: 660,1 meter à 30 kr. afrundet til	19.900 kr.

Ejeren, der ikke i øvrigt har haft bemærkninger til erstatningsfastsættelsen, har endeligt nedlagt påstand om en yderligere erstatning på 262.237,50 kr. for mistet jagtværdi som følge af fredningen.

Til støtte herfor har ejeren henvist til en af ham indhentet erklæring af 4. februar 2008 og tillægserklæring af 8. april 2008 fra jagtkonsulent Fritz Heje Hansen. Af disse erklæringer fremgår, at ca. 15 ha af ejendommen, herunder store dele af de lysåbne arealer uden for det fredede område, vil miste sin jagtlige værdi på grund af publikumsforstyrrelser fra stien. Det fremgår endvidere af erklæringerne, at den mistede jagtværdi vil udgøre 7.875 kr. pr. år. Ejeren har på denne baggrund under anvendelse af en kapitaliseringsfaktor på 33,3 opgjort den mistede jagtværdi til 262.237,50 kr.

By - og Landskabsstyrelsen og Billund kommune har nedlagt påstand om stadfæstelse af Naturklagenævnets erstatningsfastsættelse.

Det fremgår af sagen, at ejendommen har et samlet areal på 765 ha, hvoraf ca. 9 ha er omfattet af fredningen.

Taksationskommissionens bemærkninger:

Kommissionen finder, at det må lægges til grund, at etablering af stier i området vil medføre en vis ikke helt uvæsentlig forringelse af jagtmulighederne på arealerne i nærheden af stierne. Det kan imidlertid ikke antages, at fredningen medfører, at der ikke kan drives jagt i nærheden af stierne, ligesom det ikke kan antages, at jagten på den øvrige del af ejendommen bliver påvirket i nævneværdigt omfang. Der er ikke ydet ejeren tilstrækkelig økonomisk kompensation for arealafståelsen og de forringede jagtmuligheder ved den tilkendte erstatning for stier. Der tillægges derfor ejeren yderligere erstatning for nedgangen af ejendommens værdi som følge af de forringede jagtmuligheder. Idet erstatningen herfor passende kan fastsættes til 25.000 kr., forhøjes den samlede erstatning til 235.400 kr.

Herefter bestemmes:

Der fastsættes en erstatning på 235.400 kr. til ejeren af lb. nr. 2, Fromsseier Plantage A/S.

Erstatningsbeløbet forrentes som bestemt ved Naturklagenævnets afgørelse af 19. november 2007.

Der tillægges Fromsseier Plantage A/S godtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand med 7.500 kr., der kan udbetales til advokat Jørgen Brammer, Esbjerg.

B. Vollmond

Svend Aage Jensen

Søren Ladegaard Andersen

NATURKLAGENÆVNET>

SCANNET

**Naturklagenævnets afgørelse af
19. november 2007
om
fredning af Kolonien Frederiksnåde i Billund Kommune
(Sag nr. NKN-111-00036)**

Fredningsnævnet for Ribe amt har den 15. december 2006 truffet afgørelse om fredning af Kolonien Frederiksnåde, et ca. 12,85 ha stort område, hvoraf 3.95 ha tilhører Erling Øhlenschläger og 8,7 ha tilhører Fromsseir Plantage A/S, samt et mindre areal tilhørende Billund Kommune. Fredningssagen er rejst af Danmarks Naturfredningsforening den 23. august 1999.

Fredningsnævnets afgørelse er forelagt Naturklagenævnet til efterprøvelse i medfør af naturbeskyttelseslovens § 42 og er tillige påklaget af de to private lodsejere.

Sagens forhistorie

Den 6. august 2003 afviste fredningsnævnet Danmarks Naturfredningsforenings forslag om fredning af Kolonien Frederiksnåde. Fredningsnævnet udtalte bl.a., at de arealer, hvorpå Kolonien Frederiksnåde blev anlagt, ikke havde nogen særlig naturmæssig eller landskabelig interesse, ligesom de kulturhistoriske værdier efter den tyske bosættelse var af begrænset rækkevidde. Afgørelsen blev påklaget til Naturklagenævnet af Danmarks Naturfredningsforening, Kulturarvsstyrelsen, Grindsted-Vorbasse Museum og Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd i Ribe Amt.

Ved afgørelse af 16. marts 2005 ophævede Naturklagenævnet fredningsnævnets afgørelse og hjemviste sagen til fredningsnævnet til fornyet behandling og gennemførelse af en fredning på grundlag af et revideret fredningsforslag, som Danmarks Naturfredningsforening havde udarbejdet under Naturklagenævnets behandling af sagen. Flertallet udtalte bl.a. at man i alt væsentligt kunne tilslutte sig Kulturarvsstyrelsens vurdering af de tilbageværende diger ved Frederiksnåde.

En fredning af området, ud over den beskyttelse af digerne, som gælder efter museumsloven, ville give mulighed for genopretning og pleje af digerne og for en tiltrængt formidling af områdets historiske betydning.

Fredningsområdet

Det foreslåede fredningsområde ligger i landzone, i et område som i Ribe Amts regionplan 2008 er udlagt som naturområde og kulturhistorisk beskyttelsesområde. Naturmæssigt er lokaliteten dermed en del af et "større sammenhængende naturområde af national og regional betydning. Naturbeskyttelsesinteresserne er udgangspunkt for arealanvendelsen."

Om de udpegede områder af kulturhistorisk interesse hedder det, at "de kulturhistoriske interesser må ikke tilsidesættes i væsentligt omfang". Arealet nord for den gamle bygade er desuden udpeget som "øvrigt område, hvor der kan foregå skovtilplantning".

Den østlige del af området nord for Knurborgvej er samtidig udpeget som værdifuldt landskabsområde, hvor "de landskabelige og geologiske interesser er udgangspunktet for arealanvendelsen".

Der er efter det foreliggende ikke inden for fredningsområdet registreret områder, der er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Digerne er beskyttet jf. nu museumslovens § 29 a, (tidl. naturbeskyttelseslovens § 4), men der findes også diger i marken, som ikke er optaget på Kort- og Matrikelstyrelsens 4cm-kort.

Sagens baggrund

Baggrunden for oprettelsen af Kolonien Frederiksnåde skal søges i en kongelig forordning om "hedernes opbyggelse" fra 1723. Hedens opdyrkning krævede konkrete initiativer. Dels var der store hedeområder, som aldrig havde set plov, dels var mange gårde i hedernes udkant blevet forladt og stod som ødegårde. Ingen svarede skatter og afgifter af dem, så de var hjemfaldne til kongen. Der var behov for at tiltrække nye bønder, som ville give sig i kast med hedens opdyrkning. Til gengæld stillede forordningen en række friheder i udsigt, først og fremmest skattefrihed i 20 år.

Kolonien er en af flere oprettet af Kong Frederik den 5. i 1756. Først omkring 1759-60 kommer der for alvor gang i hvervningen af kolonister til opdyrkning af hederne. I august 1760 ankommer således de første kolonister fra Tyskland til Vorbasse. Der var 16 katolske familier, som skulle bo i Knurborg, der nu blev kaldt "Frederiksnåde". Der blev anlagt en landsby og afsat lodder til 10 gårde. To familier blev indkvarteret på hver toft. Med tiden blev der tilføjet en lille begravesplads vest for kolonien, lige uden for landsbyen. Den er først i 200-året for bosættelsen blevet markeret ved en mindesten, rejst i 1960 af efterkommere af de første kolonister, familien Øhlenschläger, der stadig ejer en ejendom i Frederiksnåde.

Koloniseringen løb ind i mange vanskeligheder og blev dermed kun en begrænset succes. Mange af kolonisterne rejste tilbage til deres tyske hjemstavn, og gårdene blev efterhånden overtaget af danske bønder. Der var dog nogle, der blev tilbage. En ejendom ligger stadig på sin oprindelige plads (Skjoldborgvej 20), mens andre flyttede ud i nabolaget.

Af de markante jorddiger omkring kolonien er en del fjernet, formentlig før digerne blev beskyttet gennem naturbeskyttelsesloven af 1992. Digerne omkring den nordvestlige gårdtoft er dog bevaret. Dertil kommer digerne på begge sider af bygaden vest for Skjoldborgvej og på sydsiden af bygaden (Knurborgvej) øst for Skjoldborgvej. Endelig findes der bevarede diger i landsbyens sydøsthjørne.

Fredningsnævnets afgørelse

Fredningsbestemmelserne

Fredningsnævnet udtaler, at Kolonien Frederiksnåde har kulturhistorisk interesse, fordi den er rammen om et veldokumenteret indvandringsprojekt. Den er det eneste sted i Danmark, hvor man i de tidligere hedeegne kan se spor efter, hvorledes de første kolonier, der blev befolket med tyske indvandrere, var anlagt. Kolonien har derfor såvel historisk som kulturhistorisk interesse. Såfremt de ikke beskyttede spor efter kolonien skal sikres for eftertiden, kan dette kun ske gennem en fredning af området. Fredningsnævnet har derfor taget fredningspåstanden til følge og fastlagt grænserne for det fredede område, således som det fremgår af fredningskortet. Fredningsnævnet har også tiltrådt de fredningsbestemmelser, som naturfredningsforeningen har foreslået med de ændringer, som Kulturarvsstyrelsen og naturfredningsforeningen under fredningssagens behandling har foreslået.

I fredningens § 1 er formålet beskrevet således:

- bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet,
- undgå bebyggelse,
- give adgang til pleje og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor,
- give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie,
- sikre offentlighedens adgang til i marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål.

Af hensyn til beskyttelsen af bosættelsens kulturspor, bestemmes bl.a., at sten- og jorddiger fra koloniens gårdtofter samt andre kulturspor angivet på fredningskortet skal bevares, plejes og synliggøres. For at sikre digernes fremtræden i landskabet skal et areal omkring digerne på i alt 8 meter friholdes for jordbehandling, bevoksning og hegning. Arealet måles fra digemidte med 4 m til hver side. Digerne og det friholdte areal udtages af mark- og skovdrift. Der må ikke køres med maskiner på eller over digerne.

Diger og andre kulturspor samt de friholdte arealer skal ryddes for bevoksning og efterladte træeffekter m.v. Det samme gælder for sporene efter koloniens fælles lergrav og vandingshul samt

deres beskyttelseszone. Der må heller ikke jordbehandles, gødskes eller anvendes sprøjtemidler på diger og andre kulturspor samt i de friholdte arealer.

I øvrigt er der henvist til en af fredningsnævnet samtidig godkendt detaljeret plejeplan.

Fredningen indeholder nogle særlige bestemmelser om beskyttelse af koloniens kirkegård og familien Øhlenschlägers mindesten og familiegravplads.

Landbrugs- og skovdrift på de tidligere kolonitofter kan i øvrigt fortsætte på nærmere angivne vilkår herunder med begrænsning i pløjedybden til 15 cm henholdsvis 30 cm på nærmere udpegede arealer. På arealerne, som omgiver kolonitofterne, kan der jordbehandles uden begrænsninger, herunder dybdepløjes.

Inden for de udlagte friarealer kan plejemyndigheden iværksætte restaurering og genopbygning af koloniens diger, kirkegårde, lergrav og vandingshul på grundlag af en plan udarbejdet af det ansvarlige arkæologiske museum og godkendt af fredningsnævnet.

Der må ikke opføres bebyggelse eller placeres anlæg af nogen art, herunder skure, campingvogne, transformatorstationer, master eller lignende skæmmende indretninger, og der må ikke foretages terrænændringer, herunder opfyldning og afgravning, som ikke tjener fredningens formål.

Offentligheden har adgang efter de til enhver tid gældende bestemmelser om offentlighedens adgang til skove. Herudover udlægges der den på fredningskortet viste trampesti.

Fredningen er ud over de foran nævnte bestemmelser ikke til hinder for skovdrift og jagtret.

Klager og synspunkter for Naturklagenævnet

Advokat Benny Thomsen på vegne af gårdejer Erling Øhlenschläger har påklaget fredningsnævnets afgørelse om fredningen og navnlig gjort gældende, at selve fredningen er overflødig og i øvrigt hviler på et fejlagtigt og mangelfuldt grundlag for så vidt angår de historiske kendsgerninger. Der henvises til, hvad den anden berørte part, Fromsseir Plantage A/S ved advokat Jørgen Brammer på dette selskabs vegne tidligere under sagen har fremført.

Klager har nærmere henvist til, at kirkegården, som ønskes fredet, aldrig har været etableret, men højest har eksisteret på nogle plantegninger på tilsvarende vis som en række andre planlagte

bygninger, der aldrig blev opført. Det beskrevne vandingshul er efter klagers mening blot de synlige rester efter en gammel mergelgrav.

Digerne D, G og H er ikke som beskrevet de oprindelige diger men jorddiger, etableret i forbindelse med etablering af den planteskole, der blev anlagt i forbindelse med skovtilplantningen i årene 1895 – 1905. Der blev tilført ekstra muld på arealerne mellem de pågældende diger, hvoraf der findes rester nu, og som ikke er og aldrig har været toftediger eller stendiger.

Klager finder, at man, såfremt fredningen gennemføres, er i overhængende risiko for at give fredningen udsende af at være noget, som det rent faktisk ikke er. Faktuelle fejl bør derfor rettes, således at området i det mindste ikke for eventuelle interesserede bliver misvisende.

Advokat Jørgen Brammer på vegne af Fromsseier Plantage A/S har klaget over fredningsafgørelsen og har henvist til, hvad man tidligere har anført mod fredningen såvel over for fredningsnævnet som over for Naturklagenævnet herunder navnlig,

at den allerede gældende beskyttelse i medfør af den tidligere naturbeskyttelseslovs § 4, der nu er overført til museumsloven, udgør en tilstrækkelig sikring af de levn, der måtte være kulturhistorisk og/eller arkæologisk beskyttelsesværdige.

at det af fredningsforslaget omfattede areal hverken repræsenterer særlige kulturhistoriske, bevaringsværdige interesser i naturbeskyttelseslovens forstand eller nogen formidlingsværdi for nutiden.

at Kolonien Frederiksnåde blev omlagt i tilknytning til allerede eksisterende bebyggelser (Knorborg, Skjoldbjerg og Rugbjerg), og flere af de væsentligste tilbageværende spor i fredningsområdet – herunder stendigerne langs ”bygaden” – er efter al sandsynlighed yngre end selve kolonien, hvorfor den historiske sammenhæng mellem de tilbageværende spor og koloniens etablering mangler,

Specielt for så vidt angår lergraven bemærkes, at der i en periode forud for den nuværende ejers overtagelse af Fromsseier Plantage efter det oplyste er sket anvendelse af lergraven til anlæggelse og vedligeholdelse af skovveje, og at den nuværende ejer har anvendt materiale på 200 m³ til

anlæggelse og vedligeholdelse af skovveje. Indvindingen sker i medfør af råstoflovens § 7, stk. 2, og kræver ikke myndighedernes godkendelse.

Naturklagenævnets afgørelse

I sagens behandling herunder besigtigelse og offentligt tilgængeligt møde den 15. maj 2007 har deltaget 9 af Naturklagenævnets medlemmer: Bent Jacobsen(formand), Ole Pilgaard Andersen, Martin Glerup, Leif Hermann, Mogens Mikkelsen, Anders Stenild, Inger Støjberg, Poul Søgaard og Jens Vibjerg.

Et flertal på 7 medlemmer udtaler:

Det må lægges til grund, at de tilbageværende diger i fredningsområdet ved Frederiksnåde udgør spor efter, hvorledes de første kolonier, der blev befolket med tyske indvandrere, var anlagt. Området har derfor såvel historisk som kulturhistorisk interesse. Af de grunde, som fredningsnævnet har anført, er flertallet enig i, at området bør fredes, og fredningsnævnets afgørelse om fredning af området tiltrædes derfor i realiteten.

Mindretallet (Inger Støjberg og Jens Vibjerg) finder ikke, at der er tilstrækkeligt grundlag for at frede området, og stemmer derfor for at ophæve fredningsnævnets afgørelse.

Det bestemmes, at fredningen ikke skal være til hinder for, at der kan indvindes ler/mergel fra lergraven på matr.nr. 1 a Frederiksnåde Koloni, Vorbasse til eget brug inden for råstoflovens rammer.

Den plejeplan, som fredningsnævnet har godkendt, og som udgør en del af fredningsnævnets afgørelse, bør ikke optages i fredningsafgørelsen. En plejeplan skal kunne ændres med tiden efter plejemyndighedens vurdering af behovet herfor og kun efter forhandling med de berørte lodsejere.

Idet fredningsnævnets afgørelse af 15. december 2006 ophæves, fastsættes følgende fredningsbestemmelser for fredningsområdet, der er afgrænset som vist på fredningskortet, der hører til Naturklagenævnets afgørelse. Fredningen omfatter helt eller delvist de på vedhæftede matrikelfortegnelse anførte ejendomme:

§ 1. Fredningens formål

Fredningen af Kolonien Frederiksnåde har til formål at:

- bevare bosættelses sidste kulturspor i landskabet,
- give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie,
- sikre offentlighedens adgang til i marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål.

§ 2. Beskyttelsen af bosættelsens kulturspor

Sten- og jorddiger fra koloniens gårdtofter samt andre kulturspor angivet på fredningskortet skal bevares, plejes og synliggøres.

For at sikre digernes fremtræden i landskabet skal et areal omkring digerne på i alt 8 meter friholdes for jordbehandling, bevoksning og hegning. Arealet måles fra digemidte med 4 m til hver side.

For at synliggøre de oprindelige digestrækninger i deres helhed gælder det friholdte areal også delstrækninger, hvor diget mangler i terræn.

Digerne og det friholdte areal udtages af mark- og skovdrift. Koloniens fælles lergrav og vandingshul til kreaturer skal bevares. Der udlægges en 4 m bred beskyttelseszone omkring disse. Der må ikke køres med maskiner på eller over digerne eller i vandingshullet.

Fredningen er dog ikke til hinder for, at der kan indvindes ler/mergel fra lergraven på matr. nr. 1 a til ejendommens eget brug inden for råstoflovens rammer, jf. lov om råstoffer § 7, stk. 2.

§ 3. Plejebestemmelser

Ved fredningens gennemførelse udføres følgende førstegangspleje:

Diger og andre kulturspor samt de friholdte arealer ryddes for bevoksning og efterladte træeffekter m.v. Enkelte gamle løvtræer på jorddiger kan bevares. Træstød må ikke fjernes, men skal efterlades til henfald, evt. tildækkes med jord.

Sporene efter koloniens fælles lergrav og vandingshul til kreaturer samt deres beskyttelseszone ryddes for bevoksning og evt. henlagte træeffekter.

Træeffekter fra plejen tilfalder ejeren, med mindre andet er aftalt skriftligt. Effekterne leveres på et nærmere aftalt sted inden for fredningsområdet.

Der må ikke jordbehandles, gødskes eller anvendes sprøjtemidler på diger og andre kulturspor samt i de friholdte arealer.

Plejemyndigheden kan inden for de udlagte friarealer iværksætte restaurering og genopbygning af koloniens diger, kirkegård, lergrav og vandingshul på grundlag af en plan udarbejdet af det ansvarlige arkæologiske museum og godkendt af fredningsnævnet.

Genopretning af kulturspor, herunder restaurering af sten- og jorddiger samt anden naturpleje foretages af plejemyndigheden uden udgift for ejer.

Det ansvarlige arkæologiske museum kan efter forudgående projektansøgning til fredningsnævnet iværksætte videnskabelige undersøgelser med henblik på at belyse koloniens kulturhistorie.

I øvrigt henvises til den af fredningsnævnet den 15. december 2006 godkendte plejeplan.

Plejemyndigheden, Billund Kommune kan, når den ovenfor nævnte førstegangspleje er udført, vedtage en ny plejeplan efter forhandling med de berørte lodsejere. Der henvises til den til enhver tid gældende bekendtgørelse om pleje af fredede arealer og om tilsyn, for tiden Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 1604 af 20. november 2006.

§ 4. Kirkegårdene

Koloniens kirkegård er angivet på fredningskortet med et areal på ca. 25 x 30 m på grundlag af udskiftningskortet fra 1793. Udstrækningen markeres i terræn efter anvisning fra det ansvarlige arkæologiske museum. Arealet udtages af omdrift, friholdes for jordbehandling og undergives sædvanlig pleje, jf. § 3. Det holdes vedvarende dækket af en naturligt fremspiret græs- og urtevegetation.

Familien Øhlenschlägers gravplads:

Siden 1996 har familien Øhlenschläger benyttet området ved den i 1960 rejste mindesten for kolonisterne som familiegravsted. Ejerne kan afsætte gravpladsen i terræn og lade dette hegne. Området skal friholdes for mark- og skovdrift. Arealets drift og pleje varetages af ejer.

§ 5. Øvrige driftsforhold

Landbrugs- og skovdrift på de tidligere kolonitofter kan udover det § 2 og § 3 nævnte fortsætte på følgende vilkår:

Af hensyn til de arkæologiske fundlag må pløjning og anden jordbehandling på de tidligere gårdtofter mellem dige B og G, og tilsvarende arealer syd for Bygaden og Knurborgvej mellem dige E og F ikke ske dybere end 15 centimeter.

På de øvrige dele af koloniens tofter må pløjning og anden jordbehandling ikke ske dybere end 30 centimeter.

På arealerne, som omgiver kolonitofterne, kan der jordbehandles uden begrænsninger, herunder dybdepløjes. Der henvises til fredningskortet.

§ 6. Bebyggelse og anlæg

Der må ikke opføres bebyggelse eller placeres anlæg af nogen art, herunder skure, campingvogne, transformatorstationer, master eller lignende skæmmende indretninger. Omlægning af eksisterende højspændingsmaster til jordkabel kan finde sted med umiddelbart efterfølgende retablering af diger.

§ 7. Terrænændringer

Der må ikke foretages terrænændringer, herunder opfyldning og afgravning, som ikke tjener fredningens formål.

Fredningen er dog ikke til hinder for, at der kan indvindes ler/mergel fra lergraven på matr.nr. 1a til ejendommens eget brug inden for råstoflovens rammer

§ 8. Offentlighedens adgang

Offentligheden har ret til at færdes ad den på fredningskortet angivne trampesti, der udlægges som permanent sti. Færdsel på stien må kun ske til fods.. I øvrigt gælder de til enhver tid gældende bestemmelser om offentlighedens adgang til private skove.

Fredningen er ikke til hinder for skovdrift og jagt. Ejeren kan forbyde offentlighedens adgang på dage, hvor der afholdes jagt eller foregår intensivt skovarbejde.

§ 9. Publikumsinformation

Plejemyndigheden kan opsætte informationstavler i forbindelse med trampestien.

§ 10. Dispensation

Fredningsnævnet kan meddele dispensation fra fredningsbestemmelserne i §§ 2 – 8, når det ansøgte ikke vil stride mod fredningens formål, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1.

På Naturklagenævnets vegne

Bent Jacobsen
Viceformand

Afgørelsen er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. naturbeskyttelseslovens § 82. Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. lovens § 88, stk. 1.

**Fortegnelse over matrikelnumre der delvis er omfattet af
Naturklagenævnets afgørelse af 19. november 2007**

Frederiksnåde Koloni, Vorbasse

Matr.nr. 1a, 1g, 3a og 4æ

**Naturklagenævnets afgørelse
af 19. november 2007
om erstatning i anledning af fredning af Kolonien Frederiksnåde
i Billund Kommune
(Sag nr. NKN-111-00036)**

Fredningsnævnet for Ribe Amt har den 15. december 2006 truffet afgørelse om erstatning i anledning af fredning af Kolonien Frederiksnåde i Billund Kommune. Fredningsnævnet har tilkendt erstatning til to private lodsejere med et beløb på i alt 407.053 kr.

Fredningsnævnets afgørelse er i medfør af naturbeskyttelseslovens § 42 forelagt Naturklagenævnet til efterprøvelse. Afgørelsen er tillige påklaget til Naturklagenævnet af de to lodsejere.

Fredningsnævnets afgørelse

Fredningsnævnet har fastsat erstatningerne efter følgende principper:

Arealer der friholdes for enhver form for drift: 75.000 kr./ha

Arealer der pålægges driftsmæssige begrænsninger: 30.000 kr./ha

Øvrige fredede arealer, grundtakst: 3.200 kr./ha

Lodsejer nr. 1. Erling Øhlenschläger er herefter tilkendt en

Takstmæssig erstatning på 118.370 kr.

samt et beløb til dækning af merudgifter ved ændret placering af
nyt stuehus på ejendommen, uden for fredningen på

98.175 kr.

I alt

216.545 kr.

Lodsejer nr. 2. Fromsseier Plantage A/S er tilkendt en

Takstmæssige erstatning på i alt 190.508 kr.

Den samlede erstatning udgør i alt 407.053 kr.

Klagerne

Advokat Benny Thomsen har på vegne af gårdejer Erling Øhlenschläger påklaget fredningsnævnets afgørelse og navnlig gjort følgende gældende:

Erstatningskravet på 1.128.175,00 kr. (excl. advokatomkostninger) fremsat over for fredningsnævnet fastholdes, subsidært et mindre beløb. Det gøres gældende, at klienten ud over direkte merudgifter i forbindelse med flytningen af sin bebyggelse skal have erstatning for værditabet af arealet, dels som landbrugs/skovdriftsjord, dels for tabet af en byggeret på et areal, hvor klienten er hjemmehørende i 7. generation.

Til støtte for sidstnævnte påstand anføres, at klienten den 14. juni 1996 fik landzonetilladelse til at genopføre den nedbrændte beboelsesbygning på matr. nr. 3a Frederiksnåde Koloni, Vorbasse, og at han i slutningen af 1998 og i begyndelsen af 1999 tog skridt til at indhente de nødvendige tilladelser til opførelse af bolig med driftsbygninger på det omhandlede areal. (Tilladelsen fra 1996 udløb den 14. juni 1999).

Da fredningssagen blev rejst i 1999 betød det en standsning af klientens muligheder for at videreføre sine byggeplaner. I realiteten er og var klientens flytning tvungen, og klienten har således mistet retten til at bebygge den del af det fredede område, hvor den oprindelige landbrugsbygning med beboelse var opført, og dette forhold kan alene henføres til påbegyndelsen af og den efterfølgende gennemførelse af fredningen.

Den opnåede zonetilladelse til den nu opførte bebyggelse omfatter ikke byggeri af en sådan ejendom, det var hensigten, der skulle opføres i det nu fredede område. På denne baggrund kan ulempeerstatningen passende fastsættes til 200.000 kr.

Værditabet incl. byggeret indgår i erstatningen for et areal på små 3 ha, hvor der kun resterer ingen eller begrænset anvendelse af arealet. Erstatningen skal tage udgangspunkt i faktiske værdier. I den forbindelse henvises til, at handelsprisen på landbrugsjord og/eller skovbrugsjord på egnen intetsteds er under 150-175.000 kr. pr. ha.

Advokat Jørgen Brammer har på vegne af Fromsseier Plantage A/S fremsat et erstatningskrav baseret på forstøkonomiske vurderinger på 630.790 kr. der er specificeret således:

Område med begrænset pløjedybde 3,98 ha á 30.710 kr.	122.000 kr.
--	-------------

Friholdt areal	0,75 ha á 110.000 kr.	75.000 kr.
Lergrav, 200 m ³ i 25 år	0,10 ha	322.000 kr.
Jagt	8,70 ha á 11.700 kr.	101.790 kr.

Hertil kommer et krav om erstatning for påstået værditab
vedrørende den resterende del af Fromsseir Plantage på 200.000 kr.
i alt 830.790 kr.

Naturklagenævnets afgørelse

I sagens behandling har deltaget 9 af Naturklagenævnets medlemmer: Bent Jacobsen (formand), Ole Pilgaard Andersen, Martin Glerup, Leif Hermann, Mogens Mikkelsen, Anders Stenild, Inger Støjberg, Poul Søgaard og Jens Vibjerg.

Naturklagenævnet har ved anden afgørelse af dags dato tiltrådt fredningen med mindre ændringer af enkelte af de fredningsbestemmelser, som fredningsnævnet har fastsat.

Naturklagenævnet skal udtale:

Erstatningen i anledning af fredningen fastsættes til et beløb, der modsvarer den nedgang i de enkelte ejendommers handelsværdi, der skyldes de ved fredningen pålagte begrænsninger i rådigheden, jf. naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1.

De arealer, der pålægges begrænset pløjedybde, og arealer, der skal friholdes for drift, udgør samlet set forholdsvis begrænsede dele af de to ejendomme, der er berørt af fredningen. Erstatningen for disse driftsmæssige begrænsninger findes passende at kunne sættes til 38.000 kr. pr. ha.

Øvrige fredede arealer erstattes med grundtakst på 3.500 kr. pr. ha.

Erstatning for udlæg af trampestier fastsættes til 30 kr. pr. lbm.

Det oprindelige fredningsforslag var ikke til hinder for genopførelse af Erling Øhlenschlägers nedbrændte ejendom på dens hidtidige placering eller en anden placering med respekt af de omgivende toftediger. Erling Øhlenschläger valgte i stedet at genopføre bebyggelsen på matr. nr. 4a uden for fredningen og fik landzonetilladelse hertil. Naturklagenævnet finder derfor ligesom fredningsnævnet ikke, at der er grundlag for at tilkende erstatning for mistet adgang til at genopføre den nedbrændte bolig mellem toftedigerne på matr. nr. 3a eller godtgørelse i øvrigt for gener og ulemper i forbindelse med flytning af boligen.

Den erstatning på 98.175 kr. for merudgifter ved den ændrede placering af beboelseshuset uden for fredningsområdet, som fredningsnævnet efter forhandling med Erling Øhlenschläger har tilkendt, stadfæstes.

For så vidt angår Fromsseir Plantage's særlige erstatningskrav bemærkes:

Da fredningen ikke er til hinder for indvinding af ler til eget brug fra lergraven, og da fredningen heller ikke forbyder jagt eller skønnes at medføre nævneværdige begrænsninger i jagtmulighederne, må erstatningskravene herfor afvises.

At fredningen, som omfatter ca. 9 ha af ejendommen, der har et areal på 765 ha, hvoraf 726 ha er vurderet som skov, skulle medføre et værditab på 200.000 kr. for restejendommen, ses ikke at være dokumenteret. Erstatningskravet må derfor afvises.

Der tilkendes ikke erstatning for vandingshullet på matr.nr. 1g, der anses for omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

Idet fredningsnævnets erstatningsafgørelse ophæves, fastsættes erstatningerne efter naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, således, idet de takstmæssigt beregnede erstatninger oprundes til hele hundrede:

Lb.nr. 1 Erling Øhlenschläger

Matr.nr. 3a og 4æ Frederiksnåde Koloni, Vorbasse

Friholdt areal og areal med begrænset pløjedybde 2,35 ha á 38.000 kr.		89.300 kr.
Øvrige arealer 1,62 ha á 3.500 kr.	5.670 kr.	5.700 kr.
Stier 428 m á 30 kr.	12.840 kr.	12.900 kr.
Særlig erstatning		98.175 kr.
I alt		206.075 kr.

Lb.nr. 2 Fromsseir Plantage A/S

Matr.nr. 1a og 1g Frederiksnåde Koloni, Vorbasse

Friholdt areal og
areal med begrænset pløjedybde 4,64 ha á 38.000 kr. 176,320 kr. 176.400 kr.

Øvrige arealer 4,02 ha á 3.500 kr. 14.070 kr. 14.100 kr.

Stier 660,1 m á 30 kr. 19.803 kr. 19.900 kr.

I alt 210.400 kr.

Samlet erstatning til lb.nr. 1 og lb.nr. 2 i alt 416.475 kr.

De tilkendte erstatninger forrentes efter naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 3, fra den 15. december 2006 (datoen for fredningsnævnets afgørelse) med en årlig rente, der svarer til den til enhver tid gældende diskonto.

Fredningsnævnet har tilkendt ejerne godtgørelse for sagkyndig bistand på i alt 19.500 kr., der er udbetalt.

I godtgørelse for sagkyndig bistand for sagens behandling for Naturklagenævnet tilkendes der Erling Øhlenschläger repræsenteret af advokat Benny Thomsen, ADVODAN, Grindsted, 8.500 kr., der udbetales til advokat Benny Thomsen.

Fromsseir Plantage A/S, repræsenteret af advokat Jørgen Brammer, tilkendes i alt 35.000 kr., der udbetales til advokat Jørgen Brammer.

Af den samlede erstatning på 416.475 kr. samt renter og tillagt omkostningsbeløb på 43.500 kr. udreder staten ved Miljøministeriet 75 % og Billund Kommune 25 %, jf. naturbeskyttelseslovens § 49, stk. 3.

Naturklagenævnets afgørelse om erstatningsudmålingen kan efter naturbeskyttelseslovens § 45 påklages til Taksationskommissionen af de ejere, der har indbragt fredningsnævnets afgørelse for Naturklagenævnet eller for hvis vedkommende Naturklagenævnet har skærpet frednings-

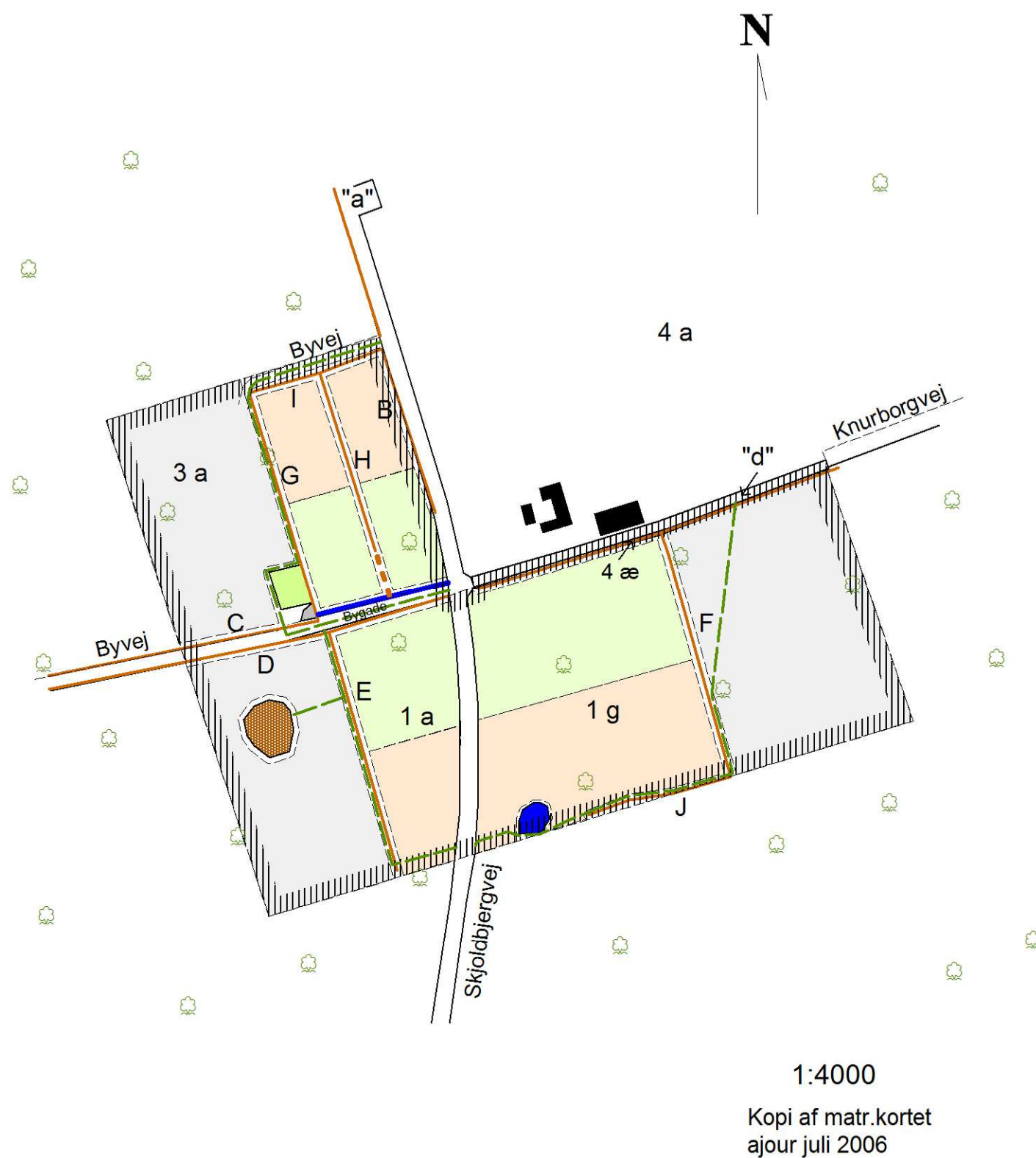
bestemmelserne eller nedsat erstatningen. Afgørelsen kan tillige påklages af Billund Kommune og af Miljøministeriet.

Klagefristen er 4 uger fra den dag, Naturklagenævnets afgørelse er meddelt den klageberettigede.

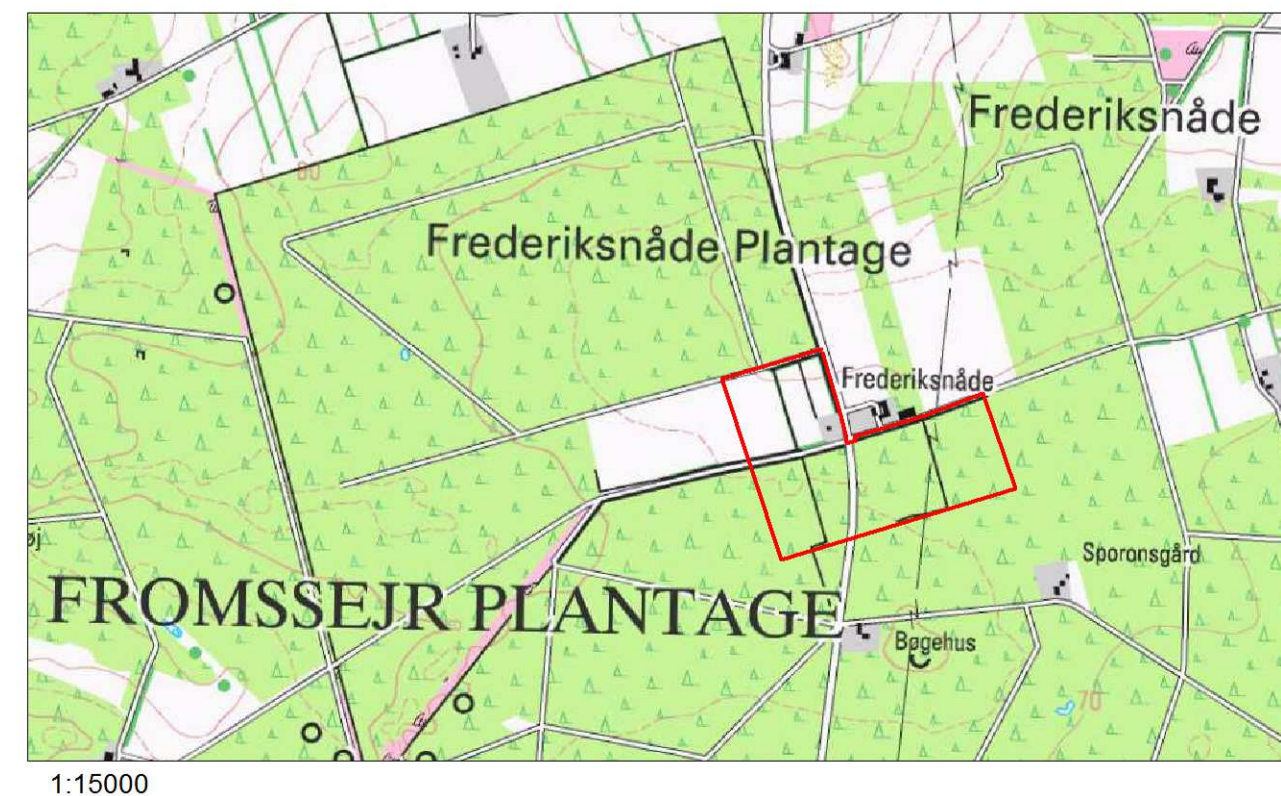
Klagen skal indgives skriftligt til Naturklagenævnet, Frederiksborggade 15, 1360 København K, der videresender klagen til Taksationskommissionen.

På Naturklagenævnets vegne

Bent Jacobsen
viceformand

- jordbehandling kun tilladt til max 15 cm 2,73 ha
- sædvanlig pløjning til max 30 cm 2,65 ha
- dybdepløjning tilladt 5,64 ha
- friareal 1,83 ha

Kolonien Frederiksnåde

Del af Frederiksnåde Koloni, Vorbasse

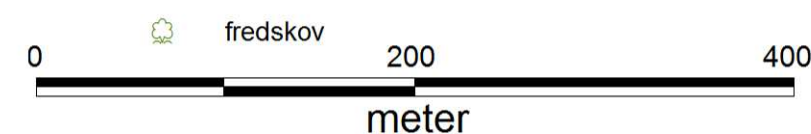
Billund Kommune

Udfærdiget i september 2004 af
Danmarks Naturfredningsforening
Ændret september 2007

Fredningskort til brug ved
Naturklagenævnets afgørelse
af november 2007
NKN-111-00036

Signaturforklaring:

- fredningsgrænse
- B C D E F G H I J betegner beskyttede diger, NBL §4
- ubeskyttet dige der findes i marken
- beskyttet dige der mangler i marken
- trampesti
- gravplads fra 1960
- kirkegård fra 1760
- vandingshul
- lergrav

FREDNINGSNÆVNET>

K E N D E L S E

A F S A G T D E N 15. D E C E M B E R 2006

A F

F R E D N I N G S N Æ V N E T F O R R I B E A M T

I S A G E N 33/2005

F O R S L A G T I L F R E D N I N G A F K O L O N I E N F R E D E R I K S N Å D E

I

B I L L U N D K O M M U N E

Ved kendelse, afsagt den 16. marts 2005, ophævede Naturklagenævnet fredningsnævnets kendelse, afsagt den 6. august 2003, hvorved fredningsnævnet havde afvist at frede Kolonien Frederiksnåde i Billund kommune. Naturklagenævnet hjemviste sagen til fredningsnævnet til fornyet behandling og gennemførelse af en fredning af Kolonien Frederiksnåde på grundlag af et revideret fredningsforslag, som Danmarks Naturfredningsforening havde udarbejdet under Naturklagenævnets behandling af sagen.

Fredningsnævnet har på baggrund af et revideret fredningsforslag, dateret den 1. august 2006, besluttet at frede Kolonien Frederiksnåde. Det fredede område er ca. 12,85 ha stort og omfatter dele af ejendommene matr. nr. 1 a, 1 g, 3 a og 4 æ Frederiksnåde koloni, Vorbasse, og et areal tilhørende Billund kommune.

Fredningsområdet:

Det foreslåede fredningsområde ligger i landzone i et område, som i Ribe Amts regionplan 2008 er udlagt som naturområde og kulturhistorisk beskyttelsesområde. Naturmæssigt er lokaliteten dermed en del af et "større sammenhængende naturområde af national og regional betydning. Naturbeskyttelsesinteresserne er udgangspunktet for arealanvendelsen".

Om de udpegede områder af kulturhistorisk interesse hedder det i regionplanen, at "de kulturhistoriske interesser må ikke tilsidesættes i væsentligt omfang". Arealet nord for den gamle bygade er desuden udpeget som "øvrigt område, hvor der kan foregå skovtilplantning".

Den østlige del af området øst for Knurborgvej er samtidig udpeget som

værdifuldt landskabsområde, hvor "de landskabelige og geologiske interesser er udgangspunktet for arealanvendelsen".

Der er efter det foreliggende ikke indenfor fredningsområdet registreret områder, der er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Digerne er beskyttet, jf. nu museumslovens § 29 a (tidl. naturbeskyttelseslovens § 4), men der findes også diger i marken, som ikke er optaget på Kort - og Matrikelstyrelsens 4 cm-kort.

Sagens baggrund

Baggrunden for oprettelsen af Kolonien Frederiksnåde skal søges i en kongelig forordning om "hedernes opbyggelse" fra 1723. Hedens opdyrkning krævede konkrete initiativer. Dels var der store hedeområder, som aldrig havde set plov, dels var mange gårde i hedernes udkant blevet forladt og stod som ødegårde. Ingen svarede skatter af dem, så de var hjemfaldne til kongen.

Der var behov for at tiltrække bønder, som ville give sig i kast med hedens opdyrkning. Til gengæld stillede forordningen en række friheder i udsigt, først og fremmest skattefrihed i 20 år.

Kolonien Frederiksnåde blev oprettet af kong Frederik den 5. i 1756. I august 1760 ankom de første kolonister fra Tyskland til Vorbasse. Kolonisterne skulle bo i Knurborg, der nu blev kaldt Frederiksnåde. Der blev anlagt en landsby og afsat lodder til 10 gårde. Der blev indkvarteret 2 familier på hver toft. Med tiden blev der tilføjet en lille begravelsesplads vest for kolonien - lige uden for landsbyen. Begravelsespladsen blev i 200-året for bosættelsen markeret ved en mindesten, rejst i 1960 af efterkommere af de første kolonister, familien Øhlenschläger, der stadig ejer en ejendom i Frederiksnåde.

Koloniseringen løb ind i mange vanskeligheder og blev dermed kun en begrænset succes. Mange af kolonisterne rejste tilbage til deres tyske hjemstavn, og gårdene blev efterhånden overtaget af danske bønder. Nogle enkelte kolonister blev tilbage. Een ejendom ligger stadig på sin oprindelige plads (Skjoldborgvej 20), mens andre flyttede ud i nabolaget.

Af de markante jorddiger omkring kolonien er en del blevet fjernet, formentlig før digerne blev beskyttet gennem naturbeskyttelsesloven af 1992. Digerne omkring den nordvestlige gårdtoft, digerne på begge sider af bygaden vest for Skjoldborgvej og på sydsiden af bygaden er bevaret, ligesom der findes bevarede diger i landsbyens sydøsthjørne.

Ved kendelsen, afsagt den 6. august 2003, afviste fredningsnævnet at frede Kolonien Frederiksnåde med følgende begrundelse:

"Det fremgår af naturbeskyttelseslovens formålsbestemmelse, navnlig § 1, stk. 2, at loven blandt andet tilsigter at beskytte naturen og de landskabelige og kulturhistoriske værdier, at forbedre områder, der er af betydning for landskabelige og kulturhistoriske interesser, samt at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen og forbedre mulighederne for friluftslivet. Efter lovens § 1, stk. 3, skal der ved administrationen af loven lægges vægt på den betydning, som et areal kan have for almenheden på grund af sin beliggenhed. Der kan til varetagelsen af de formål, der er nævnt i § 1, gennemføres fredning af arealer efter reglerne i lovens kapitel 6.

Fredningsnævnet finder, at de arealer, hvorpå kolonien Frederiksnåde blev anlagt, ikke har nogen særlig naturmæssig eller landskabelig interesse. Arealerne bør derfor alene fredes, hvis der foreligger sådanne ganske særlige forhold, herunder vedrørende områdets kulturhistoriske værdier, at tilsvarende forhold ikke gør sig gældende vedrørende de øvrige kolonier, der blev anlagt på samme tid som Frederiksnåde.

Kolonien Frederiksnåde har nok kulturhistorisk interesse, men de kulturhistoriske værdier efter den tyske bosættelse er af begrænset rækkevidde, fordi kolonien allerede efter få år blev opgivet af de tyske kolonisatorer, og deres ejendomme blev overtaget af danske bønder. Som følge af det anførte, og da området kun kan antages at have kulturhistorisk betydning for de familier, der er knyttet til området, tager fredningsnævnet ikke Danmarks Naturfredningsforenings påstand til følge."

Danmarks Naturfredningsforening, der havde rejst sagen, og Kulturarvsstyrelsen indbragte fredningsnævnets kendelse for Naturklagenævnet.

Naturfredningsforeningen har navnlig anført til støtte for klagen, at uanset om koloniseringen vurderedes som en succes eller ej, findes der på stedet en veldokumenteret indvandringshistorie og fysiske spor i landskabet efter en kolonigrundlæggelse, der er helt speciel i Danmark. Ingen andre steder findes bevaret fysiske spor i landskabet efter disse bosættelser.

Kulturarvsstyrelsen har blandt andet anført i sin klage, at området med de tilbageværende rester af Kolonien Frederiksnåde fortsat er bevaringsværdigt, bl. a. fordi Frederiksnåde er det eneste sted, hvor man i de tidligere hedeegne kan se spor af, hvordan de første kolonier var anlagt. En fredning vil efter styrelsens opfattelse være den bedste måde, hvorpå man kan sikre de ikke-beskyttede spor, nemlig de digestrækninger, der ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, toftearealerne, hvor kolonisternes gårdanlæg har ligget og med de nu jorddækkede spor heraf, kirkegården, "bygaden", vandingsdammen m.v. Kun en fredning af området kan åbne mulighed for en pleje af

arealer og spor samt retablering af f. eks. fjernede digestrækninger. En fredning vil også kunne skabe mulighed for en informativ skiltning og en udvidet adgang til arealerne for offentligheden.

Under Naturklagenævnets behandling af sagen reviderede Danmarks Naturfredning fredningsforslaget. Det reviderede fredningsforslag medførte en reduktion af det område, der ønskes fredet, idet den nordøstlige fjerdedel af fredningsområdet ikke længere ønskes medtaget under fredningen. Fredningsbestemmelserne er tillige blevet forenklede og tilpasset det begrænsede fredningsområde, jf. nedenfor.

I Naturklagenævnets afgørelse hedder det blandt andet:

"....

Flertallet kan i alt væsentligt tilslutte sig Kulturarvsstyrelsens vurdering af de tilbageværende diger ved Frederiksnåde. En fredning af området, ud over den beskyttelse af digerne, som gælder efter museumsloven, vil give mulighed for genopretning og pleje af digerne og for en tiltrængt formidling af områdets historiske betydning.

Mindretallet stemmer for at stadfæste fredningsnævnets afvisning af fredningsforslaget.

I overensstemmelse med flertallet går Naturklagenævnets afgørelse herefter ud på, at ophæve fredningsnævnets afgørelse af 6. august 2003 om at afvise fredningsforslaget og hjemvise sagen til Fredningsnævnet for Ribe Amt til fornyet behandling og gennemførelse af en fredning af Kolonien Frederiksnåde på grundlag af det af Danmarks Naturfredningsforening ændrede fredningsforslag af 24. september 2004...."

Fredningsnævnets behandling af sagen

Efter modtagelsen af sagen indkaldte fredningsnævnet ejerne af de arealer, fredningsforslaget vedrører, offentlige myndigheder, foreninger og andre, som forslaget har betydning for, til et offentligt møde den 28. oktober i Kolonien Frederiksnåde.

I et brev af 26. oktober 2005 til fredningsnævnet har Kulturarvsstyrelsen blandt andet anført, at det reviderede fredningsforslag har styrelsens fulde støtte. Det hedder herefter i brevet:

"Det er styrelsens vurdering, at det nye forslag på mange måder både tilgodeser beskyttelsen af de tilbageværende kulturhistoriske elementer og den fortsatte dyrkning og brug af arealerne. Da

det oprindelige forslag dermed er yderligere gennemarbejdet således, at store arealer og flere kulturelementer er taget ud, bør det nye forslag vedtages som forelagt.

Fredningen er vigtig, idet den også kan beskytte de digestrækninger m.v., der ikke er omfattet af museumslovens § 29 a, det vil sige toftearealerne, kirkegården, "bygaden", vandingsdammen m.v.

Sten- og jorddiger, tofter, kirkegård og andre kulturelementer ved Frederiksnåde er i en usædvanlig god bevaringsstand, set i forhold til andre lignende strukturer i Jylland. Frederiksnåde - som kulturhistorisk helhed - er videre af stor værdi, idet den tilhører en udstykningstype, der er skabt få af i Danmark og intet sted er bevaret som her. Frederiksnåde er det eneste sted i landet, hvor man i de tidligere hedeegne kan se spor af, hvordan de første kolonier blev anlagt. Udstykningen er også usædvanlig, idet en slægt gennem mange led har beboet og dyrket stedet og værnet om dets kulturhistoriske identitet op til i dag.

Det er styrelsens opfattelse, at koloniens hovedtræk er så tydelige, at der ved en god førstegangspleje og skiltning, kan formidles en meget spændende historie om en befolkningsgruppe, der bosatte sig på den danske hede i 1700-tallet. Foruden hedeopdyrkningens første faser kan der også fortælles om udflytning af gårde og efterfølgende tilpasning af bygaden ved flytning af diger, - hvilket ikke gør fortællingen dårligere.

Styrelsen skal slutteligt bemærke til forslaget § 8, Offentlighedens adgang, hvor sætningen "*Udover den offentlige adgang fastsættes der adgang til fods ad den på fredningskortet angivne trampesti*". er gengivet forkert. Den skal rettes til "... *fastsættes der adgang til fods...*" for at have nogen betydning...."

I et brev af 28. oktober 2005 til fredningsnævnet har advokat Jørgen Brammer, Esbjerg, der repræsenterer Fromsseier Plantage A/S, protesteret mod fredningen af Kolonien Frederiksnåde, idet han på grundlag af en rapport af 2. november 2004, udarbejdet af forstkandidat Peter Friis Møller, har gjort gældende, at området hverken har særlig naturmæssig eller landskabelig værdi, ligesom den kulturhistoriske interesse er særdeles begrænset. Advokat Brammer har endvidere anført, at områdets diger er beskyttet af naturbeskyttelsesloven samt museumsloven.

Forstkandidat Peter Friis Møller har konkluderet i sin rapport, at hedekoloniseringen omkring 1760 primært fra myndighedernes side var rettet mod Alheden ved Viborg, og at Randbøl Hede tilsyneladende kun blev inddraget, fordi flere kolonister ikke ville bosætte sig på Alheden, men ønskede at ned-

sætte sig på Randbøl Hede, hvor bosætningsområderne blev tilvejebragt ved at opkøbe og rømme de eksisterende bebyggelser Knorborg, Skjoldbjerg og Rugbjerg. Forstkandidat Peter Friis Møller har endvidere konkluderet, at Knorborg ikke var en ødebygd, men en fungerende bebyggelse på to gårde med tilhørende teglværk, der oprindeligt ejedes af godset Engelsholm, men blev opkøbt af kongen i 1760. Kolonien Frederiksnådes kerneområde blev ikke anlagt i selve Knorborg, men overvejende på et dyrket areal tilhørende Knorborg. Forstkandidat Peter Friis Møller anfører endvidere i sin konklusion, at ydergærdet efter al sandsynlighed er det oprindelige, som blev anlagt i begyndelsen af 1760'erne, og at stendigerne langs "bygaden" sandsynligvis er yngre end selve kolonien og anlagt, efter at bebyggelsen syd for gaden er blevet revet ned og udflyttet efter midten af 1790'erne og for den østligste dels vedkommende først ind i 1800-tallet. Det hedder videre i konklusion, at de indre toftediger blev muligvis oprindelig markeret med levende hegn og først senere med diger. Forstkandidat Peter Friis Møller oplyser, at Frederiksnåde blev nedlagt som landsby og - på nær to gårde - udflyttet i 1790'erne.

Forstkandidat Peter Friis Møller vurderer i sin rapport koloniens bevarings-tilstand som værende meget ringe. Den sydlige del er nåletræsdomineret plantage og den nordlige del, dels marker, dels yngre hustomter og et dyrket areal under tilgroning. Lergraven er en fungerende råstofgrav og kan næppe som følge af fortsat benyttelse i de følgende to århundreder siges at fremtræde med nogen særligt historisk præg. Lergraven er en af flere lergrave i området, hvoraf tre er angivet på et kortudsnit fra 1793. Lergravene kan være ældre end kolonien og være etableret i forbindelse med det allerede eksisterende teglværk i Knorborg. Vandingsdammen kan også være en tidligere lergrav, benyttet af teglværket.

Forstkandidat Peter Friis Møller anfører endelig i sin rapport, at anlægget fremtræder stærkt medtaget af tidens tand og forskellige indgreb gennem tiden i form af vejanlæg, kabel - og højspændingsmaster, udnyttelse af stendigeres sten til andre formål samt langvarig landbrugsmæssig dyrkning samt plantageanlæg. Kolonien repræsenterer i kraft af sin historie en vis kulturhistorisk værdi, som dog vil kræve en vægtig formidling.

Fredningsnævnet behandlede herefter det reviderede fredningsforslag på et offentligt møde den 28. oktober 2005, hvor der tillige foretoges besigtigelse.

Ejerne af de ejendomme, det reviderede fredningsforslag vedrører, samt offentlige myndigheder, institutioner, foreninger og andre, der berøres af fredningsforslaget, blev indkaldt til det offentlige møde.

Indkaldelserne til mødet blev endvidere bekendtgjort i Statstidende, Midtjysk Ugeblad og Billund Ugeavis for den 21. september 2005.

I det offentlige møde deltog for Danmarks Naturfredningsforening, Køben-

havn, konsulent Jørgen Hansen, København, for Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomite Flemming Andersen, Billund, for Ribe amtskommune, Natur - og Landskabsafdelingen, fuldmægtig Gert Lomholt Andersen og kontorleder Ejler Toft, Ribe, for Billund Kommune arkitekt Kirsten Schallemose, Billund, for Kulturrådet for Ribe amt arkæolog Ingrid Skovmand, Esbjerg, for Friluftsrådet Hanne Kristensen, Esbjerg, for Grindsted-Vorbasse Museum, John Rendboe, Grindsted, og for Fromsseier Plantage A/S, advokat Jørgen Brammer, Esbjerg.

Der er anført følgende i fredningsnævnets forhandlingsprotokol om mødet:

"....

Jørgen Hansen oplyste, at Danmarks Naturfredningsforening har udarbejdet et revideret forslag til fredning af Kolonien Frederiksnåde. Det oprindelige fredningsforslag, som fredningsnævnet ikke tog til følge, omfattede et cirka 17 ha stort areal af Kolonien Frederiksnåde. Under Naturklagenævnets behandling af sagen reviderede naturfredningsforeningen forslaget, således at arealet omkring familien Øhlenschlägers landejendom blev taget ud af forslaget, der herefter alene kom til at omfatte de centrale dele af kolonien. Det reviderede forslag omfatter 12,65 ha, hvoraf Erling Øhlenschläger ejer 3,95 ha, medens Fromsseier Plantage A/S ejer 8,7 ha. Fredningssagen blev rejst, fordi Erling Øhlenschläger ville genopføre en nedbrændt ejendom på Skjoldbjergvej 21, hvor væsentlige rester af toftedigerne omkring koloniens gårdanlæg findes. Erling Øhlenschläger fik imidlertid dispensation fra zoneloven til at opføre en ny bolig udenfor kolonien. Denne dispensation var navnlig begrundet i ønsket om at bevare resterne af kolonien og er uden mening, såfremt fredningen af kolonien ikke gennemføres nu. Det er sigtet med det reviderede fredningsforslag at bevare de tilbageværende diger, hvoraf nogle er i en usædvanlig god stand. Det gælder især stendiget langs sydsiden af bygaden - dige D - samt digerne G og H, der indhegner 2 gårdtofter og dige J, som er den sydlige afgrænsning af tofterne.

Jørgen Hansen gennemgik herefter ved forevisning i marken de arealer og diger samt gravpladsen, fredningsforslaget omfatter.

Det oplystes, at de ca. 1,82 ha af Erling Øhlenschlägers ejendom, som ligger i den nordvestlige del af det areal, fredningsforslaget omfatter, må dyrkes på sædvanlig vis.

Advokat Jørgen Brammer bemærkede, at Fromsseier Plantage A/S protesterer mod gennemførelsen af det reviderede fredningsforslag, fordi det areal, forslaget vedrører, hverken indeholder særlige naturmæssige eller landskabelige værdier.

Fredningsnævnets formand bemærkede heroverfor, at Naturklagenævnet har udtalt udtrykkeligt, at sagen hjemvises til fredningsnævnet til fornyet behandling og gennemførelse af en fredning af Kolonien Frederiksnåde på grundlag af det ændrede fredningsforslag, der blev fremlagt under Naturklagenævnets behandling af sagen.

Advokat Jørgen Brammer anførte, at det reviderede fredningsforslag omfatter ca 8,7 ha af de skovarealer, Fromsseier Plantage A/S ejer. Det drejer sig blandt andet om det areal, der i følge fredningsforslaget afgrænses mod nord af diget D og mod øst af diget E. Dette areal blev tidligere benyttet til intensiv skovdrift. Skoven blev imidlertid stormfældet den 3. december 1999. Selskabet besluttede at genrejse skoven, men på grund af bestemmelserne i det oprindelige fredningsforslag blev selskabet afskåret fra at foretage dybdepløjning af arealet nordøst for lergraven, så dette areal ikke fik den optimale behandling. Arealet vest for lergraven blev dybdepløjet. Hele arealet blev herefter tilplantet. Træernes vækst på de to dele af arealet illustrerer, hvad der sker, når der ikke må dybdepløjes.

Advokat Jørgen Brammer opfordrede Danmarks Naturfredningsforening til at oplyse, i hvilket omfang der efter foreningens opfattelse må ske dybdepløjning af de arealer, der tilhører Fromsseier Plantage A/S, indenfor det område, det reviderede fredningsforslag omfatter. Han efterlyste endvidere oplysninger om, hvor gårdanlæggene har været.

Ingrid Skovmand og John Rendboe oplyste, at gårdene, kolonisterne opførte, lå langs bygaden. Der findes et forholdsvis præcist kortmateriale, som viser gårdenes placering før udskiftningen. Disse arealer er derfor særligt følsomme og bør, for at undgå ødelæggelse af eventuelle kulturspor, ikke undergives dyrkning.

Ejler Toft og Jørgen Hansen oplyste, at der ikke i følge det reviderede fredningsforslag må ske dybdepløjning af arealerne mellem toftedigerne nord for bygaden og toftedigerne syd for bygaden. Disse arealer må pløjes indtil en dybde af 25 centimeter. Arealerne øst for diget F og vest for diget E må derimod dybdepløjes.

Ejler Toft tilføjede, at den skovrejsning, der er foretaget af arealet vest for diget E, ikke er i strid hverken med det oprindelige eller det reviderede fredningsforslag. Det havde således stået Fromsseier Plantage A/S frit for at dybdepløje disse arealer, inden skovrejsningen blev påbegyndt.

Jørgen Hansen påpegede, at der er foretaget et større digegen-nembrud i nærheden af vandingshullet øst for Skjoldbjergvej, medens fredningssagen har verseret. Fredningsforslaget åbner mulighed for at retablere diget.

Advokat Jørgen Brammer bestred, at det vandhul, som er marke-ret på kortet på dette sted, er et vandingshul. Det er på baggrund af den historiske udredning, som Fromsseier Plantage A/S har ladet foretage, hans opfattelse, at der er tale om en lergrav, som ikke har relation til kolonien. Der er derfor ikke behov for hver-ken at beskytte lergraven eller diget.

Jørgen Hansen replicerede, at Kulturarvsstyrelsen har kortlagt området. Det er på baggrund af denne kortlægning fastslået, at vandhullet er et vandingshul.

Under besigtigelsen blev forløbet af dige F fastlagt.

Jørgen Hansen anførte, at det er væsentligt, at dette dige frilæg-ges. Digets bundskifte er stort set intakt, så frilæggelse og soig-nering af dette dige og diget "d" vil bidrage til at visualisere ko-loniens udstrækning mod øst.

Jørgen Hansen tilføjede, at der i forbindelse med afslutningen af fredningssagen bør foretages en god førstegangspenje, anlæg af trampestier, der skal markeres, og skiltning, så publikum kan få et levende billede af koloniens omfang. Fredningsmyndigheder-ne bør i øvrigt overveje, hvorledes arealet skal plejes, når første-gangspenjen er udført.

Advokat Jørgen Brammer efterlyste præcise og klare retningslin-jer for, hvorledes Fromsseier Plantage A/S må drive den del af plantagen, der bliver omfattet af fredningen, og hvor trampesti-erne skal være. Det er af afgørende betydning for opgørelsen af det erstatningskrav, selskabet vil rejse overfor fredningsnævnet.

Jørgen Hansen foreslog, at amtet udarbejder et kort med signatu-rer, der angiver, hvorledes de enkelte arealer, som indgår i det fredede område, må drives, når fredningen er blevet gennemført, hvor trampestierne skal være og disses afstand til digerne, samt at der allerede på nuværende tidspunkt udarbejdes et udkast til plejeplan for området.

Ejler Toft tilføjede, at plejeplanen, retningslinjerne for driften af skoven og publikumsadgang til det fredede område kan få ind-flydelse på indholdet af fredningsbestemmelserne. Han kunne derfor på amtets vegne tiltræde, at behandlingen af sagen udsæt-

tes på udarbejdelse af udkast til plejeplan og kortmateriale som foreslået.

John Rendboe oplyste, at Grindsted Vorbasse Museum gerne vil involveres i arbejdet med udformningen af plejeplanen for at sikre uudforskede kulturspor i området.

Arkitekt Kirsten Schaldemose efterlyste en præcis matrikulær angivelse af de arealer, som fredningsforslaget omfatter, samt nærmere oplysninger om plejeforpligtelserne, der efter gennemførelsen af kommunalreformen kommer til at påhvile kommunen.

Ejler Toft gav tilsagn om at fremsende kortmateriale med angivelse af de matrikelnumre, fredningssagen omfatter. Billund kommune vil blive inddraget i arbejdet med udarbejdelse af udkastet til plejeplan.

Jørgen Brammer oplyste på opfordring, at Fromsseier Plantage A/S ikke vil lægge hindringer i vejen for amtets, naturfredningsforeningens og museets besigtigelser af kolonien i forbindelse med udarbejdelse af udkast til plejeplan m.v.

Fredningsnævnets formand udsatte sagen til den 15. februar 2006 på udarbejdelse af udkast til plejeplan, kortmateriale samt fastsættelse af frist for opgørelse af erstatningskrav fra Fromsseier Plantage A/S og Erling Øhlenschläger...."

Det reviderede fredningsforslag

Det reviderede fredningsforslag, som Danmarks Naturfredningsforening fremlagde under Naturklagenævnets behandling af sagen, omfattede 12,85 ha jord i modsætning til det oprindelige, der omfattede ca. 17 ha.

Under fredningsnævnets behandling af sagen har Danmarks Naturfredningsforening den 1. august 2006 sendt fredningsnævnet et revideret udkastet til fredningsbestemmelser og udarbejdet udkast til plejeplan; størrelsen af fredningsområdet er uændret 12,85 ha.

I det reviderede og endelige fredningsforslag har naturfredningsforeningen foreslået følgende fredningsbestemmelser fastsat for fredningsområdet:

"§ 1 Fredningens formål.

Fredningen af kolonien Frederiksnåde har til formål at:

bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet

undgå bebyggelse

give adgang til pleje og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor

give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie

sikre offentlighedens adgang til i marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål

Med henblik herpå fastsættes følgende fredningsbestemmelser:

§ 2 Beskyttelsen af bosættelsens kulturspor.

Sten - og jorddiger fra koloniens gårdtofter samt andre kulturspor angivet på fredningskortet skal bevares, plejes og synliggøres.

For at sikre digernes fremtræden i landskabet skal et areal omkring dem på i alt 8 meter friholdes for jordbehandling, bevoksning og hegning. Arealet måles fra digemidte med 4 m til hver side.

For at synliggøre de oprindelige digestrækninger i deres helhed gælder det friholdte areal også delstrækninger hvor diget mangler i terræn.

Digerne og det friholdte areal udtages af mark og skovdrift. Der må ikke køres med maskiner på eller over digerne.

Koloniens fælles lergrav og vandingshul til kreaturer skal bevares. Der udlægges en 4 m bred beskyttelseszone om disse. Der må ikke køres med maskiner i lergrav eller vandingshul.

Plejen af diger, kulturspor og friholdte arealer varetages af plejemyndigheden for fredede områder. På de øvrige arealer inden for fredningsområdet fortsætter mark og skovdrift som hidtil, dog med de i § 5 nævnte begrænsninger.

§ 3 Plejebestemmelser.

Den løbende naturpleje består væsentligst i at friholde dige og kulturspor for bevoksning. Plejen skal udføres ekstensivt og i henhold til den af fredningsnævnet fastsatte plejeplan.

Ved fredningens gennemførelse udføres følgende førstegangspleje:

Diger og andre kulturspor samt de friholdte arealer ryddes for bevoksning og efterladte træeffekter m.v. Enkelte gamle løvtræer på jorddiger kan bevares. Træstød må ikke fjernes men skal efterlades til henfald, evt. tildækkes med jord.

Sporene efter koloniens fælles lergrav og vandingshul til kreaturer samt deres beskyttelseszone ryddes for bevoksning og evt. henlagte træeffekter m.v.

Træeffekter fra plejen tilfalder ejeren med mindre andet er aftalt skriftligt. Effekterne leveres på et nærmere aftalt sted inden for fredningsområdet.

Der må ikke jordbehandles, gødskes eller anvendes sprøjtemidler på diger og andre kulturspor samt i de friholdte arealer.

I øvrigt henvises til plejeplanens bestemmelser om den løbende pleje, herunder de nærmere anvisninger vedrørende de enkelte diger.

§ 4 Kirkegårdene.

4.1 Koloniens kirkegård.

Koloniens kirkegård er angivet på fredningskortet med et areal på ca. 25 x 30 m på grundlag af udskiftningskortet fra 1793. Udstrækningen markeres i terræn efter anvisning fra det ansvarlige arkæologiske museum.

Arealet udtages af omdrift, friholdes for fremtidig jordbehandling og indgår i plejemyndighedens naturplejeforpligtelser jf. § 3. Det holdes vedvarende dækket af en naturligt fremspiret græs- og urtevegetation.

§ 4.2 Familien Øhlenschlägers gravplads.

Siden 1996 har familien Øhlenschläger benyttet området ved den i 1960 rejste mindesten for kolonisterne som familiegravsted. Ejeren kan afsætte gravpladsen i terræn og lade dette hegne. Området skal friholdes for mark - og skovdrift. Arealets drift og pleje varetages af ejer.

§ 5 Øvrige driftsforhold og plejeplan.

Landbrugs - og skovdrift på de tidligere kolonitofter kan udover det i § 2 og 3 nævnte fortsætte på følgende vilkår:

Af hensyn til de arkæologiske fundlag må pløjning og anden jordbehandling på de tidligere gårdtofter mellem dige B og G, og tilsvarende arealer syd for Bygaden og Knurborgvej mellem dige E og F ikke ske dybere end 15 centimeter.

På de øvrige dele af koloniens tofter må jordbehandles ned til sædvanlig pløjedybde, 30 cm.

På arealerne som omgiver kolonitofterne kan der jordbehandles uden begrænsninger, herunder dybdepløjes.

Der henvises til fredningskortet.

Plejemyndigheden kan iværksætte restaurering og genopbygning af koloniens kulturspor på basis af en plan udarbejdet af det ansvarlige arkæologiske museum og godkendt af fredningsnævnet.

Genopretning af kulturspor, herunder restaurering af sten - og jorddiger samt anden naturpleje foretages af plejemyndigheden for fredede områder uden udgift for ejer.

Det ansvarlige arkæologiske museum kan efter forudgående projektansøgning til fredningsnævnet iværksætte videnskabelige undersøgelser med henblik på at belyse koloniens kulturhistorie.

§ 6 Bebyggelse og anlæg.

Inden for fredningsarealet må ikke opføres bebyggelse eller placeres anlæg af nogen art, herunder skure, campingvogne, transformatorstationer, master eller lignende skæmmende indretninger.

Omlægning af eksisterende højspændingsmaster til jordkabel kan finde sted med umiddelbart efterfølgende retablering af diger.

§ 7 Terrænændringer.

Der må ikke foretages terrænændringer, herunder opfyldning og afgravning, som ikke tjener fredningens formål.

§ 8 Offentlighedens adgang.

Udover den offentlige adgang i henhold til den til enhver tid

gældende naturbeskyttelseslov fastsættes der adgang til fods ad den på fredningskortet angivne trampesti.

§ 9 Publikumsinformation.

Plejemyndigheden kan opsætte informationstavler i forbindelse med trampestien."

Danmarks Naturfredningsforening udarbejdede i forbindelse med revisionen af udkastet til fredningsbestemmelser følgende udkast til plejeplan for fredningsområdet:

"UDKAST TIL PLEJEPLAN

FREDERIKSNÅDE KOLONI

Den løbende naturpleje

1. Pleje af digerne og deres friholdte arealer

Ved fredningens gennemførelse gennemføres en førstegangspleje som anført i fredningsdeklarationens § 3.

Herefter foretages den løbende naturpleje i væsentligst i form af friholdelse for træbevoksning, f. eks. i form af maskinklipning en eller to gange årligt af jorddiger og deres friholdte arealer.

Den naturlige græs og urtevekst på digerne skal tilgodeses med lys-åbne forhold og plejen må ikke blive intensiv. På selve digerne må slåning en gang årligt i slutningen af august anses for tilstrækkelig.

På stendiger sker plejen i form af periodisk manuel fjernelse af træ-opvækst. Der skal tåles vækst af mos og lav på stendigerne samt blomstring af urtevekst.

I øvrigt oplyses følgende om de fredede kulturspor og deres pleje fastsættes som følger (der henvises til fredningskortet):

Dige B

Dige langs vestsiden af Skjoldbjergvej. Det er beskyttet efter Museumslovens § 29 og findes i marken med undtagelse af de sydligste ca. 50 m mod koloniens bygade V for Skjoldbjergvej.

Det eksisterende dige skal bevares, herunder også i tilfælde af vejudvidelse eller anlæg af cykelsti.

Eksisterende bevoksning på diget kan bevares til henfald. Eventuel ny randbeplantning mod vej må ske uden for det udlagte friholdte arealer mod vest.

Dige C:

Dette VØ-gående jorddige markerer den nordlige afgrænsning af koloniens bygade V for Skjoldbjergvej. Diget er beskyttet af Museumslovens § 29, med undtagelse af dets forløb indenfor koloniens tofteområde. Her findes diget imidlertid fortsat i marken på størstedelen af strækningen som et stendige, i dag sløret af vegetation. Sammen med stendiget langs bygadens sydside (dige D) medvirker dette i dag til en tydelig markering af koloniens centrum, uanset om der kan herske usikkerhed om diget ligger på den oprindelige placering. Den således indrammede bygade fremtræder i dag som koloniens mest markante element.

Diget beskyttes i sin helhed gennem fredningen. Det ryddes for efterladte træeffekter. Stødrester tildækkes med jord og diget soignereres så vidt muligt som stendige (muligvis kun ensidigt) i hele sin længde fra kirkegården til Skjoldbjergvej. To gennemkørsler på hver ca. 4 m bevares.

Dige D

Et velbevaret, ensidigt stendige med bagvold, som forløber VØ på bygadens sydside. Det er beskyttet af Museumslovens § 29. Der iværksættes en forsigtig frilæggelse og pleje af diget, således at dets oprindelige struktur bliver mere synlig og græs- og urte-vækst tilgodeses. Enkelte skyggende løvtræer på diget kan bevares.

Dige E

NS-gående toftedige, som afgrænser kolonien mod V, S for bygaden. Diget fremstår i dag som et bredt jorddige, men var oprindeligt et stendige. Beskyttet af Museumslovens § 29. Gamle løvtræer på diget kan bevares.

Dige F

Stendige, der afgrænser kolonien mod Ø, S for Knurborgvej. Beskyttet af Museumslovens § 29.

De nordligste 14 m er bevaret og fremtræder overvejende som jorddige, men var oprindeligt et stendige. Resten er ryddet, således at kun stendigets bundskifte ligger tilbage. Disse bevarede spor af diget må ikke fjernes eller yderligere beskadiges.

Da der er tale om koloniens østlige afgrænsningsdige bør en re-etablering af stendiget prioriteres højt alt efter de økonomiske muligheder, så det igen kommer til at fremtræde markant som dige J.

Dige G

NS-gående toftedige som afgrænser kolonitofterne mod V, N for bygaden. Oprindeligt et stendige, men nu et jorddige. Eksisterende gamle træstød i diget efterlades til henfald. Det er beskyttet efter Museumslovens § 29.

Dige H:

NS-gående toftedige, det næstvestligste. Fremtræder i dag som jorddige, men var oprindeligt et stendige. Diget er beskyttet efter Museumslovens § 29 og genfindes i marken med undtagelse af en strækning mod S på 17 m.

Hvis der ses bort fra dette manglende stykke af dige H, fremtræder den nordvestlige gårdtoft (mellem digerne G-H-I-C) næsten intakt, indrammet af diger og uforstyrret af bevoksning og bebyggelse. En genetablering af det manglende digestykke prioriteres derfor højt i forbindelse med fredningen.

Dige I

VØ-gående jorddige, der afgrænser kolonitofterne mod nord. Oprindeligt et stendige, men fremtræder ikke tydeligt som sådant i dag. Beskyttet efter Museumslovens § 29, men der er etableret 2 gennembrud i diget på hver ca. 4 m længde. Fredningen er ikke til hinder for deres bevarelse.

Efter fjernelse af eksisterende trævækst og soignering indgår diget i almindelig pleje.

Dige J

ØV-gående dige, der afgrænser kolonien mod S, Ø for Skjoldbjergvej. Stendige, noget overgroet med træ og lyng. Det fremtræder i dag markant i terræn, med en højde på ca. 1 m.

Efter fjernelse af vedplanter på diget og etablering af det friholdte areal overgår diget til almindelig pleje.

2. Pleje af andre kulturspor

2.1 Lergrav

Koloniens fælles lergrav til indvinding af materialer til lerklining og fremstilling af teglsten. Efter fjernelse af evt. vedplanter friholdes arealet for fremtidig træopvækst.

2.2 Vandingshul

Koloniens fælles vandingshul til vanding af kreaturer er vist på kort over kolonien fra 1760 og 1793. Det fremtræder nu som en fugtig lavning bevokset med birk.

Sporene efter vandhullet skal bevares hvorfor det efter første-gangspleje med fjernelse af bevoksning og udlæg af beskyttelseszone fortsat skal friholdes for opvækst og beplantning.

Genetablering af vandhullet ved naturgenopretning kan anbefales, alt efter økonomiske muligheder.

2.3 Koloniens kirkegård.

Afsættes i terræn af det ansvarlige arkæologiske museum jf. § 4.1 og udtages af markdriften. Det friholdes for jordbehandling og plejes ved slåning et par gange årligt. Der skal opretholdes en dækkende vegetation af græsser, lyng og andre urter. Vegetationen skal dannes ved naturlig fremspiring fra den forhåndenværende frøbank, ikke ved såning. Blomstrende planter skal tåles.

3. Stimarkering og formidling.

Plejemyndigheden markerer den på fredningskortet angivne trampesti i terræn med træpæle.

Plejemyndigheden varetager endvidere opsætning af eventuelle informationstavler udarbejdet i samarbejde med det ansvarlige arkæologiske museum."

Fredningsforslaget var vedlagt følgende lodsejerfortegnelse:

Lb. nr.	Matr. nr.	Ejer	Ønskes fredet Ca. ha.	Antal lodder	Bemærkninger
1	Del af 3 a Frederiksnåde Koloni, Vorbasse og	Erling Øhlen schlæger, Skjoldbjergvej 20 6623 Vorbasse	3,9	1+ B C G H I	landbrug, fredskov diger
	4 æ smst.		0,05 3,95	1	landbrug
2.	del af 1 a	Fromsseier Plantage A/S Grødevvej 14 6832 Ansager	5,5	1 + D E	fredskov diger

Lb. nr.	Matr. nr.	Ejer	Ønskes fredet Ca. ha.	Antal lodder	Bemærkninger
	del af 1 g smst.		3,2 8,7	1+ F J	fredskov diger
3.	"d" smst	Billund Kommune Rådhuscentret 1 7190 Billund	0,2		Knurborgvej
I alt			12,85 ha		

Fredningsforslaget og udkastet til plejeplan var vedlagt en arealberegning med angivelse af de restriktioner, der pålægges de enkelte lodder i fredningsområdet. Følgende fremgår af arealberegningen:

"....

Restriktionstyper	Forklaring	Areal ha	Noter
ØHLENSCHLÄGER	TOTAL	3,95	
1. Udtag af arealer (dyrkningsforbud)	Friholdt areal omkring diger og koloniens kirkegård	0,93	1)
2. Begrænsning af jordbearbejdning i omdriftsarealer (max 15 cm dybde)	Koloniens gårdtofter	0,71	
3. Begrænsning af jordbearbejdning i omdriftsarealer (max 30 cm dybde)	Koloniens havetofter	0,69	
4. Udlæg af trampestier	Stibredde ½ m	0,02	Stilængde 427 lb. m
FROMSSEIER PLANTAGE	TOTAL	8,7	
1. Udtag af arealer (dyrkningsforbud)	Friholdt areal omkring diger samt lergrav og vandingshul	0,75	1)
2. Begrænsning af jordbearbejdning	Koloniens gårdtofter	2,02	

ning i omdrifts-
arealer (max 15
cm dybde)

3. Begrænsning af jordbearbejd- ning i omdrifts- arealer (max 30 cm dybde)	Koloniens havetofter	1,96	
4. Udlæg af tram- pestier	Stibredde ½ m	0,03	Stilæng- de 660 lb. m

1) Der er regnet med det totale friholdte arealer på 2x4 m omkring digerne, uanset at selve diget fra digefod til digefod (som for størstedelen allerede er beskyttet i medfør af museumsloven) formentlig kunne fradrages med en vekslende bredde på 1-2 m alt efter digetype."

Under behandlingen af sagen har advokat Jørgen Brammer, Esbjerg, på Fromsseier Plantage A/S' vegne nedlagt påstand om, at det tab, gennemførelsen af fredningsforslaget påfører Fromsseier Plantage A/S, skal erstattes. I et brev af 29. september 2006 til fredningsnævnet har advokat Jørgen Brammer anført:

"Min klient, Fromsseier Plantage A/S, har engageret forstkandidat Klaus Wunsch, K W-Plan Aps. Klaus Wunsch er valgt, fordi han har stor ekspertise med henblik på blandt andet erstatningsopgørelser. Klaus Wunsch har som led i erstatningsberegningen foretaget en besigtigelse af arealet og sammenholdt dette med fredningsforslaget. Der er - som det også fremgår af Klaus Wunschs erstatningsopgørelse - taget udgangspunkt i fredningsforslagets § 5, hvorefter hele arealet uden varsel kan kræves restaureret og genopbygget, således skovdrift på hele arealet ophører med øjeblikkeligt varsel.

Med hensyn til den i § 3 omtalte plejeplan er det Fromsseier Plantage A/S' ønske, at den løbende pleje foretages af ejer efter regning. Subsidiært påstår min klient tillagt sig en godtgørelse/erstatning svarende til den kapitaliserede værdi af de anslåede årlige omkostninger jfr. Kildelunden Aps' brev af 22. september 2006, kr. 50.000,00. Med den af Klaus Wunsch anvendte forrentning på 3% p.a. svarer dette til en kapitaliseringsfaktor på 33,3 eller en godtgørelse/erstatning på kr. 1.666.666,66.

Udover den af Klaus Wunsch opgjorte erstatning samt evt. godtgørelse/erstatning, såfremt min klient pålægges plejeforpligtelsen, gør jeg opmærksom på, at min klients ejendom med den pågældende fredning vil være mindre attraktiv i en salgssituation, idet fredningen vil medføre øget offentlig færdsel, reduceret

jagtværdi, alt i skoven som helhed. Værditabet i forbindelse hermed vil være vanskeligt at opgøre, men må indgå i Fredningsnævnets vurdering med kr. 200.000,00.

Erstatningskravet opgøres således:

Jfr. Klaus Wunchs opgørelse af 26/9 2006	kr. 1.194.296,00
Værditab vedrørende resterende del af	
Fromsseier Plantage	<u>kr. 200.000,00</u>
I alt	<u>kr 1.394.296,00</u>

hvilket beløb principielt udgør Fromsseier Plantage A/S' erstatningskrav, subsidiaært et mindre beløb efter Fredningsnævnets skøn.

Såfremt Fromsseier Plantage A/S pålægges pleje, påståes en yderligere godtgørelse/erstatning på kr. 1.666.666,66.

Ex tuto anføres, at Fromsseier Plantage A/S ikke har haft tidsmæssig mulighed for at indhente en mæglervurdering af ejendommen. Efter det oplyste handles skovejendomme i området til ca. kr. 100.000,00 pr. ha., hvilket uden sammenhæng i øvrigt stort set svarer til erstatningskravet excl., værditabet på Fromsseier Plantage i øvrigt samt erstatningen vedrørende lergraven på kr. 332.000,00".

Advokat Jørgen Brammers brev var vedlagt et tilbud fra Kildelund Aps på pleje af arealerne i overensstemmelse med udkastet til plejeplanen og en beregning af driftstabet, udarbejdet af Klaus Wunsch.

Klaus Wunsch har i sin beregning taget udgangspunkt i de afdelinger, der indgår i den del af fredningsområdet, som Fromsseier Plantage A/S ejer. Han har gennemgået hver enkelt afdeling, dens beplantning og har herefter vurderet følgende tab:

<u>Afdeling</u>	<u>Areal ha</u>	<u>Tab pr. ha, kr.</u>	<u>Tab ialt kr.</u>
1 a	0,76	34.200	25.992
1 b	0,60	15.800	9.480
1 c	0,10		332.000
1 d	0,29	350	102
1 f	0,13	30.400	3.952
1 g	0,79	237.800	187.862
2 a	1,93	50.000	96.500
2 b	0,95	36.600	34.770
2 c	1,64	235.700	386.548

Afdeling	Areal ha	Tab pr. ha, kr.	Tab ialt kr.
2 e	0,85	18.000	15.300
Jagt	8.70	11.700	101.790
			1.194.296

Arealerne under afdeling 1 a til 1 g er beliggende vest for Skjoldbjergvej og udgør en del af ejendommen matr. nr. 1 a Frederiksnåde koloni, Vorbasse, medens arealerne under afdeling 2 a til 2 e er beliggende øst for vejen og udgør en del af ejendommen matr. nr. 1 g smsts. Der henvises til det fredningskort, som er vedhæftet denne afgørelse.

Under behandlingen af sagen har advokat Benny Thomsen, Grindsted, på Erling Øhlenschlägers vegne nedlagt påstand om, at det tab, gennemførelsen af fredningsforslaget påfører Erling Øhlenschläger, skal erstattes. I et brev af 1. november 2006 til fredningsnævnet har advokat Benny Thomsen anført:

"Af de berørte parter er min klient formentlig den, der lider det største økonomiske tab, hvorfor jeg hermed under det givne tids-pres skal fremkomme med nedennævnte erstatningskrav.

Indledningsvis vil jeg dog præcisere, at min klients holdning til fredningsforslaget er uændret i forhold til, hvad min klient selv, hhv. undertegnede, er fremkommet med i det tidligere forløb. Jeg henviser til korrespondancen desangående, men ønsker at præcisere, at fredningsforslaget på en række punkter er behæftet med væsentlige faktuelle fejl. Kirkegården fra 1760 har aldrig nogensinde været etableret, hvor kortmaterialet til fredningsforslaget viser det. Arealet har på en enkel tegning været indtegnet som kirkegård. Der var tale om en tegning, hvor også en række huse, der var planlagt opført, men aldrig blev opført, også indgik. Den såkaldte gravplads fra 1960 er i realiteten en mindesten, rejst i 1960 af slægten Øhlenschläger i forbindelse med 200-års jubilæet fra slægtens indvandring til Danmark. Den mindesten er rejst der, hvor den oprindelige gravplads var etableret. Dette er konstateret af min klient selv ved fund af knoglerester.

Det nævnte vandingshul til kreaturer har aldrig været et vandingshul, men er ligesom den beskrevne lergrav en mergelgrav. Grundvandsstanden i området er 8 meter +/- ½ meter under terræn, hvorfor det forekommer indlysende, at der ikke har været tale om et vandingshul.

Digerne i området er ikke oprindelige diger, men diger, etableret i forbindelse med skovtilplantningen, der fandt sted i perioden 1895-1905. Der var da inden for digerne etableret en planteskole, hvor der var tilført ekstra muld, og hvor digerne blev etable-

ret.

Min klient stiller sig fortsat undrende overfor, hvilke historiske kilder, der ligger til grund for fredningsforslagets oplysninger, bl.a. på disse punkter, må man i hvert fald konstatere, at der ikke har fundet nogen kildekontrol sted.

Min klients erstatningskrav:

I det fredede område mellem digerne B, H og G havde min klient en beboelsesejendom, der nedbrændte. Beboelsen skulle genopføres, hvilket blev forhindret af den varslede fredning i slutningen af 90-erne. Forinden havde min klient af alle relevante myndigheder fået tilladelse til at fjerne de pågældende diger, der jo i øvrigt ikke har nogen præsenterationsværdi i området.

Min klient har under forløbet fået zonetilladelse til at opføre en beboelsesejendom på den tilstødende plantage/landbrugsejendom, Knurborg Plantage, men uden for fredningsområdet, der har historisk og følelsesmæssig værdi for min klient.

Min klient har således mistet byggeretten i det omhandlede område, ligesom fredningen inden for fredningsgrænsen forhindrer driftsmæssig udnyttelse af enhver art på 2,73 ha. og i et vist omfang på 2,65 ha.

Hertil kommer den øgede belastning i området, hvorved bemærkes, at min klient besidder beboelses- og driftsbygninger, beliggende øst for Skjoldbjergvej.

Det har ikke været muligt, inden for de givne tidsrammer, at få foretaget egentlige, sagkyndige vurderinger af driftstab, hhv. værdi af byggeret og byggegrund i området, men jeg tillader mig at henvise til de principper for driftsmæssige tab, advokat Jørgen Brammer og Fromsseier Plantages øvrige sagkyndige rådgivere har benyttet sig af. Min klient driver tilsvarende virksomhed med nobilis- og nordmannsgrans produktion til juletræer.

Forsigtigt kan min klients erstatningskrav herefter opgøres som følger:

Værditab, 2,73 ha. inkl. byggeret	kr. 750.000,00
Reduceret anvendelse ca. 1,8 ha.	kr. 80.000,00
Godtgørelse for gener, ulemper m.v. i forbindelse med min klients tvungne flytning af bolig m.v. fra slægtens oprindelse, hhv. den offentliggørelse af arealet, der vil ske	

af familieejendommen	kr. 200.000,00
Direkte merudgift i forbindelse med genopførelse af ejendom andetsteds, jfr. skrivelse af 8.5.2005 fra undertegnede til Dansk Naturfredningsforening	kr. 98.175,00
Advokatomkostninger indtil videre afholdt med	<u>kr. 30.000,00</u>
...."	<u>kr. 958.175,00</u>

Fredningsnævnet har herefter anmodet Danmarks Naturfredningsforening, Ribe Amt, Natur - og Landskabskontoret, Skov - og Naturstyrelsen samt Kulturarvsstyrelsen om eventuelle bemærkninger til erstatningspåstandene.

I et brev af 27. oktober 2006 til fredningsnævnet har Danmarks Naturfredningsforening anført:

"....

Danmarks Naturfredningsforening har via fredningsnævnet modtaget erstatningsberegning fra Fromsseier Plantage A/S til udtalelse og eventuel kommentar. Erstatningsberegningen er udarbejdet af KW-Plan og dateret 26.9.2006 og giver anledning til følgende kommentarer. Indledningsvis skal bemærkes følgende:

Vedrørende fredningsforslagets §5:

Forslagets tekst "Plejemyndigheden kan iværksætte restaurering og genopbygning af koloniens kulturspor på basis af en plan udarbejdet af det ansvarlige arkæologiske museum og godkendt af fredningsnævnet" fortolkes af KW-Plan således, at hele det fredede areal kan underlægges restaurering og genopbygning. Erstatningsberegningen tager derfor udgangspunkt i at ejer kan risikere at skulle bringe skovdriften til ophør på hele sin 8,7 ha store andel af fredningsområdet. Dette er efter Danmarks Naturfredningsforenings opfattelse en fejlvurdering og det er i alt fald ikke hensigten.

Med teksten sigter forslagsstiller alene på de af koloniens kulturspor, der er angivet på fredningskortet og omtalt i servitutteksten. Dvs. at der med teksten alene sigtes på de ved fredningen omtalte kulturspor (diger, kirkegård, lergrav og vandingshul) som er beliggende i de udlagte friarealer (udtaget af omdrift) og IKKE på eventuelle kulturspor, som senere kan dukke op uden for disse friarealer. Disse vil alene være beskyttet efter museumslovens almindelige bestemmelser og vil således ikke afkaste erstatningskrav i fredningens sammenhæng.

Såfremt nævnet skønner det nødvendigt at klargøre teksten i § 5 kunne det muligt ske således: "Plejemyndigheden kan *inden for de udlagte friarealer* iværksætte restaurering og genopbygning af koloniens diger, kirkegård, lergrav og vandingshul på basis af en plan. ..."

Publikumsadgangen og dens mulige følger (§8):

Der fastsættes offentlig adgang i det fredede område i henhold til naturbeskyttelseslovens almindelige bestemmelser, dvs. på eksisterende stier og anlagte veje m.m. jf. lovens § 23 stk. 5.

Herudover udlægges der gennem fredningen en *permanent* trampesti, angivet på fredningskortet. Denne forløber såvel på eksisterende veje som på nyudlagte stier uden for disse. Dette stiforløb kan IKKE nedlægges og skal medføre fredningserstatning.

Det må desuden være på grund af mulige forstyrrelser fra færdselen på dette stiforløb, at ejer rejser krav om erstatning for bortfald af jagtmulighed på *hele* arealet.

Forslagsstiller mener ikke der er dækning herfor, idet naturbeskyttelseslovens regler alene udvides på dette ene punkt (nyudlæg af et stiforløb, hvor adgangsretten ikke eksisterer i forvejen). Fredningen medfører derfor alene en udvidet adgang i forhold til status quo på de strækninger hvor de nye trampestier forløber uden for eksisterende veje. Da der er tale om trampestier gælder adgangen kun til fods.

Skovejeren kan fortsat jf. naturbeskyttelseslovens § 23 stk. 3 forbyde offentlighedens adgang på dage, hvor der afholdes jagt, eller i områder hvor der foregår intensivt skovarbejde.

Eventuelle forstyrrelser af jagt kan kun forekomme på de tidspunkter fra kl. 6 til solnedgang, hvor der i forvejen er adgang ad stier og veje efter loven. Dette ses ikke at medføre erstatningskrav bortset fra at adgangen kan ske ad et længere stiforløb. Erstatningskrav for jagtforstyrrelser synes kun relevant for de trampestier som udlægges ved fredningen på steder, hvor der ikke tidligere har været stier. Og forstyrrelsen må antages kun at gælde jagt (pyrsch) som praktiseres uden for arrangerede jagter, hvor adgangen fortsat kan lukkes og eventuelt for en lavere vildttæthed som følge af det længere stiforløb.

Såfremt nævnet måtte skønne en præcisering af fredningsteksten vedrørende disse forhold nødvendig kan det gerne ske f.eks. så-

ledes:

§8 Offentlighedens adgang.

Fredningen respekterer de til enhver tid gældende bestemmelser om offentlighedens adgang til skove. Dog fastsættes der adgang for offentligheden ad den på fredningskortet angivne trampesti, der udlægges som permanent stiforløb. Hvor trampestien ikke følger offentlig vej, Knurborgvej og veje angivet med signaturen "byvej" og "bygade" gælder adgangen kun til fods.

Fredningen er ikke til hinder for ejers skovdrift og jagtret, heller ikke mulighederne for at forbyde offentlighedens adgang på dage, hvor der afholdes jagt, eller foregår intensivt skovarbejde.

Med hensyn til den foreslåede **førstegangspleje** bemærkes, at det ikke forekommer nødvendigt at udjævne sporene efter reolpløjning i de områder der er omfattet af de udlagte friarealer. Derimod er skovning af træer, flisning af grene og buskrydning i friarealerne meget relevant.

Bemærkninger til de enkelte skovparceller:

Generelt: Der skal ske godtgørelse for værditab forbundet med frilæggelse af de udlagte friarealer omkring diger, stier og lergrav. Der kan dog ikke ske godtgørelse for bortfald af beplantningsmulighed på de allerede beskyttede digestrækninger.

Endvidere kan der ske godtgørelse for begrænsninger i muligheden for sædvanlig jordbehandling i forbindelse med nyetablering af bevoksninger efter afdrift.

Afdeling 1 a

På basis af ovenstående ses ingen begrænsninger i omdriften, derfor heller intet værditab.

Afdeling 1 b

Samme kommentar som for 1 a

Afdeling 1 c

Det bedes venligst oplyst hvorpå eventuelle rettigheder til råstofudnyttelse begrundes. Foreligger der råstoftilladelse?

Afdeling 1 d

Der ses ingen begrænsninger i driften.

Afdeling 1 e

Ingen bemærkninger

Afdeling 1 f

Der ses ingen begrænsninger i driften

Afdeling 2

Generelt: Der skal ske godtgørelse for værditab der er forbundet med frilæggelse af de udlagte friarealer omkring diger, stier og lergrav.

Afdeling 2 a

Der ses ingen begrænsninger i driften, derfor heller ingen værditab..."

Naturfredningsforeningen har anført den samme kommentar, som er anført under afdeling 2 a, under afdelingerne 2 b, 2 c, 2 d og 2 e.

Ribe amt, Natur - og Landskabskontoret har i brev af 30. oktober 2006 kommenteret advokat Jørgen Brammers brev af 29. september 2006. I brevet har amtet blandt andet anført:

"Fredningsnævnet har i brev af 6. oktober 2006 videresendt erstatningskrav fra Fromsseier Plantage A/S i forbindelse med den verserende fredningssag for Kolonien Frederiksnåde, Billund Kommune, til udtalelse i amtet.

I erstatningskravet er der taget udgangspunkt i, at skovdrift på hele det 8,7 ha store areal i Fromsseier Plantage kan ophøre med øjeblikkelig varsel. Der henvises i den forbindelse til bestemmelsen i fredningsforslagets § 5.

Denne tolkning af fredningsforslagets rækkevidde er grundliggende anderledes end amtets, og amtet finder på den baggrund, at det rejste erstatningskrav er uden sammenhæng med fredningsforslagets konsekvenser for den fremtidige drift af plantagen.

Amtet har anmodet Danmarks Naturfredningsforening som sagsrejer om at kommentere og komme med forslag til en tydeliggørelse af bl.a. fredningsforslagets § 5. Danmarks Naturfredningsforenings bemærkninger fremgår af brev af 27. oktober 2006.

Efter amtets vurdering skal der ved erstatningsberegningen alene indgå de i fredningsforslaget konkret nævnte kulturspor i form af diger, kirkegårde, lergrav og vandingshul med tilhørende friholdt zone, hvor der ikke må foregå en egentlig skovdrift. Det bemærkes samtidig, at langt hovedparten af disse arealer ikke er tilplantet i dag.

Endvidere vil fredningsforslaget som det foreligger, medføre driftsmæssige gener ved gentilplantning af skov på arealer, hvor der kun er tilladt jordbehandling i en dybde af henholdsvis 15 cm og 30 cm - afdeling 1f, 1g, 2a, del af 2b, del af 2 e.

Generelt vil der ved erstatningsopgørelsen kunne tages udgangspunkt i arealberegningerne på fredningsforslaget side 10.

Med hensyn til jagten er amtet enig med Danmarks Naturfredningsforening i, at fredningen ikke skal være til hinder for, at offentlighedens adgang til plantagen via den foreslåede trampesti skal kunne forbydes på dage, hvor der afholdes jagt. Tilsvarende gælder på dage, hvor der foregår intensivt skovarbejde.

I erstatningskravet er medtaget værditab ved mistet rettighed til indvinding af råstof i den gamle lergrav. Amtet vil til nævnsmødet have undersøgt det gældende regelsæt i råstofloven om råstofindvinding til eget brug".

Advokat Jørgen Brammer har i brev af 1. november 2006 kommenteret indholdet af brevene fra Danmarks Naturfredningsforening og Ribe amt. I brevet har advokat Jørgen Brammer anført:

"Fredningsnævnet må forholde sig til det foreliggende fredningsforslag. Det fremgår blandt andet heraf:

Ad § 1. Fredningens formål.

"give adgang til pleje og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor"

Ad § 5. Øvrige driftsforhold og plejeplan.

Der kan ifølge bestemmelsen:

- iværksættes restaurering og genopbygning af koloniens kulturspor.
- genoprette kulturspor.
- iværksætte videnskabelige undersøgelser.

Det er således evident, at skovdriften i hele fredningsområdet kan bringes til ophør, hvorfor erstatningen skal beregnes i forhold hertil.

Ex tuto bemærkes, at det ifølge Dansk Skovforening ikke er en ukendt fremgangsmåde, at Dansk Naturfredningsforening forsøger at udforme et fredningsforslag således, at der pålægges hele fredningsområdet indskrænkninger og/eller muligheder for fremtidige ændringer, men således at der forsøges argumenteret for, at der alene skal betales erstatning for et langt mindre indgreb.

Med hensyn til spørgsmålet om områdets jagtmæssige værdi vil publikums færdsel generelt forstyrre vildtet - også udenfor fredningsområdet. Jfr. ovenfor giver fredningsforslaget mulighed for restaureringer. Der kan således tænkes situationer, hvor arealet helt ryddes for skov. Den jagtmæssige værdi har således intet at gøre med "trampestierne", ligesom det er uden betydning, at adgang kan forbydes i forbindelse med jagtarrangementer. Det vidner om manglende jagtmæssig indsigt, når det anføres, at jagt i forbindelse med pirsch kan udføres således, at jægeren et par timer før solopgang kan opsætte skilte med adgangsbegrænsning, vende tilbage efter solopgang og pirsche i samme område. Konsekvensen af fredningsforslaget er, at området også bliver uden jagtmæssig interesse.

For så vidt angår råstofindvinding henvises til lov om råstoffer.

Konklusionen er, at det foreliggende fredningsforslag fratager arealet såvel skov som jagtmæssig interesse, hvorfor erstatningen må opgøres som i mit brev af 29. september 2006 vedlagt Klaus Wunschs redegørelse af 26. september 2006".

Kulturarvsstyrelsen har i brev af 2. november 2006 kommenteret det reviderede fredningsforslag således:

"I plejeplanen bør museumslovens § 29 overalt præciseres til § 29 a, idet § 29 også omfatter andre bestemmelser, som f.eks. fortidsmindebeskyttelsen. Digerne er ikke fortidsmindebeskyttet.

I omtalen af Dige C og Dige J i plejeplanen, er disse beskrevet som delvist eller slet ikke omfattet af museumslovens § 29 (a). Selvom de ikke skulle være angivet med digesignatur på Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk Danmark 1:25.000, i den seneste reviderede udgave før den 1. juli 1992, er de omfattet af bestemmelsen, hvis de er stendiger/rester af et stendige og diget kan konstateres over markfladen, skjult af bevoksning eller ej. Be-

kendtgørelsen om beskyttede sten- og jorddiger § 1 bestemmer, at alle stendiger er omfattede af beskyttelsen.

Begrebet stendiger omfatter diger, hvor mindst de to underste stenskitter er bevaret - dog kun et skifte, hvis strækningen udgør en del af en større helhed, og hvor en overvejende del af den samlede digestrækning udgøres af stendiger.

Fredningskortet opdateres tilsvarende.

Vedr. afsnit 2.3 Koloniens kirkegård, kan en genetablering af hegnet omkring kirkegården anbefales, jf. § 4.1. og hegnsmarkeringen på udskiftningskortet. Hegnstypen kan udredes af det lokale museum og godkendes af Fredningsnævnet".

Skov - og Naturstyrelsen har i brev af 3. november 2006 kommenteret brevene fra advokat Jørgen Brammer og advokat Benny Thomsen om erstatningskravene. I brevet har Skov - og Naturstyrelsen anført:

"Skov- og Naturstyrelsen har følgende bemærkninger til erstatningskravet:

Pleje

For så vidt angår fredningsforslagets § 5 henvises til Danmarks Naturfredningsforenings udtalelse herom. Heraf fremgår, at det ikke er hensigten, at hele området skal kunne plejes, og heller ikke at skovdriften kan kræves standset.

Plejen udføres efter 1. januar 2007 af den pågældende kommune uden udgift for ejer. Ejer kan vælge selv at foretage plejen indenfor en nærmere angivet frist. Erstatningskravet for at ejer påtager sig at udføre plejen, bør efter Skov- og Naturstyrelsens vurdering ikke imødekommes.

Forringelser af jagtudbytte

Det er Skov- og Naturstyrelsen vurdering, at fredningsbestemmelserne kun i meget begrænset omfang - om overhovedet - vil forringe jagtudbyttet. Dels må publikumstrykket forventes at blive relativt begrænset, dels er der allerede adgang til skovveje og stier efter naturbeskyttelseslovens almindelige bestemmelser. Desuden ligger arealet op ad og gennemskæres af offentlig vej, hvorfra der allerede må forventes forstyrrelse. Endelig vil lysninger i tætte bevoksninger i mange tilfælde være gavnligt for vildtet, da græs- og urtevegetation øger vildtets fødegrundlag.

Skovdrift

Med hensyn til erstatning for manglende skovdrift, er det Skov-

og Naturstyrelsens opfattelse, at en sådan kun bør gives for de arealer omkring diger, lergrav og vandingshul, der skal friholdes for træbevoksning.

Lergravning

For så vidt angår lergraven, savnes begrundelse for, hvad de 200 m³ ler pr. år til eget forbrug skal bruges til. Ved erstatningsudmåling bør indgå vurdering af, om forbruget kunne erstattes af billigere materialer".

Fredningsnævnet afholdt på ny møde i sagen fredag den 10. november 2006. I mødet deltog konsulent Jørgen Hansen, Danmarks Naturfredningsforening, kontorleder Ejler Toft Jensen og biolog Lene Kofoed, Ribe amt, teknisk chef Poul Laustsen, Billund kommune, Erling Øhlenschläger, Frederiksnåde, direktør Keld Hundebøl, advokat Jørgen Brammer, Esbjerg, og forstkandidat Klaus Wunsch, St. Merløse, for Fromsseier Plantage A/S og Hanne Kristensen, Friluftsrådet, Esbjerg afdeling.

Der er anført følgende i fredningsnævnets forhandlingsprotokol om mødet:

"

Fredningsnævnets formand konstaterede, at der er sket korrekt indkaldelse til nævnets møde i dag.

Fredningsnævnets formand oplyste, at advokat Jørgen Brammer har påstået Fromsseier Plantage A/S tilkendt 1.394.296 kr. i erstatning for driftstab og yderligere 1.666.666.66 kr. i godtgørelse, såfremt Fromsseier Plantage A/S pålægges at pleje de fredede arealer.

Fredningsnævnets formand oplyste endvidere, at advokat Benny Thomsen har påstået Erling Øhlenschläger tilkendt 958.175 kr. i erstatning for værditab inkl. tab af byggeret, reduceret arealanvendelse, godtgørelse for gener m.v. i forbindelse med tvungen flytning af bolig, merudgifter i forbindelse med genopførelse af bolig og advokatomkostninger.

Advokat Jørgen Brammer oplyste, at han har opgjort Fromsseier Plantage A/S' erstatningskrav med udgangspunkt i § 1 og § 5 i det reviderede fredningsforslag. Disse bestemmelser indebærer, at al skovdrift skal ophøre, såfremt plejeplanen skal gennemføres. Fredningsbestemmelserne indebærer tillige, at det efter gennemførelsen af fredningen bliver umuligt at benytte almindelige skovbrugsmaskiner på de fredede arealer. Fromsseier Plantage A/S har bedt forstkandidat Klaus Wunsch om at beregne driftstab og værditabet. Såfremt fredningen gennemføres, vil der blive lagt et sådant bånd på skoven, at den vil miste sin værdi. Dette

tab skal tillige erstattes. Fredningen indebærer endelig, at offentligheden får adgang til skoven. Det vil derfor blive umuligt at pursue i skoven, som derved mister sin jagtmæssige værdi. Da Fromsseier Plantage A/S selv ønsker at forestå plejen, skal selskabet kompenseres for de ekstraudgifter, dette arbejde påfører selskabet.

Ejler Toft Jensen, Ribe amt, anførte her overfor, at advokat Jørgen Brammer tillægger fredningsbestemmelserne en langt videregående konsekvens for den fremtidige drift af de arealer, fredningsforslaget omfatter, end der er belæg for i fredningsbestemmelserne. Fredningsforslaget retter sig hovedsageligt mod arealerne langs digerne og lægger kun i begrænset omfang bånd på de øvrige arealer i fredningsområdet. Da amtet modtog advokat Jørgen Brammers brev med erstatningskravet, anmodede amtet Danmarks Naturfredningsforening om at kommentere kravet.

Jørgen Hansen, Danmarks Naturfredningsforening, bemærkede, at advokat Jørgen Brammer tillægger fredningsforslaget langt videre konsekvenser, end der er belæg for. Danmarks Naturfredningsforening har i brevet af 27. oktober 2006 til fredningsnævnet foreslået en præcisering af fredningsbestemmelsernes § 5 og § 8 for at udrydde enhver tvivl om forståelsen af disse bestemmelser. En del af digerne i kolonien er allerede sikret ved bestemmelsen i museumslovens § 29 a. Det betyder, at der ikke kan kræves erstatning på grundlag af fredningsbestemmelserne.

Jørgen Hansen bemærkede endvidere, at Danmarks Naturfredningsforening kan tiltræde, at begrænsningen af pløjedybden på dele af arealerne kan begrunde, at der ydes erstatning for et beskædet driftstab. De forstyrrelser, som advokat Jørgen Brammer i øvrigt har beskrevet i sit brev til fredningsnævnet, kan slet ikke begrunde et krav i den størrelsesorden, som advokat Jørgen Brammer hævder, fordi gennemførelsen af fredningsforslaget betyder ikke, at offentligheden får videre adgang til Fromsseier Plantage, end det er tilfældet i dag. Offentligheden har som udgangspunkt i følge naturbeskyttelsesloven fri adgang til de danske skove.

Jørgen Hansen henviste i øvrigt til de synspunkter om erstatningskravet, som fremgår af foreningens brev til fredningsnævnet.

Ejler Toft Jensen tilføjede, at Ribe amt selv vil forestå plejen af de fredede arealer, og at denne plejeforpligtelse overgår til Billund kommune den 1. januar 2007.

Teknisk chef Poul Laustsen bemærkede, at Billund kommune har behandlet det oprindelige fredningsforslag, som kommunen ikke har nogen bemærkninger til. Kommunen har imidlertid ikke taget stilling til den økonomiske forpligtelse, som plejeplanen vil pålægge kommunen. Kommunen vil i løbet af den kommende uge tage stilling til denne del af fredningsforslaget.

Advokat Jørgen Brammer fremlagde et "Notat om fredningsbestemmelser og fredningserstatninger", udarbejdet af afdelingsleder Hans Hedegård, Dansk Skovforening, og anførte, at fredningsnævnet skal fastsætte den erstatning, der skal udbetales til Fromsseier Plantage A/S, med udgangspunkt i fredningsforslaget.

Forstkandidat Klaus Wunsch havde lejlighed til at kommentere den beregning af driftstabet, han har udarbejdet. Han bemærkede blandt andet, at Fromsseier Plantage A/S ikke kan afdrive skoven og foretage nyplantning, uden at der samtidig foretages bearbejdning af jorden. Det er hans vurdering, at der skal hjemles mulighed for at pløje ned til en dybde af 50 centimeter, såfremt skovdriften på de berørte arealer skal fortsætte. Da fredningsforslaget udelukker dette, skal opgørelsen af driftstabet foretages med udgangspunkt i, at skovdriften i realiteten ophører i fredningsområdet.

Jørgen Hansen anførte her overfor, at driften af skoven også kan fortsætte, efter at fredningsforslaget er blevet gennemført, men driften bliver på begrænsede dele af fredningsområdet belagt med nogle bånd, der kan begrunde en beskeden erstatning.

Erling Øhlenschläger oplyste, at advokat Benny Thomsen har meddelt forfald til mødet i dag. Han har i de breve, der er fremlagt, redegjort for det erstatningskrav, som rejses overfor fredningsnævnet.

Erling Øhlenschläger henholdt sig i øvrigt til det, som advokat Jørgen Brammer har anført.

Ejler Toft Jensen anmodede om, at fredningsnævnet udsætter behandlingen af fredningsforslaget i 2 uger, for at amtet kan få lejlighed til at kommentere de synspunkter, der er fremført til støtte for erstatningskravene.

Fredningsnævnets formand imødekom anmodningen og pålagde de mødte at kommentere de fremkomne indlæg inden den 24. november d.a."

Billund kommune har i et brev af 22. november 2006 oplyst, at kommunen ikke har yderligere bemærkninger til sagen, at kommunen kan tilslutte sig de bemærkninger, Ribe amt samt Skov - og Naturstyrelsen har fremsat i brevene af 30. oktober og 3. november 2006. Billund kommune har endelig anført, at kommunen ikke har indvendinger mod udkastet til plejeplan, men kommunen forudsætter, at plejen kan gennemføres i dialog og i et fornuftigt samarbejde med lodsejerne og øvrige involverede parter "i takt med, at Byrådet tilfører den nødvendige økonomi til området".

Ribe amt, Natur - og Landskabsafdelingen, har i et brev af 26. november 2006 kommenteret advokat Benny Thomsens erstatningskrav. Amtet har anført følgende i brevet:

"Erstatningskrav i forbindelse med fredning af Kolonien Frederiksnåde.

På seneste fredningsnævnsmøde den 10. november 2006 blev der på mødet forelagt et skriftligt erstatningskrav fra Advokatkontoret Thomsen & Storgaard på vegne af Erling Øhlenschläger. Erstatningskravet af 1. november 2006 er efterfølgende fremsendt til amtet til udtalelse.

Erstatningskravet tager i vid udstrækning afsæt i en "mistet byggeret" og "tvungen flytning af bolig", hvilket giver anledning til følgende kommentarer:

Amtet meddelte den 14. juni 1996 tilladelse efter planloven (landzonetilladelse) og dispensation fra naturbeskyttelsesloven (skovbyggelinie) til efter brand at opføre en beboelsesbygning på 160 m² og et udhus/garage på 90 m² på ejendommen matr. nr. 3a, Frederiksnåde Koloni, Vorbasse. Tilladelsen/dispensationen blev givet til genopførelse af det nedbrændte hus på et areal umiddelbart nord for "Bygaden" mellem dige G og H jf. det foreliggende forslag til fredning.

En tilladelse efter planloven og en dispensation efter naturbeskyttelsesloven bortfalder, hvis den ikke er udnyttet inden 3 år efter, at den er meddelt. Efter udløb af fristen på 3 år, vil ny tilladelse/dispensation være nødvendigt for at gennemføre et ønsket byggeri. Tilsvarende gælder, hvis et tilladt projekt ønskes ændret - f.eks. et større byggeri eller en ændret placering på grunden. Disse forhold har amtet gjort opmærksom på ved fredningsnævnsmøder, ved kontakt til Erling Øhlenschläger og konkret beskrevet i amtets brev af 30. juni 2000, jf. vedlagte.

I det konkrete tilfælde udløb fristen den 14. juni 1999, hvor byggeriet ikke var påbegyndt. Erling Øhlenschläger har tilkendegi-

vet overfor amtet, at byggeriet ikke blev startet op som planlagt, på grund af arkæologiske undersøgelser.

Efter udløb af fristen er der ikke søgt om en fornyet tilladelse/dispensation til byggeriet indenfor fredningsområdet. Derimod blev der på baggrund af ansøgning af 24. april 2001 meddelt landzonetilladelse og dispensation til opførelse af ny beboelse på samme ejendom ca. 500 m nord for fredningsområdet. Ansøgning samt amtets afgørelse af 25. maj 2001 er vedlagt.

Der var her tale om en tilladelse til nyt byggeri i det åbne land, som under normale omstændigheder ville være i strid med de hensyn, som amtet skulle varetage efter både planloven og naturbeskyttelsesloven. Tilladelsen og dispensationen blev derfor også begrundet med den uafklarede situation, der var opstået i forbindelse med fredningssagen.

Fredningen blev ikke rejst for at forhindre det tilladte byggeri mellem dige G og H. Dette fremgår bl.a. af det oprindelige fredningsforslag, der lå til grund for det første fredningsnævnsmøde den 26. november 1999. Af fredningsforslagets § 4 fremgår direkte, at fredningen ikke skal være til hinder for genopførelse af den nedbrændte bygning som tilladt med landzonetilladelsen af 14. juni 1996.

Dette er gentaget i det reviderede fredningsforslag af 25. april 2000 med bemærkning om, at der ikke må bygges nærmere end 4 m fra de omkringliggende diger og at ret til byggeri alene gælder Erling Øhlenschläger og ikke kan overdrages. Tilsvarende gælder det fredningsforslag, som lå til grund for fredningsnævnets kendelse afsagt 6. august 2003.

I det aktuelle fredningsforslag af 29. august 2006 er bestemmelsen ikke medtaget, da beboelsen er genopført med en placering udenfor fredningsområdet. Der henvises i den forbindelse til Danmarks Naturfredningsforenings brev til Fredningsnævnet af 30. maj 2001 med tilhørende bilag - se vedlagte.

Der er derfor, som anført af Advokatkontoret, ikke tale om en mistet byggeret som direkte følge af fredningsforslaget, da de oprindelige fredningsforslag giver mulighed for byggeri indenfor fredningsområdet som tilladt i 1996. Ligeledes er der ikke efter fristens udløb i 1999 søgt om - og derfor heller ikke taget konkret stilling til - fornyet tilladelse/dispensation til byggeri indenfor fredningsområdet.

Erstatningsberegningen kan efter amtets vurdering derfor ikke

tage afsæt i en mistet byggeret, men fredningsnævnet kan ved erstatningsudmålingen inddrage de ekstraudgifter, som den ændrede placering af boligen medførte - der henvises til bilag 5 til det vedlagte brev af 30. maj 2001 fra Danmarks Naturfredningsforening.

For så vidt angår erstatning som følge af driftsmæssige tab i forbindelse med fredningen henvises til amtets brev af 30. oktober 2006, med kommentarer til erstatningskrav fra Fromsseier Plantage A/S. Det er også for så vidt angår Erling Øhlenschläger amtets vurdering, at der ved erstatningsberegningen skal tages afsæt i de konkret nævnte kulturspor med tilhørende zone, hvor der ikke må foregå egentlig skovdrift samt de driftsmæssige gerner, som forslaget indebærer med hensyn til begrænsning ved jordbehandling.

Det skal i øvrigt bemærkes, at de enkelte poster i erstatningsopgørelsen fra Advokatkontoret synes at udgøre et væsentligt større beløb, end det opgjorte sumtal".

I et brev af 28. november 2006 til fredningsnævnet har Skov - og Naturstyrelsen anført:

"Fredningsnævnet for Ribe Amt har med brev af 13. november bedt om eventuelle bemærkninger til den seneste korrespondance om erstatningskravene i forbindelse med fredningen af Kolonien Frederiksnåde.

For så vidt angår udtalelsen fremsat på vegne af Fromsseier Plantage henvises til Skov - og Naturstyrelsens udtalelse af 3. november 2006.

Vedrørende erstatningskravet fremsat på vegne af Erling Øhlenschläger henvises for så vidt angår erstatning for manglende skovdrift ligeledes til styrelsens tidligere udtalelse.

Med hensyn til erstatningskravet for manglende byggeret blev der, efter forudgående forhandlinger, i 2001 meddelt zonetilladelse til opførelse af en ny beboelsesejendom uden for det fredede område. I den forbindelse blev det stillet Erling Øhlenschläger i udsigt, at der kunne udbetales fredningserstatning for de merudgifter, der var forbundet med, at huset ikke blev placeret på den oprindelige placering. Styrelsen er enig i, at der bør ydes erstatning for sådanne direkte udgifter. Imidlertid er der efter styrelsens vurdering ikke grundlag for at tilkende erstatning for mistet byggeret".

I et brev af 29. november 2006 til fredningsnævnet har Danmarks Naturfredningsforening kommenteret advokat Benny Thomsens brev til nævnet om Erling Øhlenschlägers erstatningskrav.

I brevet har naturfredningsforeningen anført, at foreningen henholder sig til bemærkningerne i brevene af 28. november 2006 fra Ribe Amt og Skov - og Naturstyrelsen. Naturfredningsforeningen har tilføjet, at foreningen bekræfter, at

" Danmarks Naturfredningsforening - af hensyn til skovejer Erling Øhlenschlägers udnyttelse af brandforsikringserstatningen - i sin tid anbefalede genopførelsen uden for fredningsområdet samt at foreningen i den forbindelse tilkendegav også at ville anbefale at der blev ydet fredningserstatning for dokumenterede merudgifter ved den nye placering, som ikke kunne dækkes af brandforsikringen".

Det fremgår af det oprindelige fredningsforslag, som blev fremsendt til fredningsnævnet ved brev af 23. august 1999, at forslaget gav Erling Øhlenschläger mulighed for at genopføre det nedbrændte hus. Det hed herom i det oprindelige forslags § 4:

"....

§ 4 Bebyggelse og anlæg

På arealet må ikke opføres bebyggelse eller placeres indretninger og anlæg af nogen art, herunder skure, transformatorstationer, master m.v. Undtaget herfra er alene følgende:

....

2) Genopførelse af den nedbrændte ejendom Skjoldbjergvej 21 (matr. nr. 3a, sammesteds), som tillades genopbygget med den i landzonetilladelsen af 14. juni 1996 tilladte beliggenhed, under forudsætning af at de eksisterende toftediger respekteres. Fredningsnævnet skal godkende evt. ændringer i det foreliggende byggeprojekt samt evt. senere udvidelser og nybygninger af enhver art. ... "

I det reviderede og endelige fredningsforslag, der blev fremsendt til fredningsnævnet den 25. april 2000, hedder det om denne byggeret:

"§ 6 Bebyggelse og anlæg

Inden for fredningsarealet må der ikke opføres ny bebyggelse eller placeres indretninger og anlæg af nogen art, herunder skure, transformatorstationer, master m.v. Undtaget herfra er følgende:

Genopførelse af den nedbrændte ejendom Skjoldbjergvej 21 på dens hidtidige placering og under fortsat respekt for de omgivende toftediger H-B-I-C. Fredningen er heller ikke til hindring for at Erling Øhlenschläger kan vælge at genopføre ejendommen på den i § 3 nævnte gårdtoft mellem digerne G-H-I-C. Denne ret gælder alene Erling Øhlenschläger i dennes ejertid og kan ikke overdrages. Der må ikke bygges nærmere digefod end 4 m. Ved fremføring af elkabler og etablering af afløbsforhold m.v. skal museet have mulighed for at tilse eventuelle gravearbejder. Det endelige byggeprojekt skal godkendes af fredningsnævnet.

Opførelse af nødvendige nye driftsbygninger eller renovering af de eksisterende bygninger på ejendommen Skjoldbergvej 20 samt etablering og ændring af tilhørende have, gårdsplads og sædvanlige udenomsarealer."

Den 24. april 2001 ansøgte Erling Øhlenschläger om tilladelse til efter lov om planlægning at opføre en nyt hus på ejendommen matr. nr. 4 a Frederiksnåde Koloni.

Ved brev af 25. april 2001 meddelte Ribe amt Erling Øhlenschläger tilladelse til, at han måtte opføre en bolig i ét plan med et samlet bebygget areal på 350 m² på ejendommen matr. nr. 4 a Frederiksnåde Koloni.

I brevet har amtet blandt andet anført:

"....

Amtet gav i juni 1996 tilladelse/dispensation til efter brand at genopføre en bolig på ejendommen matr. nr. 3 a Frederiksnåde Koloni, Vorbasse, ca. 500 m længere mod syd på vestsiden af Skjoldbjergvej. Tilladelsen/dispensationen er udløbet, og der verserer i øjeblikket en fredningssag om ejendommen.

Boligen ønskes opført på et relativt højtliggende og ikke tidligere bebygget areal, hvor der under normale omstændigheder ikke gives tilladelse/dispensation til ny bebyggelse. Amtet har ved sin afgørelse lagt væsentligt vægt på den uafklarede situation, som er opstået som følge af fredningssagen....."

I et brev af 30. maj 2001 til fredningsnævnet har Danmarks Naturfredningsforening udtalt sig om den erstatning, der skal udbetales til Erling Øhlenschläger i anledning af sagen. Naturfredningsforeningen har blandt andet anført i brevet:

"....

I forbindelse med behandlingen af fredningsforslaget for Kolonien Frederiksnåde har det været drøftet med ejeren af koloniområdet, gårdejer Erling Øhlenschläger, hvorvidt det kunne være en mulighed at forlægge det planlagte byggeri til en placering uden for fredningsområdet.

Afgørende for ejerens stilling hertil har bl.a. været spørgsmålet om forsikringsselskabet kunne tænkes at reducere erstatningsbeløbet, såfremt genopførelsen ikke fandt sted i umiddelbar nærhed af den nedbrændte bygning og på samme matrikel.

Det fremgår af korrespondancen i sagen at erstatningen til byggeri ville udgøre 764.096 kr. ved genopførelse på den oprindelige placering, altså på fredningsområdet.

Efterfølgende tilkendegav Ribe amts plan - og landskabsafdeling ... at såfremt Alm. Brand kunne acceptere en alternativ placering uden for fredningsområdet..... ville Erling Øhlenschläger formentlig også kunne få kommunens og amtets godkendelse til denne placering, som er at foretrække i forhold til fredningsinteresserne.

.....

Erling Øhlenschläger og dennes advokat, Benny Thomsen, har nu oplyst, at man ved efterfølgende forhandling med Alm. Brand har fået tilsagn om at en placering på lokalitet 2 alligevel vil kunne opnå det fulde erstatningsbeløb. Det er imidlertid et krav, at byggeriet skal være påbegyndt inden den 21.9. 2001.

.....

Danmarks Naturfredningsforening har drøftet den nye situation med Erling Øhlenschläger, som peger på, at der ved en flytning af byggeriet påløber nogle merudgifter i forhold til den oprindelige placering. Disse skyldes hovedsagelig længere afstand til offentlig vej, fornyet afsætning på grund m.v. Beløbet er opgjort i en skrivelse fra advokat Benny Thomsen af 8. maj 2001.

.....

Efter DN's opfattelse er det veldokumenteret, at der påløber meromkostninger ved flytningen af byggeriet til den nye lokalitet. Deres størrelsesorden kan formentlig præciseres yderligere når byggeriet er færdigt, men det forekommer realistisk at de

andrager omkring 100.000 kr....

DN finder det velbegrundet, når gårdejer Erling Øhlenschläger peger på, at han bør holdes skadesløs for dokumenterede merudgifter ved denne løsning.

....

Under hensyn hertil har DN drøftet med Skov - og Naturstyrelsens naturbeskyttelseskantor, hvilke muligheder der er for at ejeren kan holdes skadesløs for dokumenterede meromkostninger ved flytningen. Man har herfra peget på, at det er fast praksis, at der i alle tilfælde, hvor der kan dokumenteres særlige tab, som ikke manifesterer sig i handelsværdien og dermed den almindelige erstatning for handelsværdinedgangen, tilkendes en supplerende erstatning herfor...."

I brevet af 8. maj 2001, som naturfredningsforeningen henviser til i sit brev, har advokat Benny Thomsen opgjort Erling Øhlenschlägers merudgifterne således:

Yderligere afsætning og udgravning på oprindelig grund	9.550,00 kr.
Yderligere udgifter i forbindelse med tegningsmateriale m.v. i forbindelse med flytning	7.000,00 kr.
Merudgifter ved anlæg af vej, ændring af hegn m.v.	25.000,00 kr.
Tilslutning til el samt stikledning, da el-installationen fra tidligere beliggenhed ikke kan overflyttes	20.925,00 kr.
Flytning af telefon	700,00 kr.
Tilslutning til Vorbasse vandværk, såfremt udgiften ikke dækkes af forsikringselskabet	<u>35.000,00 kr.</u>
I alt	98.175,00 kr.

Fredningsnævnets afgørelse:

Kolonien Frederiksnåde har kulturhistorisk interesse, fordi den er rammer om et veldokumenteret indvandringsprojekt. Den er det eneste sted i Danmark, hvor man i de tidligere hedeegne kan se spor efter, hvorledes de første kolonier, der blev befolket med tyske indvandrere, var anlagt. Kolonien har derfor såvel historisk som kulturhistorisk interesse. Såfremt de ikke beskyttede spor efter kolonien skal sikres for eftertiden, kan dette kun ske gennem en fredning af området. Fredningsnævnet tager derfor i medfør af naturbeskyttelseslovens § 1, stk. 2, nr. 2, fredningspåstanden til følge og fastlægger grænserne for det fredede område, således som det fremgår af kortet, der er vedhæftet denne afgørelse.

Fredningsnævnet kan tiltræde, at de fredningsbestemmelser, som Danmarks

Naturfredningsforening har foreslået, fastsættes for det fredede område med de ændringer, som Kulturarvsstyrelsen og naturfredningsforeningen har foreslået.

Der gælder herefter følgende fredningsbestemmelser for det fredede område:

"§ 1. Fredningens formål.

Fredningen af kolonien Frederiksnåde har til formål at:

- bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet,
- undgå bebyggelse,
- give adgang til pleje og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor,
- give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie,
- sikre offentlighedens adgang til i marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål.

Med henblik herpå fastsættes følgende fredningsbestemmelser:

§ 2. Beskyttelsen af bosættelsens kulturspor.

Sten - og jorddiger fra koloniens gårdtofter samt andre kulturspor angivet på fredningskortet skal bevares, plejes og synliggøres.

For at sikre digernes fremtræden i landskabet skal et areal omkring digerne på i alt 8 meter friholdes for jordbehandling, bevoksning og hegning. Arealet måles fra digemidte med 4 m til hver side.

For at synliggøre de oprindelige digestrækninger i deres helhed gælder det friholdte areal også delstrækninger, hvor diget mangler i terræn.

Digerne og det friholdte areal udtages af mark og skovdrift. Der må ikke køres med maskiner på eller over digerne.

Koloniens fælles lergrav og vandingshul til kreaturer skal bevares. Der udlægges en 4 m bred beskyttelseszone omkring disse.

Der må ikke køres med maskiner i lergrav eller vandingshul.

Plejen af diger, kulturspor og friholdte arealer varetages af plejemyndigheden for fredede områder. På de øvrige arealer inden for fredningsområdet fortsætter mark og skovdrift som hidtil, dog med de i § 5 nævnte begrænsninger.

§ 3. Plejebestemmelser.

Den løbende naturpleje består væsentligst i at friholde dige og kulturspor for bevoksning. Plejen skal udføres ekstensivt og i henhold til den af fredningsnævnet fastsatte plejeplan.

Ved fredningens gennemførelse udføres følgende førstegangspleje:

Diger og andre kulturspor samt de friholdte arealer ryddes for bevoksning og efterladte træeffekter m.v. Enkelte gamle løvtræer på jorddiger kan bevares. Træstød må ikke fjernes, men skal efterlades til henfald, evt. tildækkes med jord.

Sporene efter koloniens fælles lergrav og vandingshul til kreaturer samt deres beskyttelseszone ryddes for bevoksning og evt. henlagte træeffekter m.v.

Træeffekter fra plejen tilfalder ejeren, med mindre andet er aftalt skriftligt. Effekterne leveres på et nærmere aftalt sted inden for fredningsområdet.

Der må ikke jordbehandles, gødskes eller anvendes sprøjtemidler på diger og andre kulturspor samt i de friholdte arealer.

I øvrigt henvises til plejeplanens bestemmelser om den løbende pleje, herunder de nærmere anvisninger vedrørende de enkelte diger.

§ 4. Kirkegårdene.

4.1 Koloniens kirkegård.

Koloniens kirkegård er angivet på fredningskortet med et areal på ca. 25 x 30 m på grundlag af udskiftningskortet fra 1793. Udstrækningen markeres i terræn efter anvisning fra det ansvarlige arkæologiske museum.

Arealet udtages af omdrift, friholdes for fremtidig jordbehandling og indgår i plejemyndighedens naturplejeforpligtelser jf. §

3. Det holdes vedvarende dækket af en naturligt fremspiret græs- og urtevegetation.

§ 4.2 Familien Øhlenschlägers gravplads.

Siden 1996 har familien Øhlenschläger benyttet området ved den i 1960 rejste mindesten for kolonisterne som familiegravsted. Ejeren kan afsætte gravpladsen i terræn og lade dette hegne. Området skal friholdes for mark - og skovdrift. Arealets drift og pleje varetages af ejer.

§ 5. Øvrige driftsforhold og plejeplan.

Landbrugs - og skovdrift på de tidligere kolonitofter kan udover det i § 2 og § 3 nævnte fortsætte på følgende vilkår:

Af hensyn til de arkæologiske fundlag må pløjning og anden jordbehandling på de tidligere gårdtofter mellem dige B og G, og tilsvarende arealer syd for Bygaden og Knurborgvej mellem dige E og F ikke ske dybere end 15 centimeter.

På de øvrige dele af koloniens tofter må pløjning og anden jordbehandling ikke ske dybere end 30 centimeter.

På arealerne, som omgiver kolonitofterne, kan der jordbehandles uden begrænsninger, herunder dybdepløjes.

Der henvises til fredningskortet.

Plejemyndigheden kan inden for de udlagte friarealer iværksætte restaurering og genopbygning af koloniens diger, kirkegård, lergrav og vandingshul på grundlag af en plan udarbejdet af det ansvarlige arkæologiske museum og godkendt af fredningsnævnet.

Genopretning af kulturspor, herunder restaurering af sten - og jorddiger samt anden naturpleje foretages af plejemyndigheden for fredede områder uden udgift for ejer.

Det ansvarlige arkæologiske museum kan efter forudgående projektansøgning til fredningsnævnet iværksætte videnskabelige undersøgelser med henblik på at belyse koloniens kulturhistorie.

§ 6. Bebyggelse og anlæg.

Inden for fredningsområdet må ikke opføres bebyggelse eller placeres anlæg af nogen art, herunder skure, campingvogne, transformatorstationer, master eller lignende skæmmende indret-

ninger.

Omlægning af eksisterende højspændingsmaster til jordkabel kan finde sted med umiddelbart efterfølgende retablering af diger.

§ 7. Terrænændringer.

Der må ikke foretages terrænændringer, herunder opfyldning og afgravning, som ikke tjener fredningens formål.

§ 8. Offentlighedens adgang.

Fredningen respekterer de til enhver tid gældende bestemmelser om offentlighedens adgang til skove. Dog fastsættes der adgang for offentligheden ad den på fredningskortet angivne trampesti, der udlægges som permanent stiforløb. Hvor trampestien ikke følger offentlig vej, Knurborgvej og veje angivet med signaturen "byvej" og "bygade" gælder adgangen kun til fods.

Fredningen er ikke til hinder for ejers skovdrift og jagtret, heller ikke mulighederne for at forbyde offentlighedens adgang på dage, hvor der afholdes jagt, eller foregår intensivt skovarbejde.

§ 9. Publikumsinformation.

Plejemyndigheden kan opsætte informationstavler i forbindelse med trampestien.

Til opfyldelse af fredningsbestemmelserne godkender fredningsnævnet følgende plejeplan:

FREDERIKSNÅDE KOLONI

Den løbende naturpleje.

1. Pleje af diger og deres friholdte arealer.

Ved fredningens gennemførelse gennemføres en førstegangspleje som anført i fredningsbestemmelsernes § 3.

Herefter foretages den løbende naturpleje væsentligst i form af friholdelse for træbevoksning, f. eks. i form af maskinklipning eller to gange årligt af jorddiger og deres friholdte arealer.

Den naturlige græs- og urtevekst på diger skal tilgodeses med lysåbne forhold, og plejen må ikke blive intensiv. På selve diger

må slåning en gang årligt i slutningen af august anses for tilstrækkeligt.

På stendiger sker plejen i form af periodisk manuel fjernelse af træopvækst. Der skal tåles vækst af mos og lav på stendigerne samt blomstring af urtevækst.

I øvrigt oplyses følgende om de fredede kulturspor, og deres pleje fastsættes som følger (der henvises til fredningskortet):

Dige B

Dige langs vestsiden af Skjoldbjergvej. Det er beskyttet efter museumslovens § 29a og findes i marken med undtagelse af de sydligste ca. 50 m mod koloniens bygade V for Skjoldbjergvej.

Det eksisterende dige skal bevares, herunder også i tilfælde af vejudvidelse eller anlæg af cykelsti.

Eksisterende bevoksning på diget kan bevares til henfald. Eventuel ny randbeplantning mod vej må ske uden for det udlagte friholdte arealer mod vest.

Dige C:

Dette VØ-gående jorddige markerer den nordlige afgrænsning af koloniens bygade V for Skjoldbjergvej. Diget er beskyttet efter museumslovens § 29a, med undtagelse af dets forløb indenfor koloniens tofteområde. Her findes diget imidlertid fortsat i marken på størstedelen af strækningen som et stendige, i dag sløret af vegetation. Sammen med stendiget langs bygadens sydside (dige D) medvirker dette i dag til en tydelig markering af koloniens centrum, uanset om der kan herske usikkerhed, om diget ligger på den oprindelige placering. Den således indrammede bygade fremtræder i dag som koloniens mest markante element.

Diget beskyttes i sin helhed gennem fredningen. Det ryddes for efterladte træeffekter. Stødrester tildækkes med jord og diget soignereres så vidt muligt som stendige (muligvis kun ensidigt) i hele sin længde fra kirkegården til Skjoldbjergvej. To gennemkørsler på hver ca. 4 m bevares.

Dige D

Et velbevaret, ensidigt stendige med bagvold, som forløber VØ på bygadens sydside. Det er beskyttet efter Museumslovens § 29a. Der iværksættes en forsigtig frilæggelse og pleje af diget, således at dets oprindelige struktur bliver mere synlig og græs- og ur-

tevækst tilgodeses. Enkelte skyggende løvtræer på diget kan bevares.

Dige E

NS-gående toftedige, som afgrænser kolonien mod V, S for bygaden. Diget fremstår i dag som et bredt jorddige, men var oprindeligt et stendige. Diget er beskyttet efter museumslovens § 29a. Gamle løvtræer på diget kan bevares.

Dige F

Stendige, der afgrænser kolonien mod Ø, S for Knurborgvej. Diget er beskyttet efter museumslovens § 29a.

De nordligste 14 m af diget er bevaret og fremtræder overvejende som jorddige, men var oprindeligt et stendige. Resten er ryddet, således at kun stendigets bundskifte ligger tilbage. Disse bevarede spor af diget må ikke fjernes eller yderligere beskadiges.

Da der er tale om koloniens østlige afgrænsningsdige bør en reetablering af stendiget prioriteres højt alt efter de økonomiske muligheder, så det igen kommer til at fremtræde markant som dige J.

Dige G

NS-gående toftedige som afgrænser kolonitofterne mod V, N for bygaden. Diget var oprindeligt et stendige, men er nu et jorddige, som er beskyttet efter museumslovens § 29 a. Eksisterende gamle træstød i diget efterlades til henfald.

Dige H:

NS-gående toftedige, det næstvestligste. Fremtræder i dag som jorddige, men var oprindeligt et stendige. Diget er beskyttet efter museumslovens § 29a og genfindes i marken med undtagelse af en strækning mod S på 17 m.

Hvis der ses bort fra dette manglende stykke af dige H, fremtræder den nordvestlige gårdtoft (mellem digerne G-H-I-C) næsten intakt, indrammet af diger og uforstyrret af bevoksning og bebyggelse. En genetablering af det manglende digestykke prioriteres derfor højt i forbindelse med fredningen.

Dige I

VØ-gående jorddige, der afgrænser kolonitofterne mod nord. Oprindeligt et stendige, men fremtræder ikke tydeligt som sådant i dag. Diget er beskyttet efter museumslovens § 29a, men der er

etableret 2 gennembrud i diget på hver ca. 4 m længde. Fredningen er ikke til hinder for deres bevarelse.

Efter fjernelse af eksisterende trævækst og soignering indgår diget i almindelig pleje.

Dige J

ØV-gående stendige, der afgrænser kolonien mod S, Ø for Skjoldbjergvej. Stendiget, der er noget overgroet med træ og lyng, fremtræder i dag markant i terræn med en højde på ca. 1 m.

Efter fjernelse af vedplanter på diget og etablering af det friholdte areal overgår diget til almindelig pleje.

2. Pleje af andre kulturspor

2.1 Lergrav

Koloniens fælles lergrav til indvinding af materialer til lerklining og fremstilling af teglsten. Efter fjernelse af evt. vedplanter friholdes arealet for fremtidig træopvækst.

2.2 Vandingshul

Koloniens fælles vandingshul til vanding af kreaturer er vist på kort over kolonien fra 1760 og 1793. Det fremtræder nu som en fugtig lavning bevokset med birk.

Sporene efter vandhullet skal bevares, hvorfor det efter første-gangsplejen med fjernelse af bevoksning og udlæg af beskyttelseszone fortsat skal friholdes for opvækst og beplantning.

Genetablering af vandingshullet ved naturgenopretning kan anbefales, alt efter økonomiske muligheder.

2.3 Koloniens kirkegård.

Koloniens kirkegård afsættes i terræn af det ansvarlige arkæologiske museum jf. § 4.1 og udtages af markdriften. Det friholdes for jordbehandling og plejes ved slåning et par gange årligt. Der skal opretholdes en dækkende vegetation af græsser, lyng og andre urter. Vegetationen skal dannes ved naturlig fremspiring fra den forhåndenværende frøbank, ikke ved såning. Blomstrende planter skal tåles.

3. Stimarkering og formidling.

Plejemyndigheden markerer den på fredningskortet angivne tram-

pesti i terræn med træpæle.

Plejemyndigheden varetager endvidere opsætning af eventuelle informationstavler udarbejdet i samarbejde med det ansvarlige arkæologiske museum.

Erstatningskrav:

A. Erling Øhlenschlägers erstatningskrav.

Erling Øhlenschläger har opgjort sit erstatningskrav således:

Værditab, 2,73 ha. inkl. byggeret	750.000 kr.
Reduceret anvendelse ca. 1,8 ha.	80.000 kr.
Godtgørelse for gener, ulemper m.v. i forbindelse med min klients tvungne flytning af bolig m.v. fra slægtens oprindelse, hhv. den offentliggørelse af arealet, der vil ske af familieejendommen	200.000 kr.
Direkte merudgift i forbindelse med genopførelse af ejendom andetsteds, jfr. skrivelse af 8.5.2005 fra undertegnede til Dansk Naturfredningsforening	98.175 kr.
Advokatomkostninger indtil videre afholdt med	<u>30.000 kr.</u>
I alt	958.175 kr.

Erling Øhlenschläger har specificeret beløbet på 98.175 kr. således:

Yderligere afsætning og udgravning på oprindelig grund	9.550 kr.
Yderligere udgifter i forbindelse med tegningsmateriale m.v. i forbindelse med flytning	7.000 kr.
Merudgifter ved anlæg af vej, ændring af hegn m.v.	25.000 kr.
Tilslutning til el samt stikledning, da el-installationen fra tidligere beliggenhed ikke kan overflyttes	20.925 kr.
Flytning af telefon	700 kr.
Tilslutning til Vorbasse vandværk, såfremt udgiften ikke dækkes af forsikringselskabet	<u>35.000 kr.</u>
	98.175 kr.

B. Fromsseier Plantage A/S' erstatningskrav.

Fromsseier Plantage A/S har opgjort sit erstatningskrav således:

Driftstab jfr. Klaus Wunchs opgørelse af 26/9 2006	1.194.296 kr.
Værditab vedrørende resterende del af plantagen	<u>200.000 kr.</u>
I alt	<u>1.394.296 kr.</u>

Fromsseier Plantage A/S har endvidere nedlagt påstand om betaling af 1.666.666,66 kr., såfremt selskabet skal forestå plejen af de fredede arealer.

Fredningsnævnet bemærker generelt vedrørende erstatningskravene:

Ved gennemførelsen af fredningsforslaget fredes 3,95 ha af Erling Øhlenschlägers ejendom og 8,7 ha af Fromsseier Plantage A/S' ejendom.

0,95 ha af det fredede areal på Erling Øhlenschlägers ejendom og 0,78 ha af det fredede areal på Fromsseier Plantage A/S' ejendom friholdes fremover for enhver form for skovdrift og landbrugsdrift.

1,4 ha af det fredede areal på Erling Øhlenschlägers ejendom og 3,98 ha af det fredede areal på Fromsseier Plantage A/S' ejendom må anvendes til såvel skovdrift som landbrugsdrift med en begrænset pløjedybde.

De øvrige arealer, der fredes, må drives som hidtil. Disse arealer udgør 1,6 ha af det fredede areal på Erling Øhlenschlägers ejendom og 3,94 ha af det fredede areal på Fromsseier Plantage A/S.

Efter nævnets viden og ekspertice fastsættes erstatningerne for de arealer, der friholdes for enhver form drift, med udgangspunkt i en erstatning på 75.000 kr. pr. ha, for de arealer, der pålægges driftsmæssige begrænsninger, med udgangspunkt i en driftstabserstatning på 30.000 kr. pr. ha, og for de øvrige arealer, der fredes, en erstatning med udgangspunkt i 3.200 kr. pr. ha.

Fredningsnævnet bemærker herefter vedrørende Erling Øhlenschlägers krav:

Med udgangspunkt i de beløb, der er nævnt overfor, tillægges der Erling Øhlenschläger følgende arealerstatning:

1. Erstatning for friholdte arealer 0,95 ha x 75.000 kr./ha	71.250 kr.
2. Erstatning for arealer med begrænsninger i pløjedybden 1,4 ha x 30.000 kr./ha	42.000 kr.
3. Erstatning for øvrige fredede arealer 1,6 ha x 3.200 kr./ha	<u>5.120 kr.</u>
Arealerstatning i alt	118.370 kr.

Det oprindelige fredningsforslag hjemlede Erling Øhlenschläger adgang til at genopføre sin nedbrændte bolig mellem toftedigerne. Under behandlingen af sagen ansøgte Erling Øhlenschläger om zonetilladelse til at opføre en ny beboelsesejendom udenfor det fredede område. Der blev meddelt Erling Øhlenschläger zonetilladelse, og i den forbindelse blev det tilkendegivet, at han kunne få erstattet de merudgifter, der var forbundet med, at beboelseshuset ikke kunne opføres på det oprindeligt projekterede sted.

På den anførte baggrund finder fredningsnævnet ikke, at der er grundlag for at tilkende Erling Øhlenschläger erstatning for den mistede byggeret, men alene for de merudgifter den ændrede placering af huset har medført. Dette beløb kan fastsættes til 98.175 kr.

Den samlede erstatning udgør herefter 216.545 kr., der forrentes med procesrente fra den 15. december 2006 til betaling sker, jf. naturbeskyttelseslovens § 39.

Da Erling Øhlenschläger ved Naturklagenævnets afgørelse har fået godtgjort sine udgifter til sagkyndig bistand med 6.250 kr., tillægges der Erling Øhlenschläger i yderligere godtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand under denne del af sagen 6.000 kr. med tillæg af moms 25 %.

Fredningsnævnet bemærker vedrørende Fromsseier Plantage A/S' erstatningskrav.

Med udgangspunkt i de beløb, der er nævnt overfor, tillægges der Fromsseier Plantage A/S følgende arealerstatning

1. Erstatning for friholdte arealer 0,78 ha x 75.000 kr./ha	58.500 kr.
2. Erstatning for arealer med begrænsninger i pløjedybden 3,98 ha x 30.000 kr./ha	119.400 kr.
3. Erstatning for øvrige fredede arealer 3,94 ha x 3.200 kr./ha	<u>12.608 kr.</u>
Arealerstatning i alt	190.508 kr.

Fromsseier Plantage A/S har endvidere nedlagt påstand om betaling af 1.666.666,66 kr., såfremt selskabet skal forestå plejen af de fredede arealer.

Fredningsnævnet bemærker vedrørende dette krav:

Plejen af de fredede arealer skal udføres af plejemyndigheden. Der er derfor ikke grundlag for at tilkende Fromsseier Plantage A/S erstatning for udgifter til den fremtidige pleje af de fredede arealer.

Da der ikke som følge af fredningsbestemmelserne sker begrænsninger i muligheden for at drive jagt på de fredede arealer, og da der ikke i øvrigt er grundlag for at antage, at fredningen af Kolonien Frederiksnåde nedsætter værdien af selskabets skovejendom, tillægges der ikke Fromsseier Plantage A/S erstatning for jagttab eller den hævdede værdinedgang.

Den samlede erstatning, der skal udbetales til Fromsseier Plantage A/S udgør herefter 190.508 kr., der forrentes med procesrente fra den 15. december 2006 til betaling sker, jf. naturbeskyttelseslovens § 39.

Da Fromsseier Plantage A/S ved Naturklagenævnets afgørelse har fået godtgjort sine udgifter til sagkyndig bistand med 10.000 kr., tillægges der

selskabet i yderligere godtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand under denne del af sagen 12.000 kr. incl. moms.

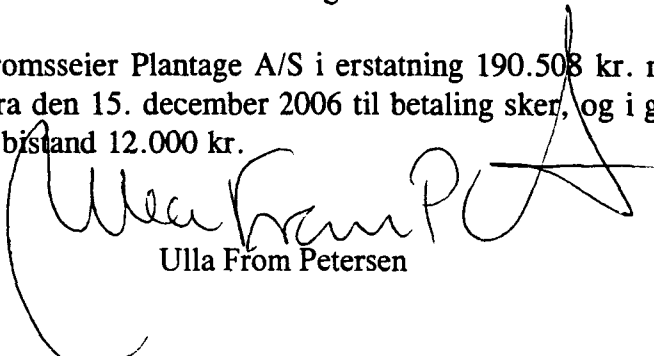
Denne kendelse tinglyses på ejendommene matr. nr. 1 a og 1 g, Frederiksnåde koloni, Vorbasse, tilhørende Fromsseier Plantage A/S og ejendommene matr. nr. 3 a og 4 æ Frederiksnåde koloni, Vorbasse, tilhørende Erling Øhlensschläger.

THI BESTEMMES

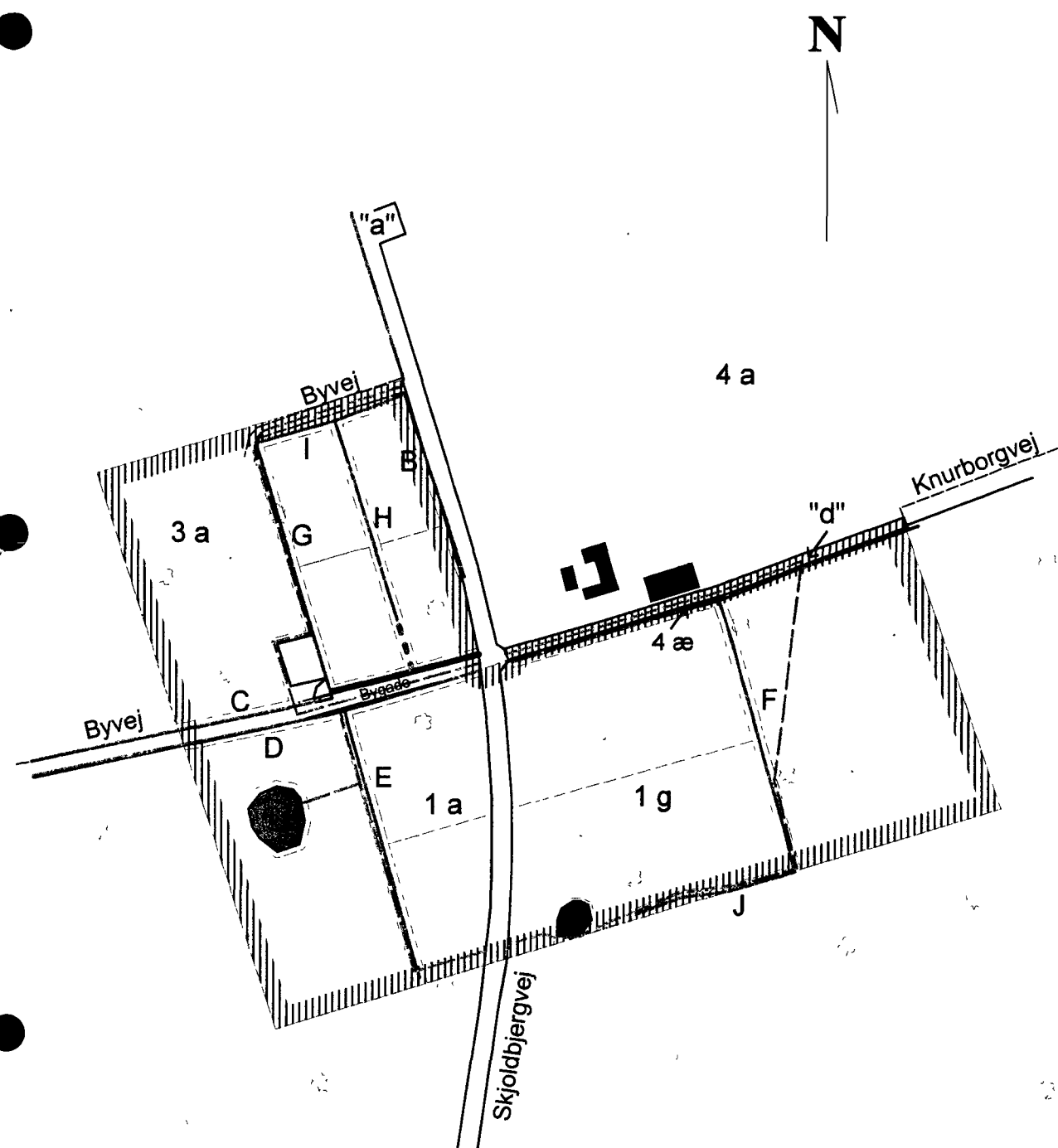
Det fredningsforslag, som Danmarks Naturfredningsforening har fremsat om fredning af dele af ejendommene matr. nr. 1 a og 1 g, Frederiksnåde koloni, Vorbasse, tilhørende Fromsseier Plantage A/S, dele af ejendommene matr. nr. 3 a og 4 æ Frederiksnåde koloni, Vorbasse, tilhørende Erling Øhlensschläger, og et areal tilhørende Billund kommune, tages til følge.

Der tillægges Erling Øhlensschläger i erstatning 216.545 kr. med tillæg af procesrente fra den 15. december 2006 til betaling sker, og i godtgørelse til sagkyndig bistand 6.000 kr. med tillæg af moms kr.

Der tillægges Fromsseier Plantage A/S i erstatning 190.508 kr. med tillæg af procesrente fra den 15. december 2006 til betaling sker, og i godtgørelse til sagkyndig bistand 12.000 kr.

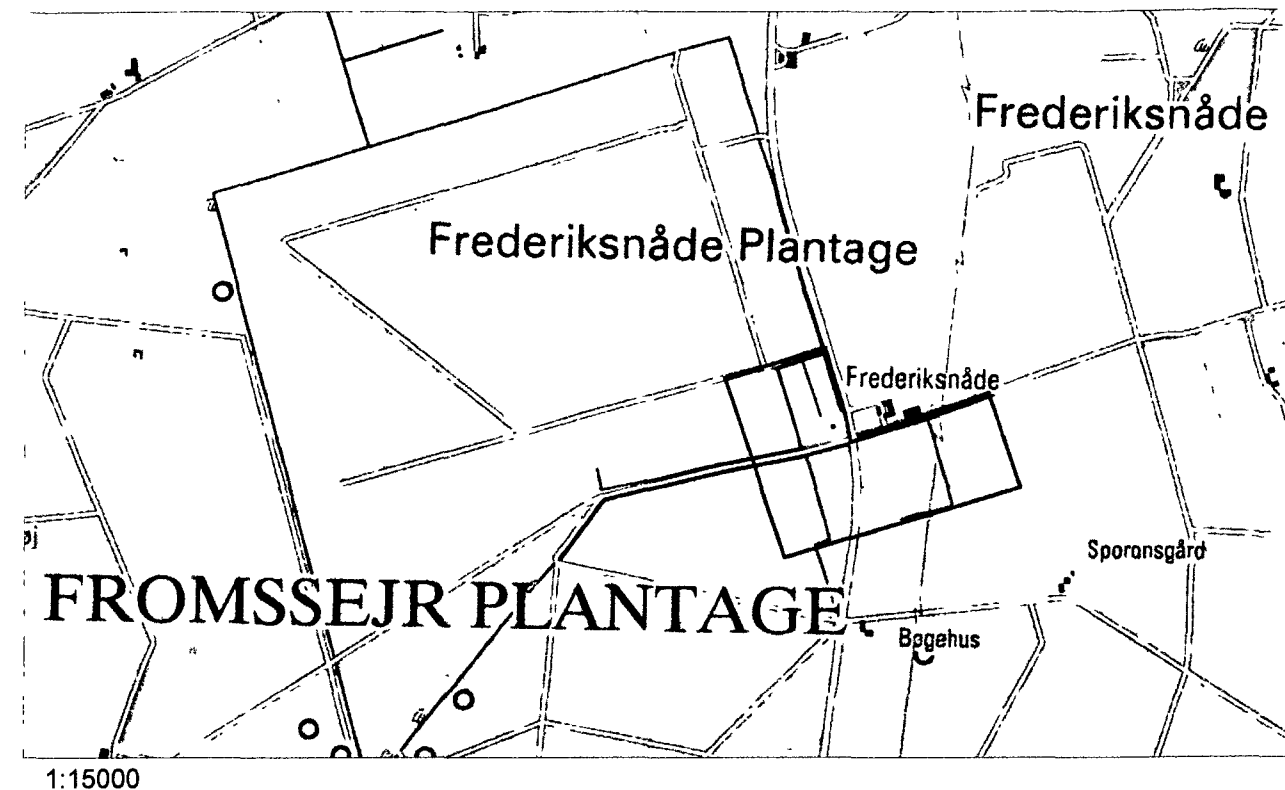
Ulla From Petersen

1:4000

Kopi af matr.kortet
ajour juli 2006

- - - - - jordbehandling kun tilladt til max 15 cm 2,73 ha
 - - - - - sædvanlig pløjning til max 30 cm 2,65 ha
 - - - - - dybdepløjning tilladt 5,64 ha
 - - - - - friareal 1,83 ha

Kolonien Frederiksnåde

Del af Frederiksnåde Koloni, Vorbasse

Billund Kommune
Ribe Amt

Udfærdiget i september 2004 af
Danmarks Naturfredningsforening
Ændret juli 2006

Fredningskort til brug ved
Fredningsnævnets afgørelse
af december 2006
FS: 33/2005

Signaturforklaring:

- ||||||| fredningsgrænse
- - - - - B C D E F G H I J betegner beskyttede diger, NBL §4
- ubeskyttet dige der findes i marken
- - - - - beskyttet dige der mangler i marken
- trampesti
- gravplads fra 1960
- kirkegård fra 1760
- vandingshul
- lergrav
- fredskov

0 200 400
meter

Danmarks
Naturfredningsforening

. NATURKLAGENÆVNET>

Naturklagenævnets afgørelse

af 16. marts 2005

i sagen om fredning af Kolonien Frederiksnåde i Billund Kommune,
Ribe Amt
(sag nr. 03-111/550-0001).

Fredningsnævnet for Ribe Amt har den 6. august 2003 truffet afgørelse om, at et af Danmarks Naturfredningsforening i 1999 indgivet forslag til fredning af Kolonien Frederiksnåde ikke tages til følge. Afgørelsen er påklaget til Naturklagenævnet af Danmarks Naturfredningsforening, Kulturarvsstyrelsen, Grindsted-Vorbasse Museum og Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd i Ribe Amt.

Fredningsområdet

Det foreslåede fredningsområde ligger i landzone, i et område som i Ribe Amts regionplan 2008 er udlagt som naturområde og kulturhistorisk beskyttelsesområde. Naturmæssigt er lokaliteten dermed en del af et "større sammenhængende naturområde af national og regional betydning. Naturbeskyttelsesinteresserne er udgangspunkt for arealanvendelsen."

Om de udpegede områder af kulturhistorisk interesse hedder det, at "de kulturhistoriske interesser må ikke tilsidesættes i væsentligt omfang". Arealet nord for den gamle bygade er desuden udpeget som "øvrigt område, hvor der kan foregå skovtilplantning".

Den østlige del af området nord for Knurborgvej er samtidig udpeget som værdifuldt landskabsområde, hvor "de landskabelige og geologiske interesser er udgangspunktet for arealanvendelsen".

Der er efter det foreliggende ikke indenfor fredningsområdet registreret områder, der er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Digerne er beskyttet jf. nu museumslovens § 29 a, (tidl. naturbeskyttelseslovens § 4), men der findes også diger i marken, som ikke er optaget på Kort- og Matrikelstyrelsens 4cm-kort.

Sagens baggrund

Baggrunden for oprettelsen af Kolonien Frederiksnåde skal søges i en kongelig forordning om "hedernes opbyggelse" fra 1723. Hedens opdyrkning krævede konkrete initiativer. Dels var der store hedeområder, som aldrig havde set plov, dels var mange gårde i hedernes udkant blevet forladt og stod som ødegårde. Ingen svarede skatter og afgifter af dem, så de var hjemfaldne til kongen.

Der var behov for at tiltrække nye bønder, som ville give sig i kast med hendes opdyrkning. Til gengæld stillede forordningen en række friheder i udsigt, først og fremmest skattefrihed i 20 år.

Det fremgår af sagen, at Kolonien er en af flere oprettet af Kong Frederik den 5. i 1756. Først omkring 1759-60 kommer der for alvor gang i hvervningen af kolonister til opdyrkning af hederne. I august 1760 ankommer således de første kolonister fra Tyskland til Vorbasse. Der var 16 katolske familier, som skulle bo i Knurborg, der nu blev kaldt "Frederiksnåde". Der blev anlagt en landsby og afsat lodder til 10 gårde. To familier blev indkvarteret på hver toft. Med tiden blev der tilføjet en lille begravelsesplads vest for kolonien, lige uden for landsbyen. Den er først i 200-året for bosættelsen blevet markeret ved en mindesten, rejst i 1960 af efterkommere af de første kolonister, familien Øhlenschläger, der stadig ejer en ejendom i Frederiksnåde.

Koloniseringen løb ind i mange vanskeligheder og blev dermed kun en begrænset succes. Mange af kolonisterne rejste tilbage til deres tyske hjemstavn, og gårdene blev efterhånden overtaget af danske bønder. Der var dog nogle, der blev tilbage. En ejendom ligger stadig på sin oprindelige plads (Skjoldborgvej 20), mens andre flyttede ud i nabolaget.

Af de markante jorddiger omkring kolonien er en del fjernet, formentlig før digerne blev beskyttet gennem naturbeskyttelsesloven af 1992. Digerne omkring den nordvestlige gårdtoft er dog bevaret. Dertil kommer digerne på begge sider af bygaden vest for Skjoldborgvej og på sydsiden af bygaden (Knurborgvej) øst for Skjoldborgvej. Endelig findes der bevarede diger i landsbyens sydøsthjørne.

Fredningens formål

Fredningssagen er rejst, fordi naturfredningsforeningen på baggrund af eksempler på fjernelse af eller beskadigelse af diger og andre kulturspor har fundet behov for en hurtig indsats for at sikre de eksisterende kulturspor, herunder diger og kirkegård, samt fastholde og udbygge kendskabet til dette meget specielle og veldokumenterede kulturmiljø.

Fredningens formål er beskrevet således:

- At bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet
- At give adgang til pleje, restaurering, genopretning og genopbygning af eksisterende og tabte kulturspor
- At give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie
- At give publikum adgang til at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål.

Fredningsforslaget indeholder i overensstemmelse med forslagens formål bl.a. bestemmelser om arealets drift. Landbrugs-, have- og skovdrift kan i det væsentlige fortsætte som hidtil. Dybdepløjning skal dog ikke være tilladt. På kirkegårdens areal er dyrkning ikke tilladt. Ved nedskæring af træbevoksning på sten- og jorddiger må støddene ikke fjernes ved bortgravning, men skal blive stående til henfald.

Der er - med to specifikke undtagelser - forbud mod bebyggelse og anlæg af nogen art, samt forbud mod terrænændringer.

Der kan ske pleje, restaurering eller genopbygning af eksisterende og tidligere kulturspor fra kolonien efter en plejeplan udarbejdet i samarbejde med ejeren, Grindsted-Vorbasse Museum og Billund Kommune.

Fredningsnævnets afgørelse

Fredningsnævnet finder, at de arealer, hvorpå Kolonien Frederiksnåde blev anlagt, ikke har nogen særlig naturmæssig eller landskabelig interesse. Arealerne bør derfor alene fredes, hvis der foreligger sådanne ganske særlige forhold, herunder vedrørende områdets kulturhistoriske værdier, at tilsvarende forhold ikke gør sig gældende vedrørende de øvrige kolonier, der blev anlagt på samme tid som Frederiksnåde.

Kolonien Frederiksnåde har nok kulturhistorisk interesse, men de kulturhistoriske værdier efter den tyske bosættelse er af begrænset rækkevidde, fordi kolonien allerede efter få år blev opgivet af de tyske kolonisatorer, og deres ejendomme blev overtaget af danske bønder. Som følge af det anførte, og da området kun kan antages at have kulturhistorisk betydning for de familier, der er knyttet til området, tager fredningsnævnet ikke Danmarks Naturfredningsforenings påstand til følge.

Klagerne

Danmarks Naturfredningsforening har i sin klage af 3. september 2003 navnlig anført, at uanset om koloniseringen vurderes som en succes eller ej, findes der på stedet en veldokumenteret indvandringshistorie og fysiske spor i landskabet efter en koloni-grundlæggelse, der er helt speciel i Danmark. Ingen andre steder findes bevaret fysiske spor i landskabet efter disse bosættelser.

Hvor beskedne sporene end er, så har disse spor i landskabet stadig national interesse, ikke mindst i vor egen tid, hvor indvandrings-spørgsmål optager en meget stor del af befolkningens bevidsthed og den

politiske dagsorden. Det er derfor fortsat foreningens opfattelse, at disse kulturspor bør bevares og formidles til samtiden og fremtiden.

Kulturarvsstyrelsen har i sin klage af 3. september 2003 udtalt, at området med de tilbageværende rester af Kolonien Frederiksnåde fortsat er bevaringsværdigt, bl.a. fordi Frederiksnåde er det eneste sted, hvor man i de tidligere hedeegne kan se spor af, hvordan de første kolonier var anlagt.

En fredning er efter styrelsens opfattelse den bedste måde, hvorpå man kan sikre de ikke-beskyttede spor, nemlig de digestrækninger, der ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, toftearealerne, hvor kolonisternes gårdanlæg har ligget og med de nu jorddækkede spor heraf, kirkegården, "bygaden", vandingsdammen m.v. Kun en fredning af området kan endvidere åbne mulighed for en pleje af arealer og spor samt re-tablering af f.eks. fjernede digestrækninger. En fredning vil også kunne skabe mulighed for informativ skiltning og en udvidet adgang til arealerne for offentligheden.

Grindsted-Vorbasse Museum og Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd i Ribe Amt har begge udtalt sig på linie med Danmarks Naturfredningsforening og Kulturarvsstyrelsen og anbefaler begge en fredning som det bedste middel til at sikre de kulturhistoriske interesser i området.

Ribe Amt har taget fredningsnævnets afgørelse til efterretning.

Den 30. september 2004 foretog Naturklagenævnet besigtigelse af fredningsområdet og afholdt offentligt tilgængeligt møde i Billund.

På mødet blev fremlagt et af Danmarks Naturfredningsforening udarbejdet revideret fredningsforslag, som Naturklagenævnet først havde modtaget den 27. september. Det reviderede fredningsforslag medførte en begrænsning af fredningsområdet, da den nord-østlige fjerdedel ikke længere ønskedes medtaget under fredningen, og forslagets bestemmelser var forenklede og tilpasset det begrænsede fredningsområde, men fredningsformålet var det samme.

Bemærkninger til sagen

Fromsseier Plantage A/S repræsenteret af advokat Jørgen Brammer har den 12. november 2004 fremkommet med supplerende bemærkninger til sagen og har herudover vedlagt "Rapport vedrørende kolonien Frederiksnåde" af 2. november 2004, der er udarbejdet af forstkandidat Peter Friis Møller. Endvidere er der vedlagt "Interne anvisninger for arbejdsfærdsel på arealer tilhørende Fromsseier Plantage A/S" og "Beret-

ning for ESM 2301 Frederiksnåde Koloni, Vorbasse" - Museumsrapport fra 1999 vedrørende foretagne udgravningsarbejder på arealerne.

Indledningsvis henvises der i de supplerende bemærkninger til de tidligere anførte synspunkter i sagen:

- Den allerede gældende beskyttelse i medfør af den tidligere naturbeskyttelseslovs § 4, der nu er overført til museumsloven, udgør en tilstrækkelig sikring af de levn, der måtte være kulturhistorisk og/eller arkæologisk beskyttelsesværdige.
- Det af fredningsforslaget omfattede areal repræsenterer hverken særlige kulturhistoriske, bevaringsværdige interesser i naturbeskyttelseslovens forstand eller nogen formidlingsværdi for nutiden. Dette synspunkt bekræftes generelt af den af Peter Friis Møller udarbejdede rapport.

Peter Friis Møllers rapport er foranlediget udarbejdet af Fromsseier Plantage A/S, idet det af fredningsforslagsstillerne tilvejebragte beslutningsgrundlag - trods opfordringer hertil - ikke anses for tilstrækkeligt, og i øvrigt ej heller er tilstrækkeligt objektivt.

Rapportens væsentligste hovedkonklusion er,

at Kolonien Frederiksnåde blev omlagt i tilknytning til allerede eksisterende bebyggelser (Knorborg, Skjoldbjerg og Rugbjerg),

at flere af de væsentligste tilbageværende spor i fredningsområdet - herunder stendigerne langs "bygaden" - efter al sandsynlighed er yngre end selve kolonien, hvorfor den historiske sammenhæng mellem de tilbageværende spor og koloniens etablering mangler,

at en formidling af anlæggets historiske værdi vil kræve en væsentlig og omkostningstung formidlingsindsats, samt

at den allerede eksisterende beskyttelse af digerne i lovgivningen indeholder en tilstrækkelig sikring af digerne.

Fromsseier Plantage A/S er i øvrigt stærkt kritiske over for forslagsstillerens oplysning af sagen. Det historiske grundlag for såvel det oprindelige som det seneste fredningsforslag er både ufyldstgørende, mangelfuldt og fejlagtigt, hvilket man finder dokumenteret ved Peter Friis Møllers rapport. Man er ligeledes kritisk over for, at forslags-

stillerne fremkom med et revideret fredningsforslag på selve dagen for den offentlige besigtigelse og møde, hvilket synes at underbygge den manglende seriøsitet vedrørende ønsket om fredning.

Endelig bemærkes det, at forslagsstillerne ikke har gjort sig tilstrækkelige overvejelser om finansiering af en eventuel frednings gennemførelse, at der hverken fra lodsejere eller berørte myndigheder er forståelse for eller opbakning til gennemførelse af en omkostningskrævende fredning, samt at en fredning med fornøden og forudsat formidlingsværdi vil kræve meget betydelige restaureringsomkostninger samt væsentlige løbende vedligeholdelsesudgifter.

Ribe Amt har under henvisning til advokat Jørgen Brammers brev oplyst, at amtet ikke har fremført "negative tilkendegivelser" vedrørende gennemførelse af en tilstandsfredning af området, tværtimod, men amtet har tilkendegivet, at fredningsforslaget pålægger amtet en plejeforpligtelse.

Kulturarvsstyrelsen har den 7. januar 2005 oplyst, at det er styrelsens vurdering, at de tilbageværende diger ved Frederiksnåde er i en bevaringstilstand, der på ingen måde negativt adskiller dem fra andre diger i det midt- og vestjyske område, nogle af dem er endda usædvanligt godt bevaret, som f.eks. digerne på sydsiden af bygaden (dige D) og den sydlige afgrænsning af tofterne (dige J), der dog havde fået en kraftig ny beskadigelse, som det kunne ses ved besigtigelsen den 30. september 2004. Generelt er bevaringstilstanden for digerne god for området, og den sløring af digerne, som markering og afgræsning af koloniens tofter og bygade, der er sket ved henlæggelse af grene og ved de seneste års tilgroning, vil uden vanskeligheder kunne afhjælpes ved en god førstegangspleje. Det er endvidere styrelsens opfattelse, at koloniens hovedtræk er så tydelige, at den spændende historie kan formidles til besøgende med relativt enkle midler.

Naturklagenævnets behandling af sagen

I sagens besigtigelse og behandling har deltaget samtlige Naturklagenævnets 10 medlemmer: Bent Jacobsen(formand), Ole Pilgaard Andersen, Marie-Louise Andreasen, Erling Christensen, Martin Glerup, Leif Hermann, Mogens Mikkelsen, Anders Stenild, Poul Søgaard og Jens Vibjerg.

Naturklagenævnets flertal udtaler:

I bemærkningerne, som Fromsseier Plantage har fremsat mod det reviderede fredningsforslag, ses ikke at være fremført argumenter mod fred-

ningen begrundet i driftsmæssige forhold, f.eks. at fredningen vil lægge hindringer i vejen for den hidtidige lovlige skovdrift på area-
lerne.

Flertallet kan i alt væsentligt tilslutte sig Kulturarvsstyrelsens vurdering af de tilbageværende diger ved Frederiksnåde. En fredning af området, ud over den beskyttelse af digerne, som gælder efter muse-
umsloven, vil give mulighed for genopretning og pleje af digerne og for en tiltrængt formidling af områdets historiske betydning.

Mindretallet (Jens Vibjerg) stemmer for at stadfæste fredningsnævnets afvisning af fredningsforslaget.

I overensstemmelse med flertallet går Naturklagenævnets afgørelse her-
efter ud på, at ophæve fredningsnævnets afgørelse af 6. august 2003 om at afvise fredningsforslaget og hjemvise sagen til Fredningsnævnet for Ribe Amt til fornyet behandling og gennemførelse af en fredning af Ko-
lonien Frederiksnåde på grundlag af det af Danmarks Naturfredningsfor-
ening ændrede fredningsforslag af 24. september 2004.

I godtgørelse for sagkyndig bistand under sagens behandling for Natur-
klagenævnet tillægges Erling Øhlenschläger 6.250 kr. incl. moms, der
udbetales til advokat Benny Thomsen og Fromsseier Plantage A/S 10.000
kr. incl. moms, der udbetales til advokat Jørgen Brammer.

Af den samlede godtgørelse på 16.250 kr. udreder staten ved Miljømini-
steriet 75% og Ribe Amt 25%, jf. naturbeskyttelseslovens § 49, stk. 3

På Naturklagenævnets vegne

Bent Jacobsen
Viceformand

Afgørelsen er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. naturbeskyttelseslovens § 82. Eventuel retssag til
prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. lovens § 88, stk. 1.

NATURKLAGENÆVNET>

NATURKLAGENÆVNET
Sekretariatet

9 JAN 2004
SCANNET

Frederiksborggade 15, 1360 København K
Tlf.: 3395 5700
Fax: 3395 5769
E-mail: nkn@nkn.dk Web: www.nkn.dk
CVR: 18210932

Skov- og Naturstyrelsen
Att. Ole Jappe
Haraldsgade 53
2100 København Ø

8. januar 2004
J.nr.: 03-111/550-0001
J.nr. angives ved alle henvendelser
BOP

Forslag til fredning af Kolonien Frederiksnåde i Billund Kommune.

Naturklagenævnet har modtaget fredningsnævnet for Ribe Amts kendelse af 6. august 2003 i ovennævnte sag. Afgørelsen er påklaget til Naturklagenævnet af:

Danmarks Naturfredningsforening
Kulturarvsstyrelsen

Grindsted - Vorbasse Museum

Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd i Ribe Amt.

Kopi af klagerne er vedlagt denne skrivelse til eventuelle bemærkninger.

Naturklagenævnet vil foretage besigtigelse og offentligt tilgængeligt møde i løbet af foråret 2004. Der vil blive tilsendt en særlig indbydelse med angivelse af tid og sted forud for nævnets besigtigelse.

Med venlig hilsen

Birgitte Orland Pedersen
Kontorfuldmægtig
direkte tlf.: 33955728

FREDNINGSNÆVNET>

K E N D E L S E

AFSAGT DEN 6. AUGUST 2003 AF FREDNINGSNÆVNET
FOR
RIBE AMT

I SAGEN 47/1999

FORSLAG TIL FREDNING AF KOLONIEN FREDERIKSNÅDE I BILLUND KOMMUNE.

Ved brev af 23. august 1999 rejste Danmarks Naturfredningsforening sag om fredning af kolonien Frederiksnåde i Billund Kommune. Fredningsforslaget vedrører et cirka 17 ha stort areal. Fredningsnævnet har besluttet ikke at tage fredningsforslaget til følge.

Sagens baggrund:

Med brevet af 23. august 1999 fulgte Danmarks Naturfredningsforenings forslag til fredning af Kolonien Frederiksnåde. I forslaget har naturfredningsforeningen oplyst følgende om Kolonien Frederiksnådes historiske baggrund:

"1. Et kongeligt opdykningsprojekt.

Baggrunden for oprettelsen af kolonien Frederiksnåde skal søges i en kongelig forordning om "hedernes opbyggelse" fra 1723, Frederik den Femtes første regeringsår. Hedens opdyrkning krævede konkrete initiativer. Dels var der store hedeområder, som aldrig havde set plov. Dels var mange gårde i hedernes udkant blevet forladt og stod som ødegårde. Ingen svarede skatter og afgifter af dem, så de var hjemfaldet til kongen. Der var behov for at tiltrække nye bønder, som ville give sig i kast med hedens opdyrkning. Til gengæld stillede forordningen en række friheder i udsigt, først og fremmest skattefrihed i 20 år.

12.11.2003 - 12119-0005

1. AUG. 2003

12.11.2003

5

I Vorbasse var der rigeligt med hede på den tid, og ved Østervig og Knurborg (det senere Frederiksnåde) var der hvert sted 3 ødegårde som formentlig havde været forladt siden svenskekrigene. For en tid blev de befolket med kolonister, men det blev ikke til nogen varig bosættelse.

I 1759 kom der på ny gang i hvervningen af kolonister til opdyrking af de store midtjyske heder, i første række Alheden, siden Randbøl hede. Tyske familier hvervedes af den danske resident i Frankfurt am Main. De første indvandrere kom til Viborg fra egnen omkring Pfalz. Ved årsskiftet 1757-60 var i alt 37 familier ankommet.

Den største flok indvandrere afrejste den 17. marts 1760 fra Frankfurt, ialt 577 personer. Deres navne kendes fra samtidige lister. Blandt dem var Joh. Jac. Øhlenschläger med kone og 4 børn.

De praktiske opgaver med foreløbig indkvartering af indvandrerne, eftersøgning af de bedst egnede bosætningssteder, fordeling på bosætningsstederne, udbetaling af dagpenge til den daglige forplejning (12 skilling til hver voksen mand, 8 sk. til hver kone, 4 sk. til hvert barn), fordeling af byggematerialer og såsæd, endelig fastsættelse af indvandrerne privilegier m. v. ser ud til at være kommet bag på kommissærerne som forestod projektet. Mange stridsspørgsmål fremkommer ved påbegyndelsen af bosætningsprojektet og i de følgende år. Det findes detaljeret beskrevet i Valdemar Andersen: *Vorbasse - et hedesogns historie*.

Alene arbejdet med at finde ud af hvad der var kongelig ejendom, gav problemer. På Randbøl hede var det - efter de lokale lodsejeres opfattelse - kun en mindre del. Noget lignende gjorde sig gældende på Alheden. Den eneste måde at opklare det på, var at lade heden opmåle og skaffe oplyst, hvad hver enkelt af de tilgrænsende lodsejere efter matrikuleringen i 1683 kunne tilkomme af hede, efter deres hartkorn. Men dette vurderedes at ville koste 10 gange mere end jorden var værd. Man valgte derfor en anden vej. For at skaffe plads på Randbøl hede købte rentekamret 3 gårde til en samlet sum af 1297 rigsdaler. 40 familier endte med at slå sig ned her.

Kolonisternes ønske om at begynde på en ny tilværelse synes blandt andet at have haft rod i de forskellige trosretningers vanskeligheder i hjemlandet. Der skete ved bosætningen i Danmark en tredeling i lutherske, reformerte og katolske kolonister, formentlig med kolonisternes aksept. Det fremgår af kilderne, at lutheranere og reformerte blandt grundene til deres ønske om ud-

vandring anførte, at de følte sig forfulgt af den katolske regering i hjemlandet. Måske af den grund var de katolske indvandrere de færreste.

I oktober 1760 kom 26 lutherske familier til Skjoldborg, som nu blev kaldt Moltkenbjerg. Kun 9 huse var påbegyndt her, så hovedparten måtte den følgende vinter indkvarteres i Fredericia, Kolding og Vorbasse.

Forinden, i august 1760, var de første kolonister ankommet til Vorbasse. Der var 16 katolske familier, som skulle bo i Knurborg, der nu blev kaldt *Frederiksnåde*. Ved koloniens oprettelse blev der anlagt en landsby med et areal på 380x250 m. Gennem anlægget i retning VØ blev der anlagt en ca. 400 m lang bygade med brønd i midten og et dige på hver side. Nord og syd for bygaden blev der afsat lodder til 10 gårde, hver med en inddiget toft på 180x50 m. To familier blev indkvarteret på hver toft. Med tiden blev der som et appendix tilføjet en lille begravelsesplads vest for kolonien, lige uden for landsbyen. Den er først i 200-året for bosættelsen blevet markeret ved en mindesten, rejst i 1960 af familien Øhlenschläger.

Koloniseringen løb ind i mange vanskeligheder og blev kun en begrænset succes. Mange af kolonisterne rejste tilbage til deres tyske hjemstavn. Men nogle blev tilbage. Omkring 1800 er der kun 2 ejendomme tilbage på de oprindelige 10 tofter. Som den eneste ligger ejendommen Skjoldbjergvej 20 i dag stadig på sin oprindelige plads. De andre gårde flyttede senere ud i nabolaget. Det gælder gårdene Wormskjoldsdal, Sporonsgård og Fromssejer.

2. De sidste spor

Af de markante jorddiger er en del fjernet, formentlig før digerne blev beskyttet gennem Naturbeskyttelsesloven af 1992. I den nordøstlige del af området er de fleste diger fjernet i forbindelse med etableringen af en gård i dette århundrede. For nogle år siden har Billund Kommune fjernet et dige ud til vestsiden af Skjoldbjergvej.

Heldigvis er digerne omkring den nordvestlige gårdtoft og det vestlige dige ved den sydvestlige gårdtoft bevaret (se kortbilag 2). Dertil kommer digerne på begge sider af bygaden vest for Skjoldbjergvej og på sydsiden af bygaden (Knurborgvej) øst for Skjoldbjergvej. Endelig findes der bevarede diger i landsbyens sydøsthjørne.

De fleste diger er i dag jorddiger. Kun enkelte er endnu stensatte. Fotos fra omkring 1908 dokumenterer, at kolonien har haft betydelige strækninger med stendiger. Det kan være jordkernen fra disse diger, som endnu findes i området som jorddiger, i det væsentlige i det mønster og det tracé, kolonikortet angiver. Som disse diger fremtræder i dag, er de resultatet af 240-års påvirkninger: slid fra mark - og skovdrift, eventuelt fjernelse af sten til vejbygning (Skjoldbjergvej) og direkte nedlæggelse af digerne. Man kan heller ikke helt se bort fra, at strækninger af de oprindelige diger kan være restaureret i nyere tid, f. eks. som lægivende diger og hegn omkring den planteskole, som har været drevet i området.

Men tilbage er væsentlige dele af diger, som illustrerer oprettelsen i 1760 af den tyske koloni Frederiksnåde. Nok til at omridset af kolonien stadig kan erkendes i landskabet.

Digerne er et betydningsfuldt kulturminde i landskabet. De vidner om et kongeligt nationalt projekt, et af de tidligste initiativer til opdyrkning af den jyske hede. Alle spor efter de øvrige kolonier i Jylland er forsvundet i dag. Derfor har de endnu eksisterende spor efter kolonien Frederiksnåde ikke alene lokal, men også regional og national betydning.

3. Planmæssig baggrund og generel beskyttelse

Det foreslåede fredningsområde ligger i landzone, i et område som i Ribe amts regionplan 2008 er udlagt som naturområde og kulturhistorisk beskyttelsesområde. Naturmæssigt er lokaliteten dermed en del af et "større sammenhængende naturområde af national og regional betydning. Naturbeskyttelsesinteresserne er udgangspunktet for arealanvendelsen."

Om de udpegede områder af kulturhistorisk interesse hedder det, at "de kulturhistoriske interesser må ikke tilsidesættes i væsentligt omfang".

Arealet nord for den gamle bygade (idag Knurborgvej) er desuden udpeget som "øvrigt område, hvor der kan foregå skovtilplantning".

Den østligste del af området nord for Knurborgvej er samtidig udpeget som værdifuldt landskabsområde, hvor "de landskabelige og geologiske interesser er udgangspunktet for arealanvendelsen".

Der er efter det foreliggende ikke registreret § 3-områder efter Naturbeskyttelsesloven indenfor fredningsområdet.

Digerne er beskyttet efter Naturbeskyttelseslovens § 4, i henhold til vedlagte udsnit af Kort - og Matrikelstyrelsens kort i 1:25.000 fra 1991 (Kortbilag 2). Der findes imidlertid diger i marken som ikke er optaget på kortet.

4. Fredningens formål og afgrænsning

Den aktuelle anledning til at tage stilling til beskyttelsen af Frederiksnåde som et samlet kulturmiljø er Ribe Amts tilladelse af 25. marts 1999 til fjernelse af endnu et af de tilbageværende toftediger (A1 på kortbilag 2). Dette dige er en del af selve omfatningsdiget omkring kolonien. Endvidere at der i forbindelse med landzonetilladelse af 14. juni 1996 til genopførelse af den nedbrændte ejendom Skjoldbergvej 21 på den ene koloniparcel efter det oplyste skal være givet mundtlig tilladelse til fjernelse af endnu et toftedige (A2 på kortbilag 2).

Der er derfor behov for en hurtig indsats for at sikre de eksisterende kulturspor, herunder diger og kirkegård, samt fastholde og udbygge kendskabet til dette meget specielle og veldokumenterede kulturmiljø.

Nærværende forslag har derfor til formål at standse nedbrydningen af de tilbageværende kulturspor, give adgang til naturgenopretning/restaurering, sikre adgang til at udføre arkæologiske undersøgelser og opsætte information til publikum om stedets kulturhistorie m.v.

Den offentlige adgang til arealet forudsættes uændret at kunne finde sted i henhold til de til enhver tid gældende bestemmelser i Naturbeskyttelsesloven, som indebærer at publikum i dag kan færdes til fods og på cykel ad de eksisterende veje og stier.

5. Forslag til fredningsbestemmelser

§ 1 Fredningens formål

Fredningen af kolonien Frederiksnåde har til formål:

- * at bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet
- * at give adgang til pleje, restaurering, genopretning og genopbygning af eksisterende og tabte kulturspor
- * at give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie
- * at give publikum adgang til at stifte bekendtskab med et historisk indvandningsprojekt med landbrugsmæssigt formål.

Med henblik herpå fastsættes følgende bestemmelser:

§ 2 Arealets drift

Samtlige kulturspor fra bosættelsen, herunder jord - og stendiger, kirkegården m.v. skal beskyttes mod indgreb af enhver art. Landbrugs - have - og skovdrift kan i det væsentlige fortsættes som hidtil. Dybdepløjning skal dog ikke være tilladt, men der kan pløjes i samme dybde som hidtil. Ved nedskæring af træbevoksning på jord - og stendiger må støddene ikke fjernes ved bortgravning, men skal blive stående til henfald. På kirkegårdens areal er dyrkning ikke tilladt.

§ 3 Plejeplan

Fredningsmyndigheden kan iværksætte pleje, restaurering eller genopbygning af eksisterende og tidligere kulturspor fra kolonien. Dette skal ske i henhold til en plejeplan udarbejdet i samråd med ejeren, Grindsted - Vorbasse Museum, Billund kommune og godkendt af fredningsnævnet. Arealets drift jf. § 2 skal respektere plejeplanen. Pleje, restaurering m.v. sker uden udgift for ejer.

§ 4 Bebyggelse og anlæg

På arealet må ikke opføres bebyggelse eller placeres indretninger og anlæg af nogen art, herunder skure, transformatorstationer, master m.v. Undtaget herfra er alene følgende:

- 1) Skovejendommen Skjoldbjergvej 20 (beliggende på matr. nr. 4a, Frederiksnåde koloni, Vorbasse), hvor opførelse af de nødvendige driftsbygninger skal kunne finde sted efter fredningsnævnets godkendelse, samt
- 2) Genopførelse af den nedbrændte ejendom Skjoldbjergvej 21 (matr. nr. 3a, sammesteds), som tillades genopbygget med den i landzonetilladelsen af 14. juni 1996 tilladte beliggenhed, under forudsætning af at de eksisterende toftediger respekteres. Fredningsnævnet skal godkende evt. ændringer i det foreliggende byggeprojekt samt evt. senere udvidelser og nybygninger af enhver art.

§ 5 Terrænændringer, affald m.v.

Der må ikke foretages terrænændringer, herunder opfyldninger og afgravninger. Der må heller ikke ske henkastning af affald, depo-

nering af marksten eller lignende.

§ 6 Publikumsinformation

Fredningsmyndighederne har ret til at opstille publikumsinformation om koloniens kulturhistorie m.v. efter fredningsnævnets godkendelse

Danmarks Naturfredningsforening havde vedlagt forslaget en udtalelse af 13. april 1999 fra Grindsted Vorbasse Museum. Museets chef Mogens Hansen har anført følgende i udtalelsen:

"

Historien:

Kolonien er en blandt flere oprettet af den danske konge, Frederik d. 5. i 1756, i et storstilet forsøg på at opdyrke og nyttiggøre den jyske hede. Ved koloniens oprettelse blev der anlagt 10 gårde, hver med en toft på 180 x 50 m og en bygade, med et dige på hver side. Hele landsbyen har dækket et areal på 380 x 250 m. Bygaden strækker sig ca. 400 m mod vest. Der findes desuden en lille begravelsesplads umiddelbart vest for byen ved bygaden. Den er markeret af en mindesten, rejst i 1969 af familien Øhlenschläger.

At koloniseringen løb ind i mange vanskeligheder og dermed kun blev en begrænset succes er en anden historie. Mange af kolonisterne rejste tilbage til deres tyske hjemstavn. Der var dog nogle, der blev tilbage. En ejendom ligger stadig på sin oprindelige plads (Skjoldbjergvej 20,) mens andre flyttede ud i nabolaget, således gårdene Wormskjoldsdal, Sporensgård og Fromssejer. Efterkommere af de tilbageblivende lever stadig på egnen. Flere historiske oplysninger kan findes i bogen: Valdemar Andersen: Vorbasse - et hedesogns historie.

Tilstand:

I den nordøstlige del af området er de fleste diger fjernet i forbindelse med etablering af en gård i dette århundrede. For nogle få år siden har Billund Kommune uden tilladelse fjernet et dige ud til vestsiden af Skjoldbjergvej.

Tilbage er heldigvis digerne omkring den nordvestligste gårdtoft og det vestlige dige ved den sydvestlige gårdtoft bevaret. Dertil

kommer digerne på begge sider af bygaden vest for Skjoldbjergvej og på sydsiden af bygaden (Knurborgvej) øst for Skjoldbjergvej. Endelig findes der bevarede diger i landsbyens sydøst hjørne.

En del af digerne er stensatte, mens andre er jorddiger (der er relativt få sten på egnen). Arealet omfatter således væsentlige dele af de diger, der blev anlagt i 1760 ved oprettelse af den tyske koloni Frederiksnåde.

Digerne er et betydningsfuldt fortidsminde, der vidner om et kongeligt, nationalt projekt, den tidligste opdyrkning af den jyske hede.

Det er væsentligt at gøre opmærksom på at alle spor af de øvrige kolonier i Jylland er forsvundet i dag. Derfor har disse diger ikke kun lokal, men også en national betydning ".

I et brev af 5. november 1999 til fredningsnævnet oplyste Billund Kommune, teknisk udvalg, at det område, der ønskes fredet, gennemskæres af en betydende vej, og at det er vigtigt for kommunen, at den ønskede fredning ikke hindrer eller besværliggør eventuelle forbedringer eller udvidelser af vejen. Kommunen har derfor foreslået, at fredningsbestemmelserne udvides således, at fremtidige renoveringer af vejen uhindret kan finde sted, og at vejen kan udvides med cykelsti i begge retninger.

I et notat af 12. november 1999 har Skov - og Naturstyrelsen blandt andet anført:

"Bemærkninger til DN's forslag til fredning af Kolonien Frederiksnåde i Billund kommune, Ribe amt.

Styrelsen finder initiativet til fredning af disse rester af Kolonien Frederiksnåde yderst positivt og støtter det gerne i form af faglig eller fredningsteknisk bistand i det videre arbejde.

Der er en række punkter i forslaget, som styrelsen finder bør udbygges eller afklares i forbindelse med fredningen.

Fredningens omfang:

Det bør undersøges nøjere, i hvilket omfang diger og evt. andre

spor fra koloniens første tid (fra anlæggelsen i 1760 til gårdenes gradvise udskiftning og udflytning i 1790'erne) er bevaret, også evt. diger, der kan have afgrænset eller underopdelt koloniens markjorder mod den omgivende hede, samt andre diger til hegning af særlige arealer på koloniens område. Sådanne spor og diger bør inddrages i fredningen og registreres og beskrives i deres fulde omfang.

I *fredningsbestemmelsernes* § 2 siges det, at dybdepløjning (på tomterne/hustofterne) ikke skal være tilladt, men at der kan pløjes i samme dybde som hidtil. Det er styrelsens erfaring, at dette vil medføre langsom men sikker pløjning i stadig større dybde med deraf følgende udslettelse af bebyggelses- og kulturspor i jorden til følge. Hvis det ønskes at bevare også sporrene i jorden skal der kun være tilladelse til overfladisk behandling i indtil f. eks. 10 cm's dybde. De nødvendige begrænsninger i pløjedybde må afklares med Grindsted-Vorbasse Museum, som har gravet på stedet og derfor ved, hvor dybt det nuværende pløjelag er samt kender bevaringsforholdene i de underliggende jordlag.

§ 3 Plejeplan

Der bør angives mere konkrete ønsker til indholdet i en sådan plejeplan, Ribe Amt inddrages i overvejelserne om plejeønsker og -behov.

§ 6 Publikumsinformation

Niveau og omfang for den kommende informationsindsats bør skitseres, evt. i samarbejde med Grindsted-Vorbasse Museum. Endvidere bør det afklares, hvilke yderligere adgangsmuligheder og faciliteter, der er behov for i forbindelse med formidlingen af historien om etableringen af og livet i Kolonien Frederiksnåde i dennes første årtier.

Generelt om de kulturhistoriske bevaringsværdier

De bevarede diger ved Frederiksnåde, som viser selve bosættelsens brugsstruktur og udstrækning, syner ikke af meget og kan forekomme at være et spinkelt grundlag for en fredningssag. Men det er formentlig det eneste sted i de tidligere hedeegne, hvor der stadig er tydelige spor af den oprindelige struktur end af de ganske mange kolonier med indvandrede, tyske nybyggere, som trods mange begyndervanskeligheder blev begyndelsen til en egentlig opdyrkning af de jyske heder. Mange af de øvrige bebyggelser er siden vokset strækt, og dermed er forholdene på stedet ændret så meget, at så at sige alle spor nu er fjernet. Dermed er

der også netop ved Frederiksnåde mulighed for at formidle oplysninger om det landskab og de forhold, de såkaldte "kartoffeltyskere" og deres efterkommere levede og arbejdede under i anden halvdel af 1700-årene."

I et brev af 25 november 1999 til fredningsnævnet har Fromsseier Plantage A/S blandt andet anført:

"Som ejer af Fromsseier Plantage skal jeg hermed protestere imod Danmarks Naturfredningsforenings forslag af 3. september 1999. Jeg har blandt andet følgende bemærkninger:

Ad grundlaget for fredningsforslaget:

Fredningsforslaget bygger på museumschef Mogens Hansens redegørelse af 13. april 1999. Det fremgår udtrykkeligt af redegørelsen

at det tilbageblevne fortidsminde "alene" består af diger.
at det indenfor en lang periode alene er offentlige myndigheder, der har fjernet et enkelt dige.

Endvidere gør jeg opmærksom på, at selve det historiske grundlag/redegørelsens faglige niveau ikke er nærmere efterprøvet - er der med andre ord nogen "historisk begrundelse" for en fredning?

Ad juridisk grundlag

Det fremgår udtrykkeligt af Naturbeskyttelseslovens § 4, at der ikke må foretages ændringer i tilstanden af sten - og jorddiger. Jeg kan som ejer af Fromsseier Plantage meddele, at jeg agter at følge reglen i Naturbeskyttelseslovens § 4 og undlade enhver ændring i sten - og jorddigernes tilstand.

Ifølge Naturbeskyttelseslovens § 33 kan fredningsnævnet gennemføre fredning af blandt andet landarealer til beskyttelse af kulturhistoriske værdier. Det er min principale opfattelse, at Fredningsnævnet ikke har hjemmel til fredning, idet bevarelsen af sten - og jorddigerne allerede er beskyttet ifølge Naturfredningslovens § 4.

Ad fredningsforslagets formål i øvrigt

Fredningsforslagets formål er opregnet i § 1. Idet jeg går ud fra, at punkterne er prioriteret, har jeg følgende bemærkninger:

* at bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet

Fredning unødvendig jfr. ovenfor.

* at give adgang til pleje, restaurering, genopretning og genopbygning af eksisterende og tabte kulturspor.

Det er på det foreliggende grundlag helt umuligt at vurdere omfanget og konsekvenserne for skoven af dette punkt. Der er ingen historiske undersøgelser/grundlag for en vurdering hvortil specielt bemærkes, at pleje m.v. sker i overensstemmelse med den almindelige skovdrift, der sikrer, at digerne ikke forsvinder.

* at give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie

Efter nærmere aftale vil der kunne foretages diverse historiske undersøgelser uden fredning. Mig bekendt er der allerede på naboarealet foretaget arkæologiske undersøgelser. Resultatet heraf bedes nærmere belyst.

* at give publikum adgang til at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål

Som bekendt har publikum alene fysisk adgang til private skove ad stier og anlagte veje, hvilket ikke findes i det omhandlede areal. Kendskab til Kolonien Frederiksnåde kræver i øvrigt ikke fredning.

Som De vil se, finder jeg ikke, at en fredning bør gennemføres, dels fordi grundlaget mangler, og dels fordi en fredning er overflødig. Under alle omstændigheder er fredningsforslaget så lidt konkret, at det er umuligt at se fredningen "starter og slutter".

Skulle fredningsnævnet alligevel gennemføre en fredning gør jeg opmærksom på, at dette kun kan ske imod erstatning.

Fromsseier Plantage drives i dag som en så rationel plantage som muligt, naturligvis under hensyn til naturen samt fortidsminder m.v. En fredning vil for området betyde, at denne del af skoven ødelægges driftsmæssigt, ligesom der vil ske indskrænkninger af muligheden for udøvelse af jagt - også udenfor det fredede areal, idet der vil være øget færdsel i skoven som helhed, ligesom jagt ikke vil kunne udøves op til det fredede område.

Det er på det foreliggende grundlag ikke muligt at angive et nøjagtigt erstatningskrav, men som afhængig af detaljer vil andrage 2-3 mio.

Afslutningsvis skal jeg bede Fredningsnævnet overveje/vurdere/kommentere følgende:

1. Hvad er formålet med fredningen? - er der formål som ikke allerede er reguleret/kan afklares aftalemæssigt? Jeg vil gerne samarbejde omkring bevarelsen af området.
2. Er det historiske grundlag tilstrækkeligt belyst? - og hvad vil en fredning egentlig belyse yderligere?
3. Der er ingen stier/veje i området. Hvor skal publikum "parke-re"? - sikkerhedsmæssige problemer m.v.!

Såfremt den igangværende fredningssag ikke standses efter det offentlige møde den 26. november 1999, skal jeg anmode om, at jeg får lejlighed til personligt at forelægge sagen for Fredningsnævnet....."

I et brev af 26. november 1999 til fredningsnævnet har advokat Benny Thomsen, Grindsted, der repræsenterer gårdejer Erling Øhlenschläger, anført:

" Jeg vil indledningsvis oplyse, at min klient ejer Frederiksnåde Plantage og Knurborg Plantage, og at han som 7. generation bebor området, der er omfattet af nævnte fredningsforslag. Min klients far har været medforfatter til bogen: Vald. Andersen, "Vorbasse - et hedesogns historie", hvorfra det historiske materiale, der er vedhæftet fredningsforslaget i væsentlig omfang er hentet. Det er min klients familie, der med myndighedernes tilladelse i øvrigt har etableret det lille gravsted, der benævnes samme steds.

Min klient agter, som det indirekte fremgår af fredningsforslaget, at genopføre nedbrændt ejendom på adressen Skjoldbjergvej 21, hvor det er hans ønske at bo i sine vante og set med egne kultur- og slægtshistoriske øjne interessante omgivelser.

Min klient deler med andre ord til fulde interesserne i at værne om historiske, herunder kulturhistoriske værdier.

Disse værdier og interesser kan imidlertid i fuld tilstrækkelig omfang tilgodeses uden gennemførelse af det fremlagte fredningsforslag, og jeg skal på min klients vegne protestere mod frednings-

forslaget og skal fremkomme med følgende bemærkninger:

Det faktiske grundlag for fredningsforslaget er museumschef Mogens Hansens kortfattede redegørelse dateret den 13. april 1999, hvilken redegørelse i vidt omfang bygger på det lokalhistoriske værk, Vald. Andersen: "Vorbasse - et hedesogns historie". Endvidere er der bilagt kortmateriale som dokumentation for eksisterende forhold.

Efter min opfattelse er kortmaterialet behæftet med fejl. Jeg vedlægger til belysning kopi af kortmateriale udarbejdet i 1953 på grundlag af hedeselskabets plantageregulering samt fotokopi af matrikelkort, senest påtegnet den 23. maj 1941.

Det forudsættes endvidere, at alt hvad der findes, er toftediger. Dette er ikke tilfældet. Blandt andet er den rest af diger, der findes på min klients ejendom (fredningsforslagets § 4, stk. 1, nr. 2) ikke toftediger, men diger etableret i forbindelse med planteskoledrift i forbindelse med produktion af planter til tilplantning af heden i 1895 til 1905.

Det fremgår ligeledes, at de eksisterende kulturspor er diger, eller rester heraf og eventuelt gravsted, som min klients familie har etableret og hvis eksistens er sikret/reguleret ved tinglysning af en servitut herom.

Det forudsættes tilsyneladende endvidere, at det offentlige har adgang til det påtænkte fredede areal ad stier og veje. Dette er ikke tilfældet. Der er ikke på det fredede areal eksisterende veje og stier udover de offentlige veje, Knurborgvej og Skjoldbjergvej.

Jeg må derfor konkludere, at det faktiske grundlag for fredningsforslaget ikke er tilstrækkeligt, og at det er fejlbehæftet i et sådant omfang, at det under ingen omstændigheder kan danne grundlag for gennemførelse af en fredning som den påtænkte.

Jeg må endvidere bemærke, at de interesser, man ønsker at frede, nemlig eksisterende toftediger i tilstrækkeligt omfang er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens regler om beskyttelse af sten- og jorddiger. Min klient har og agter at vedblive med at respektere disse regler, hvilket eksempelvis har vist sig i forbindelse med ansøgning om rydning af stød fra de nyere diger (fra plante-skoletiden) på ejendommen Skjoldbjergvej 21.

Det offentliges adgang i området er ligeledes sikret i naturbeskyttelseslovens regler om adgang ad veje og stier, herunder de eksisterende offentlige veje.

De øvrige interesser, der ønskes fredet, er ikke interesser der fysisk forefindes i området men, oplysninger af en sådan karakter, at denne skal findes i historisk kildemateriale og litteratur. Lad mig i parentes nævne, at der har været foretaget udgravninger i området, uden at man tilsyneladende har fundet noget af værdi. Det der findes, og det der kan forventes at findes er jo som anført også diger, der er beskyttet.

Jeg må derfor for så vidt angår det retlige grundlag for at gennemføre påtænkte fredninger fastslå, at der ikke er tilstrækkelig grundlag allerede af den grund, at de kulturhistoriske værdier (diger), der findes i området og som ønskes beskyttet allerede er beskyttet.

Jeg skal endvidere fremkomme med nogle bemærkninger til fredningens formål:

1 - at bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet.

Der er tale om diger, der i forvejen er tilstrækkeligt beskyttet. Der findes formentlig i Frederiksnåde Plantage/Knurborg Plantage og Fromssejer Plantage ca. 40 km. diger.

2- at give adgang til pleje/restaurering, genopretning og genopbygning af eksisterende og tabte kulturspor.

Det er for alle interesserede parter og nok så meget for de involverede lodsejere aldeles umuligt at overskue rækkevidden af dette punkt i formålsparagraffen. I yderste konsekvens rummer bestemmelsen uanede muligheder. Har man tænkt sig på et tidspunkt at etablere en folkepark med genetablering af den gamle koloni?

3- at give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie.

Det kildemateriale, der findes på området skulle være kendt. I det omfang, undersøgelser på stedet måtte være relevante, vil disse kunne gennemføres efter aftale med min klient og i øvrigt efter reglerne om fortidsminder. På nuværende tidspunkt er der allerede foretaget arkæologiske undersøgelser, hvis resultater formentlig er kendt for nogen, men i hvert fald ikke for min klient og ikke vedlagt som bilag til belysning af fredningsforslaget.

4- at give publikum adgang til at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål.

Det historiske projekt kan man som ovenfor anført i vidt omfang

stifte bekendtskab med via det eksisterende kildemateriale og historisk faglitteratur. På stedet, der i vidt omfang er beplantet med nåletræsplantage henholdsvis bebygget og bliver bebygget med nyere landbrugsbyggeri, er det vel mere nærliggende at få indblik i plantage og skovdrift i det 20. århundrede.

Sammenfattende kan det konstateres med uomtvistelig sikkerhed, at de kulturhistoriske værdier, der findes på stedet, i tilstrækkeligt omfang er sikret gennem den eksisterende lovgivning og i øvrigt i vidt omfang er min klients principielt sammenfaldende interesser. En fredning er med andre ord overflødig og som sådan irrelevant.

Skulle man fra myndighedernes side have specifikke ønsker til sikring/regulering af konkrete forhold, er min klient naturligvis indstillet på at indgå i en dialog herom og vil være villig til, ligesom det eksempelvis er sket i forbindelse med etablering af det nævnte gravsted, at lade tinglyse de relevante deklarationer desangående, naturligvis med respekt af min klients interesser som ejer og beboer og individ med selvstændig historisk interesse på stedet.

Der er ingen tvivl om, at en fredning i det omfang og med de principielt uoverskuelige rækkevidder det foreliggende fredningsforslag må indebære, vil medføre en ganske betydelig værdiforringelse af min klients ejendom.

Det skal i den forbindelse særligt bemærkes, at den del af fredningen, der omfatter min klients ejendom, omfatter 2 selvstændige beboelsesejendomme, hvis værdier, herunder også herlighedsværdier er unikke.

De relevante arealer vil endvidere miste selvstændig værdi til skovdrift og/eller landbrugsdrift, ligesom rekreativ anvendelse eksempelvis til jagt umuliggøres. Fredningen vil have rækkevidde i relation til værdien af min klients ejendom udover fredningens geografiske udstrækning.

Foreløbigt erstatningskrav kan opgøres til kroner 2-2,5 millioner.

For så vidt angår erstatning skal opmærksomheden også henledes på, at min klient allerede ved fredningsforslagets fremsættelse og efterfølgende behandling lider økonomisk tab som følge af forskydninger af byggeplaner, risiko for spredning af skadedyr fra stød og rødder i eksisterende diger. Der er givet tilladelse til fjernelse af disse stød. Erstatningskravet for så vidt angår disse omstændigheder kan endnu ikke gøres op, men forbeholdes i videst muligt omfang.

Jeg skal afslutningsvis på min klients vegne anmode om, at min klient får lejlighed til, mundtligt at redegøre for sine synspunkter for Fredningsnævnet, såfremt fredningssagens behandling ikke afsluttes efter mødet den 26. november 1999".

Fredningsnævnet behandlede herefter fredningsforslaget på et offentligt møde den 26. november 1999. I mødet deltog for sagsrejseren, Danmarks Naturfredningsforening, natur - og kulturmedarbejder Jørgen Hansen, København, lokalkomiteemedlemmet Anne Marie Ebbesen, Grindsted, og samrådsmedlemmet Dorthe Siggaard, Billund, lodsejeren Erling Øhlenschläger og dennes advokat Benny Thomsen, Grindsted, for Fromssejer Plantage A/S advokat Jørgen Brammer, Esbjerg, for Ribe amt, kontorleder E. Toft Jensen og topograf Jørgen Ellegaard, begge Ribe, for Billund kommune medlem af teknisk udvalg Maren Seirup og planlægger Kirsten Schaldemose, begge Billund, for Skov - og naturstyrelsen, arkæolog Susanne Andersen, København, for Lokalhistorisk Arkiv, Billund, Jens Kjær Christensen, Billund, for Grindsted-Vorbasse museum museumsinspektør Mogens Hansen Grindsted, og Thorvald Øhlenschläger, Raunsø Allé 82, Vester Nebel pr. Egtved.

Ved det offentliges mødes indledning oplyste fredningsnævnets formand, at fredningsnævnet den 24. august 1999 havde modtaget et forslag fra Danmarks Naturfredningsforening om fredning af kolonien Frederiksnåde i Vorbasse, og at naturfredningsforeningen efterfølgende havde sendt et revideret fredningsforslag, der er dateret den 3. september 1999. Fredningsnævnets formand oplyste endvidere, at fredningsnævnet havde gennemgået forslaget og konstateret, at det opfylder betingelserne i naturbeskyttelseslovens § 36, hvorefter nævnet ved bekendtgørelser indrykket i Statstidende for den 21. oktober 1999 samt i Billund Ugeavis og Midtjysk Ugeblad for den 20. oktober 1999 har offentliggjort sagens rejsning og samtidig foretaget indkaldelse til mødet og besigtigelsen den 26. november 1999. Fredningsnævnets formand oplyste endelig, at fredningsnævnet havde sendt indkaldelser og det reviderede fredningsforslag til ejerne og brugerne af de

ejendomme, der er omfattet af forslaget, samt at fredningsnævnet tillige havde sendt indkaldelsen til det offentlige møde med forslaget til statslige - og kommunale myndigheder, hvis interesser berøres af forslaget, samt til organisationer m.v., som må antages at have væsentlig interesse i sagen.

Der er herefter anført følgende i fredningsnævnets forhandlingsprotokol:

"Natur - og kulturmedarbejder Jørgen Hansen redegjorde for baggrunden for fredningsforslaget og udkastet til de fredningsbestemmelser, som Danmarks Naturfredningsforening har udarbejdet. Han oplyste blandt andet, at Danmarks Naturfredningsforenings opmærksomhed blev henledt på resterne af Kolonien Frederiksnåde. Naturfredningsforeningen foretog herefter besigtigelse på stedet og konstaterede, at der fortsat fandtes markante rester efter koloniseringsforsøget, som på baggrund af kong Frederik den Femtes forordning af 1723 om "Hedernes opbyggelse" blev sat i værk i 1760 i Frederiksnåde, da en større gruppe tyske indvandrere bosatte sig på stedet. Det fremgår af samtidige fortegnelser, at familien Øhlenschläger, som fortsat har tilknytning til Frederiksnåde, var blandt disse indvandrere. Lokalhistorisk arkiv og Grindsted Vorbasse museum var opmærksom på stedets historie, der er udførligt beskrevet i Valdemar Andersens værk: "Vorbasse - et hedesogns historie". Der er knyttet ikke alene lokalhistoriske, men også kultur-, social-, integrationspolitiske og landbrugshistoriske interesser til stedet, så der er behov for beskyttelse af kolonien og en historie at fortælle om hedens opdyrkning. Der foreligger samtidige kort over området, udarbejdet i København. Det fremgår af disse kort, at der skulle anlægges 20 tofter i kolonien Frederiksnådes kerneområde. Dette antal blev imidlertid reduceret til 10 tofter, fordelt med 5 på hver side af bygaden. På hver toft skulle der opføres et gårdbrug. Midt på bygaden blev der gravet en brønd. Uden om diget, der afgrænsede kolonien, var markerne, som var fordelt i lodder efter det system, der var gældende indtil stavnsbåndets ophævelse. Efter etableringen af kolonien blev der anlagt en kirkegård i bebyggelsens vestlige udkant uden for diget. Der er markante rester tilbage af digerne, ligesom der er en række kulturspor. Det kan ikke afvises, at der er kulturspor, som endnu ikke er blevet opdaget og afdækket. Der er således behov for foretagelse af nye arkæologiske undersøgelser på stedet. Fredningsforslaget retter sig alene mod koloniens kerneområde. I 1995 ansøgte Erling Øhlenschläger om zonetilladelse til at opføre et hus i koloniens kerneområde på en tomt, hvor der tidligere stod et hus, som er nedbrændt. Amtet meddelte ham dispensation til byggeriet, der imidlertid ikke blev gennemført indenfor 3 årsfri-

sten; dispensationen til byggeriet er derfor bortfaldet. Det er ikke meningen med fredningsforslaget, at der skal lægges hindringer i vejen for dette byggeri, hvis Erling Øhlenschläger genansøger om dispensation; det er heller ikke meningen, at der skal lægges hindringer i vejen for opførelse af driftsbygninger til bestående landbrug i koloniens kerneområde. Sådanne byggerier bør imidlertid gennemføres under hensyntagen til kultursporene i området. Det rejste forslag tager ikke stilling til en række forhold, der gør sig gældende i kolonien. Fredningsbestemmelserne indeholder intet om offentlighedens adgang til kerneområdet, men naturfredningsforeningen forudsætter, at naturbeskyttelseslovens bestemmelser om publikumsadgang til fredede lokaliteter finder anvendelse.

Advokat Benny Thomsen protesterede på Erling Øhlenschlägers vegne mod gennemførelsen af forslaget. Forslaget bærer præg af skrivebordsarbejde og er ikke tilstrækkeligt underbygget. Det indeholder oplysninger, der er hentet fra historiske værker, som blandt andet bygger på materiale om stedet, meddelt forfatterne af medlemmer af slægten Øhlenschläger. Erling Øhlenschläger hænger om stedet og ønsker at blive boende i sine vante og slægtshistorisk interessante omgivelser. Han deler til fulde Danmarks Naturfredningsforenings interesse i at værne om stedets kulturhistoriske værdier. Han bestrider imidlertid, at der findes markante kulturhistoriske spor på stedet. Kirkegården er anlagt af slægten Øhlenschläger, som naturligvis vil værne om den. Det er derfor unødvendigt at frede dette område. De toftediger, der findes i kolonien, er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4. De øvrige diger er nye jorddiger, der ikke er fredningsværdige. Deres alder kan fastslås ved en undersøgelse med kulstof 14-metoden. Disse diger er formentlig også omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4. Der er ikke noget, der taler for at frede bygaden, for den eksisterer ikke længere. De kulturhistoriske interesser, som knytter sig til stedet, er veldokumenterede i det lokalhistoriske arkivmateriale og de lokalhistoriske værker. I det omfang, der er behov for nye arkæologiske undersøgelser på stedet, vil disse kunne foretages efter forudgående tilladelse fra Erling Øhlenschläger og efter de regler, som gælder for undersøgelser af fortidsminder. De spor, der i øvrigt findes på stedet, er sikret ved bestemmelserne i naturbeskyttelsesloven. Hvis fredningsnævnet beslutter at viderebehandle forslaget om fredning af kolonien, bør forslaget, som er uklart, suppleres med detaljerede bestemmelser om dets retsvirkninger, så de berørte lodsejere ved, hvad de under den kommende behandling af forslaget skal forholde sig til.

Advokat Benny Thomsen henholdt sig i øvrigt til sit skriftlige indlæg og tilføjede, at Erling Øhlenschläger vil kræve 2 til 2,5 mill. kroner i erstatning.

Museumsinspektør Mogens Hansen bemærkede vedrørende digerne, at deres beliggenhed for så vidt fremgår af kortmaterialet fra 1760. Der blev i årene 1815 til 1817 foretaget en fornyet opmåling af kolonien og digerne. På grundlag af denne opmåling og kortmaterialet fra dengang kan det konstateres, at de nuværende diger forløber "på centimeter" nøjagtigt som de historiske diger på kortmaterialet fra 1760. Der er derfor ikke grundlag for at antage, at de oprindelige diger er blevet fjernet og derefter genanlagt præcist dér, hvor indvandrerne i sin tid anlagde dem. Kulstof 14 - metoden kan ikke bidrage til dateringen af digerne, for der indgår ikke træ i anlæget. Denne dateringsmetode er i øvrigt behæftet med en usikkerhedsmargen på 160 år.

Advokat Brammer protesterede på vegne Fromssejer Plantage A/S mod gennemførelsen af fredningsforslaget og henviste til det fremlagte indlæg fra selskabet og tilsluttede sig i øvrigt det, advokat Benny Thomsen har anført i sit indlæg og sin mundtlige redegørelse.

Susanne Andersen bemærkede vedrørende indlæggene om toftedigerne, at beskyttelsesordningen i naturbeskyttelseslovens § 4 er begrænset til kun at gælde de sten- og jorddiger m.v., der i Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk Danmark 1:25.000 er optegnet på det kortblad, der var gældende for det pågældende område i den senest reviderede udgave af kortværket, udgivet forud for den 1. juli 1992. Det er således kun de sten- og jorddiger, som på kortbladet for kolonien Frederiksnåde er optegnet med digesignatur, der er omfattet af lovens beskyttelsesordning. Det er tilfældigt, hvilke diger der er med på kortbladet; det drejer sig kun om en del af digerne.

Advokat Brammer bestred Susanne Andersens fortolkning af naturbeskyttelsesloven og fastholdt, at samtlige diger i området er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4.

Advokat Benny Thomsen tilføjede, at Erling Øhlenschläger altid har betragtet digerne som omfattet af tidligere naturfredningslovens og nu naturbeskyttelseslovens bestemmelser.

Jørgen Hansen bemærkede, at den væsentligste årsag til, at toftedigerne er bevarede, er slægten Øhlenschlägers og navnlig Erling Øhlenschlägers veneration for stedet samt deres vilje og evne til at beskytte området, men der kan komme en dag, hvor stedet ikke længere ejes af medlemmer af slægten Øhlenschläger; det er ikke givet at fremmede ejere vil værne om stedet, som det er sket hidtil.

Afdelingsleder Toft Jensen oplyste, at Erling Øhlenschläger i 1996 sendte en ansøgning til amtet om dispensation til at genopføre et nedbrændt beboelseshus på en tomt vest for Skjoldborgvej. Amtet behandlede ansøgningen og meddelte ham dispensation til byggeriets gennemførelse. Da huset ikke er blevet opført inden for 3 årsfristen, er dispensationen bortfaldet. I februar 1999 ansøgte Erling Øhlenschläger om dispensation til at fjerne det vestligste af de nord- sydgående diger. I forbindelse med behandlingen af ansøgningen besigtigede amtet stedet og konkluderede, at der var tale om et planteskoledige uden historisk interesse. Amtet imødekom derfor også denne dispensationsansøgning. Danmarks Naturfredningsforening, Skov - og naturstyrelsen samt Grindsted - Vorbasse museum indbragte sagen for naturklagenævnet, der efter at have besigtiget stedet ændrede amtets afgørelse, således at diget skulle bevares, men Øhlenschläger fik dispensation til at fjerne nogle stød efter sitkagraner, som havde stået på eller i umiddelbar tilknytning til digerne. Da Grindsted Vorbasse museum var af den opfattelse, at fjernelsen af stødene ville ødelægge digerne, fordi de ville synke sammen, når stødene blev gravet fri, rettede museet henvendelse til naturklagenævnet for at få nævnet til at revurdere sin afgørelse. Efter fornyede overvejelser fastholdt nævnet sin afgørelse, der således giver Erling Øhlenschläger ret til at fjerne stødene.

Toft Jensen tilføjede, at amtet endnu ikke har behandlet fredningsforslaget. Der skal foretages en tilbundsgående undersøgelse af, hvilke diger, der er i området, fordi kun en del af digerne er indtegnet på Kort- og matrikelstyrelsens kortblad. I forbindelse med behandlingen af sagen skal amtet også vurdere, hvorvidt fredningsforslaget bør gennemføres og i bekræftende fald, hvorledes offentlighedens adgang til området skal formuleres.

Advokat Jørgen Brammer bemærkede, at en fredning af området er irrelevant af flere grunde. I det omfang, der findes gamle jord- og stendiger i området, som ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, er Fromssejer Plantage A/S indforstået med, at der indgås aftale om bevaring af disse diger. Selskabet er også villig til at indgå relevante aftaler med Skov - og naturstyrelsen eller den institution, som varetager de interesser, som knytter sig til kolonien Frederiksnåde, for at sikre området for eftertiden. Der kan således på et aftaleretligt grundlag etableres en ordning for området, der sikrer alle de interesser, som knytter sig hertil. Fredningsforslaget er derfor irrelevant. Hvis fredningsnævnet vælger at følge Danmarks Naturfredningsforenings påstand, bør der foretages en kritisk og tilbundsgående gennemgang af de fredningsbestemmelser, som skal gælde for området. Det skal således

afklares, hvorledes området skal plejes, hvorledes der skal foretages skiltning, og hvorledes publikums adgang til området skal tilrettelægges. Såfremt området fredes, vil Fromssejer Plantage A/S kræve erstatning for de bånd, som fredningen lægger på området.

Susanne Andersen replicerede, at der stort set ikke findes spor efter de tyske indvandrere, som etablerede kolonier forskellige steder på den jyske hede, bortset fra kolonien Frederiksnåde. Selvom sporene i landskabet ikke syner af meget, er bevaringsværdierne alligevel store. Det var på dette sted, den tyske kolonisation begyndte. Erling Øhlenschlägers gård er en af de oprindelige gårde; den ligger på det sted, hvor gårdbruget har ligget hele tiden. Det er derfor af stor kulturhistorisk betydning, at dette område fredes, således at dets historie bevares, og at området gøres til genstand for arkæologiske undersøgelser, så denne side af landets historie kan blive nærmere belyst. Det er et overordentligt positivt initiativ, Danmarks Naturfredningsforening har taget i denne sag. Skov - og naturstyrelsen kan tiltræde, at forslaget til fredningsbestemmelser skal gennemarbejdes og ændres, således at der tages hensyn til de lodsejere, som ejer de arealer, der berøres af fredningsforslaget.

Kirsten Schaldemose tilføjede, at en eventuel aftale med lodsejerne i området om bevaring af området i dets nuværende tilstand kan opsiges med den følge, at kulturværdierne går tabt. Da en fredningskendelse kun kan ændres ved en ny fredningssag, støtter Billund kommunen forslaget om fredning af kolonien Frederiksnåde.

Advokat Benny Thomsen tiltrådte herefter på Erling Øhlenschlägers vegne advokat Jørgen Brammers forslag om, at områdets kulturhistoriske værdier sikres ved en aftale mellem lodsejerne og myndighederne, for der er ikke behov for at "frede noget, der ikke eksisterer". Det er begrænset, hvad der kan findes på stedet. Sagen kan således afsluttes på mødet i dag ved, at parterne aftaler, at der skal udfærdiges en deklaration med et relevant indhold.

Mogens Hansen supplerede indlægget fra Susanne Andersen og tilføjede, at toftedigerne er det centrale kulturspor i landskabet og stammer fra tiden omkring koloniens grundlæggelse. Da de tyske indvandrere opgav kolonisationsforsøget og vendte tilbage til Tyskland, blev deres landbrug overtaget af danske bønder, således at kolonien fortsatte med at bestå. Grindsted Vorbasse museum har foretaget udgravninger i området og har fundet to tomter med spor, som viser områdets tilknytning til Tyskland. Store dele af kolonien er endnu ikke blevet undersøgt; der kan derfor vise sig

hidtil ukendte spor i jorden.

Jørgen Hansen konkluderede, at alle mødte er enige om, at de kulturhistoriske værdier, som knytter sig til området, skal bevares, men at der er uenighed om, hvorledes dette skal ske. Lodsejerne bør være opmærksomme på, at såfremt der indgås en aftale om bevaring af området, afskæres lodsejerne fra at kræve erstatning. Hvis området fredes, skal fredningsnævnet i forbindelse med sagens afslutning tage stilling til, hvad lodsejerne skal have i erstatning for de bånd, fredningen lægger på deres ejendomme. De fredningsbestemmelser, der er formuleret i forslaget, er kun udkast til bestemmelser. De skal naturligvis drøftes og kan revurderes, indtil der nåes et for alle parter tilfredsstillende resultat.

Advokat Benny Thomsen bemærkede heroverfor, at Erling Øhlenschlägers væsentligste anke mod forslaget vedrører spørgsmålet om offentlighedens adgang til området.

Topograf Jørgen Ellegaard oplyste, at de gamle diger, som stammer fra tiden omkring koloniens grundlæggelse, har en vis højde. Nogle af disse diger er vist på Kort- og matrikelstyrelsens kortblad over området, udarbejdet i 1991. Der findes imidlertid flere diger i området; disse diger er imidlertid ikke vist på kortbladet. Inden fredningsnævnet beslutter at fremme sagen, bør nævnet i øvrigt overveje, hvilken formidlingsværdi området har, og hvad fredningsmyndighederne bør foretage, såfremt kolonien skal fredes.

Toft Jensen supplerede med at oplyse, at drøftelserne om, hvorvidt fredningsforslaget skal fremmes, lægger op til, at der alene iværksættes en tilstandsfredning.

Advokat Brammer kunne tilslutte sig dette synspunkt.

Jørgen Hansen bemærkede heroverfor, at Danmarks Naturfredningsforening gerne vil bidrage til at bevare sporene efter landets fortid, men offentligheden bør have adgang til området for at kunne gøre sig bekendt med områdets kulturhistoriske værdier. Der skal derfor foretages en relevant opsætning af informationstavler.

Toft Jensen replicerede, at naturbeskyttelsesloven ikke er til hinder for, at offentlighedens adgang differentieres.

Jørgen Hansen anførte, at Danmarks Naturfredningsforening har overvejet, at offentligheden alene skal have adgang til koloniens kerneområde. Det vil sige, at der skal være adgang til at spadsere

op ad bygaden for at se toftedigerne.

Advokat Benny Thomsen kunne for så vidt tiltræde tanken om, at der iværksættes en tilstandsfredning for området, så det bevares for eftertiden.

Susanne Andersen bemærkede, at det er interessant for offentligheden, at der er adgang til at gøre sig bekendt med toftedigerne og det liv, der har udfoldet sig inden for det inddigede område. Det er derfor ikke tilstrækkeligt, at publikum kan spadserere op ad bygaden.

Der foretoges herefter besigtigelse af området.

Der var efter besigtigelsen enighed om, at Ribe amt eventuelt efter henvendelse til en uvildig instans skal undersøge, hvorledes stødene på toftedigerne kan fjernes, uden at digerne undermineres og forsvinder, at Danmarks Naturfredningsforening i samarbejde med Skov- og naturstyrelsen skal tilvejebringe en præcis beskrivelse af digerne for at få fastlagt hvilke diger, der er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, og at Danmarks Naturfredningsforening skal uddybe forslaget i lyset af de bemærkninger, der er kommet frem under mødet, blandt andet således at der foretages en mere detaljeret beskrivelse af, hvorledes området i forbindelse med en fredning af kolonien kan åbnes for offentligheden".

Behandlingen af sagen blev herefter udsat til den 1. marts 2000.

Med et brev af 8. marts 2000 fremsendte Danmarks Naturfredningsforening det uddybende materiale med et revideret fredningsforslag, efter at naturfredningsforeningen havde foretaget yderligere besigtigelse af Frederiksnåde med deltagelse af interesserede myndigheder og de implicerede lodsejere. Det fremgår af fremsendelsesbrevet, at det uddybende materiale med det reviderede fredningsforslag var baseret på indgående drøftelser med Erling Øhlenschläger om blandt andet stedet for den påtænkte genopførelse af den nedbrændte ejendom på Skjoldbjergvej 21.

Den 13. april 2000 sendte Skov - og naturstyrelsen et notat om Kolonien Frederiksnåde til fredningsnævnet. Notatets første del indeholder en kort

beskrivelse af baggrunden for og udformningen af kolonibebyggelsen. Notatets sidste del indeholder en redegørelse for de bevarede dele af kolonibebyggelsen. Styrelsen har anført følgende i notatet :

"KOLONIEN FREDERIKSNÅDE

En kort beskrivelse af kolonien og de bevarede spor af bosættelsen.

Forhistorien

I 1759-60 begyndte gennemførelsen af et koloniseringsprojekt i stor målestok på de jyske heder ved hjælp af indvandrere fra bl.a. Tyskland. Målet for koloniseringen var først og fremmest Alheden, men Randbøl Hede blev undervejs inddraget i projektet. Ideen havde været, at de øde hedestrækninger, som tilhørte kronen/kongen skulle opdyrkes af de nye hedeboere, men i den nordlige del af Vorbasse sogn og den tilgrænsende del af Randbøl sogn blev der i stedet opkøbt 3 ejendomme, Skjoldbjerg, Knurborg og Rygbjerg, hvor der i forvejen var etableret bebyggelser og opdyrket lidt land. Her anbragte man så en del af de mange hvervede kolonister i nye bebyggelser, kolonierne Molkenberg, Frederiksnåde og Frederikshåb, som kronens fæstebønder, i de første år med direkte økonomisk støtte og med en række tidsbegrænsede lempelser i fæstebetingelserne, som skulle gøre det attraktivt at slå sig ned.

Kolonien Frederiksnåde er etableret på jord tilhørende ejendommen Knurborg, "to gårde vel bebygget med et lidet teglværk anlagt. Her er en overmåde stor strækning af ejendom," som det hedder i et brev vedrørende købet i 1760.

Knurborg-bebyggelsens 2 gårde lå nordøstligt i området og, som normalt for hedegårde, tættere på de gode engstrækninger end koloniens nye bebyggelse kom til det.

Grundlæggelsen

Den nye koloni anlagdes som en regelmæssig, reguleret landsby med tætliggende ens gårde og lige store tofter på hver side af en bred, øst-vestløbende bygade eller forte. Bebyggelsen fik denne udformning af hensyn til de tyske tilflyttere, som ønskede at bo sammen, som de var vant til hjemme fra, og ikke ville spredes på enligt liggende gårde, som ellers var almindelige uden for de få, gamle landsbyer i hedeegnene. Både placeringen og udformningen skulle siden vise sig at være uhensigtsmæssig på en række områder.

Der findes (i Kort - og Matrikelstyrelsens arkiv) en *Plan over Frederichs-Naade* fra 1760 (se det foreløbige fredningsforslags forside), som viser, hvordan man havde tænkt sig kolonien udformet. Kortet kan opfattes som en slags "lokalplan", og virkeligheden kom til at se lidt anderledes ud, men hovedtrækkene blev bibeholdt. Især er kortet dog interessant ved at vise - lidt stiliseret ganske vist - det, der var i Knurborg før koloniens anlæggelse, nemlig to Knurborg-gårde og teglværket.

Man havde oprindelig planlagt Frederiksnåde til 20 gårde eller familier med beboerne anbragt 2 og 2 familier i husene, som vist på ovennævnte kort. Det lykkedes også i løbet af 1760-62 at få bygget disse huse, vistnok efter de samme bygningstegninger, som man brugte på Alheden. Her var det allerede eksisterende teglværk ved Knurborg en stor fordel. I løbet af de første turbulente år reduceredes imidlertid antallet af familier og dermed bebyggelsesenheder til først 10½, siden til 6 gårde og 4 husmandssteder. En del af de oprindelige kolonister havde ingen erfaring med landbrug og andre fandt at sliddet var for hårdt og udsigterne for ringe. Endelig var der problemer med at betjene de katolske kolonister kirkeligt fra Fredericia og Kolding. Resultatet var rømninger og bortvisninger, men efterhånden fyldtes de tomme pladser af danskere, og det er en sådan blanding af danske og tyske navn, vi finder i listen over beboere på Concept Carte over den kongelige Colonie Friderichs Naade, opmålt i 1791 og 92 og udskiftet i 1793 (Kort - og Matrikelstyrelsens arkiv, de centrale dele af kortet her vedlagt som bilag 1).

Konsolidering og udvikling

Kortet viser de 10 enheder, 6 gårde og 4 husmandssteder, der blev resultatet af reformerne i 1760'erne. Det er udfærdiget som grundlag for den udskiftning, som foregik over alt i landet i disse år, og Frederiksnåde blev da også udskiftet og en del af gårdene udflyttet på deres egne jordlodder som en hvilken som helst anden dansk landsby på den tid. I modsætning til ovennævnte plan fra 1760, som kun i et vist omfang viser virkeligheden, er dette kort en nøje gengivelse af alle de forhold, der har betydning for driften af jordene og mange af bebyggelsens øvrige forhold.

Både samtiden og eftertiden har været hårde i deres bedømmelse af koloniekspperimentet, men ser man på forholdene i 1793, godt 30 år efter forsøgets start, kan man kun sige, at det har været en succes i og med at stedet nu - næsten - ligner en "almindelig" landsby.

Her lå nu 6 gårde og 4 husmandssteder (se bilag 1), hvis beboere

sammen havde opdyrket store dele af det område, de havde fået tildelt. De opdyrkede arealer lå spredt mellem de endnu uopdyrkede hedestrækninger, og det var derfor hensigtsmæssigt at udflyttede de fleste af gårdene til de største agerpletter, hvorved man også kunne afhjælpe nogle af de ulemper, en samlet central bebyggelse på de magre jorder havde medført. Det ville f.eks. blive lettere at udkøre gødning også til de agre, der havde ligget langt fra bebyggelsen, endvidere ville hjemkørsel af hø fra de fjerntliggende enge kunne lettes, i hvert fald for de gårde, der var flyttet ud.

Udskiftning og udflytning

De udskiftede og udflyttede gårde og husmandssteder fik placeringer og navne, som kan genfindes i området den dag i dag. Gård 3 (vestligste gård i den nordlige gårdrække, senere matr. nr. 6a) blev udflyttet til et område øst for kolonien ned mod engen og fik navnet Vormskjoldsdal. Her havde koloniens inspektører haft agre og tofter, og før det havde den ene af Knurborggårdene haft agre her. Den næste gård i rækken, gård 4 (senere matr. nr. 3a) blev liggende og ligger i dag som brandtomt. Gården fik tildelt jord i ejerlavets nordvestlige del og er i dag opkøbt af gård 6 (matr. nr. 4a). Gård 5 (senere matr. nr. 1a) blev udflyttet til et område, der kaldtes Plauborg, hvor der muligvis før kolonitiden havde været en gård, der var blevet øde, og som også rummede gode enge. Gården fik hele den vestligste spids af ejerlavet og kaldtes senere Fromsejer eller Fromssejr, opkaldt efter koloniens første inspektør, Johan From. Gård 6 (senere matr. nr. 4a) ligger der endnu og fik jord dels nord og nordøst for kolonien, dels en stor hedelod østligst i ejerlavet. Her havde den første Øhlenschläger i Frederiksnåde, Erik Peter Jacobsen Øhlenschläger, overtaget gården i 1792 efter at han var blevet gift med datteren af en tysk kolonist, der havde gården fra 1764. Gård 2 (næstøstligste lod i sydlige række, senere matr. nr. 2a) udflyttedes - vistnok - på sin nye lod sydvest for kolonien (det nuværende skovfogedsted?), og er siden lagt til Fromsejer. Gård 1 (senere matr. nr. 5a) fik sin jord sydøst for kolonien. Gården flyttede senere her ud og bærer navnet Sporronggård. Den er siden kommet under Fromsejer. De fire husmandssteder (a,b, c og d), som ikke før havde haft jord til landbrug, fik nu udlagt mindre jordlodder samlet mod nord i ejerlavet. Husmandskolonien flyttedes herop og fik det fyndige navn Colbjørnsensfejde som minde om den reformvenlige sekretær for landbokommissionen, Christian Colbjørnsen, og hans strid med en gruppe jyske herremænd om bl.a. stavnsbåndsløsningen. Husmændene havde tidligere i tiden haft svært ved at klare sig uden jord - udover tofterne - og de havde vanskeligt ved at supplere deres indtægter ved at arbejde for gårdmændene, som dårligt hav-

de råd til at betale dem.

De gårde, som ikke fik jord med engarealer fik deres særskilte englodder i de to engområder østligt og vestligt i ejerlavet.

Både øst og vest for kolonien var der fælles lergrave, som dels havde leveret ler til brændingen af mursten til opførelse af husene (der var kun mursten i facademurene), dels ler til lerklining af de øvrige mure i bygningerne. Nord for kolonien lå endvidere den fælles mergelgrav og en kreaturfold, hvor man kunne lukke græsningsdyrene inde om natten eller midt på dagen, og derved samle deres gødning til senere anvendelse på de magre jorder. Allerede fra etableringen havde man haft en fælles dam til kreaturvanding ved kolonitofternes sydgrænse mellem gård 2 og gård 1. Midt i bygaden har bebyggelsens fælles brønd været gravet. Vestligst i den nordre gårdække lå en lille kirkegård på størrelse med en gårdsplads.

Efter udflytningen af gårde og husmandshuse sidst i 1700-årene blev det tidligere bebyggelsesområde med tofter og bygade reguleret lidt, så det passede med de funktioner, de tilbageblevne gårde havde behov for. Det har bl. a. medført, at de stendiger (digerne C og D på fredningskortet), der afgrænsede den 35-40 m brede bygade eller forte fra tofterne med bygningerne mod nord og syd, er blevet flyttet 10-12 m frem mod gaden fra begge sider, så gaden nu kun er ca. 10 m bred (alle mål fra midten af digekronen til midten af digekronen), svarende omtrent til den digehegnede markvej ud af byen mod vest. En del af dette fremrykkede stendige på nordsiden af bygaden ses på et foto, der opbevares i gård 6 hos Erling Øhlenschläger, formentlig lå digestrækningen syd for hans gård ud mod Knurborgvej, her bilag 2 (efter Vald. Andersen: Vorbasse - et hedesogns historie, Kolding 1963).

Da der ikke mere var brug for de fleste af toftedigerne mellem gårdstederne i kolonien, forsvandt de efterhånden.

De tilbageværende spor

Kultursporene i fredningsområdet og dets nærmeste omgivelser besigtigedes den 9. og 10. marts 2000. Tilbage er i dag:

En del af stendiget, der omkransede koloniens centrale bebyggelsesområde, på fredningskortet benævnt dige G-I-F-J-E. Strækning G har været beplantet med et granhegn, som nu er fjernet, men diget kan i dag kun stedvis erkendes som et stendige. Det er noget ujævnt, præget af plantningen og overvejende kun 40-60 cm højt. Digestrækning I afgrænser tofteområdet mod nord. Her er endnu

bevaret en lav grøft på ydersiden, medens der synes påfyldt jord på indersiden. Diget fremtræder som et velbevaret jorddige med en højde varierende mellem 80 - 90 cm og 100 - 130 cm, målt på ydersiden. Ved stikning i diget kan konstateres mange sten, og diget er da også som mange af de øvrige vist som et stendige på udskiftningskortet fra 1793. Af strækning F er - udover 14 m bevaret dige (som fremtræder som et jorddige i dag) nærmest Knurborgvej - kun det eller de underste skifter af stendiget tilbage. Diget er formentlig fjernet i forbindelse med nåletræsplantningen på arealet i 1990'erne. At dømme efter de efterladte sten har det været et solidt stendige, oprindelig formentlig som digestrækningen J, som udgør den vestlige del af tofteområdets sydlige afgrænsning. Dette dige er omkring 1 m højt, sine steder mere, og fremstår i dag som et kraftigt, meget overvokset stendige. Strækning E var ved besigtigelsen i marts næsten dækket af væltede træer, men syntes at fremstå som et - måske ensidigt - stendige med nogen jorrdækning og bevokset med løvtræer, hvoraf en del var væltet i orkanen den 3. december 1999, hvorved dele af diget var blevet beskadiget af oprevne rødder.

Af de indre toftediger er - formentlig (evt. spor af toftediger i den sydlige halvdel af koloniområdet kunne ikke beses på grund af væltede træer) kun H og B bevaret. H fremtræder i dag som et jorddige, men med stort indhold af sten, formentlig forhøjet/udbedret med jord i forbindelse med en senere anvendelse af området som planteskole. De sydligste 17 m mangler. B afgrænser i dag den næstvestligste toft mod Skjoldbjergvej, og fremtræder også som et jorddige, hvis sydligste ca. 50 m er fjernet ved udvidelse af vejen.

Digerne C og D afgrænser koloniens "bygade" mod tofterne mod hhv. nord og syd, og forløber vest for koloniområdet som afgrænsning mod nord og syd for Knurborgvejs forlængelse mod vest. Den brede, inddigede vej har formentlig fungeret som drivvej for græssende kraturer på de vest for liggende hedearealer. Dige C var ud for den næstvestligste toft for en stor del dækket af grene og andet træaffald, og kunne ikke nøjere iagttages, mens strækningen ud for den vestlige toft var relativt velbevaret, til trods for at det - ligesom strækning G - var blevet beplantet med gran, som siden er fældet. I dette dige er et gennembrud på ca. 3 m, ligesom der også er et gennembrud af ukendte dimensioner ind til den næstvestligste toft.

"Bygadens" sydlige afgrænsning, dige D, fremstår som et højt (op til 100-120 cm), velbevaret, noget overgroet stendige med bagvold af jord mod syd, strækningen langs Knurborgvej øst for Skjoldbjergvej fremtræder som et lavt stendige.

Et lavt jorddige, K, har formentlig sammenhæng med tilplantningen sidst i 1800-årene, strækningen L eksisterer ikke i marken mere.

Koloniens kirkegård har ligget lige nord for det område, hvorpå der nu står en mindesten for familien Øhlenschläger. Kirkegården er i dyrkning idag.

En række andre levn fra kolonitiden kan endnu ses i terrænet, det gælder således den fælles vandingsdam sydligt i området, lidt vest for dige J's nuværende afslutning. Endvidere er der stadig spor af de lergrave, der dels har forsynet kolonien, dels teglværket ved Knurborg, med ler. En af disse ligger umiddelbart vest for dige E, to andre øst og sydøst for dige F. Nord-nordvest for koloniområdet ligger den fælles mergelgrav, og her har der også været en kreaturfold, som kan ses på luftfoto fra midten af 90'erne, men området kunne ikke besigtiges i marts.

Uden for det centrale koloniområde ligger digerne A, M, D's forlængelse mod sydvest og B's forlængelse mod nord, og af disse diger er kun D besigtiget. Det fortsætter langt mod sydvest og udgør - ligesom B - skellet mellem to af de udskiftede gårdes jorder. Dige A er skellet mod den jord, der ved udskiftningen blev tildelt husmændene nordligt i ejerlavet. Dige M har forbindelse med skovtilplantningen på arealerne sidst i 1800-årene.

.....

De beskyttede diger er vist på vedlagte udsnit af 4 cm-kort over området, udgivet 1991 (bilag 3) "

Fredningsnævnet sendte det udkast til fredningsbestemmelser, Danmarks Naturfredningsforening havde sendt til fredningsnævnet med brevet af 8. marts 2000, til de implicerede lodsejere og andre med anmodning om eventuelle kommentarer hertil.

I et brev af 16. april 2000 til fredningsnævnet har Grindsted Vorbasse Museum kommenteret det reviderede fredningsforslag. Museet har blandt andet anført:

"

Ad § 3:

Grindsted Vorbasse Museum finder, at det er uakceptabelt, hvis der gives tilladelse til at fjerne dele af dige H (ca. 15 m), der nu er beskyttet i henhold til NBL § 4. Dette indgreb anses for helt u-nødvendigt. Den indkørsel ejeren ønsker her kan placeres lidt længere mod syd, hvor diget mangler over en strækning på ca. 25 m. Her er således gode muligheder for ejeren for at skabe adgang til offentlig vej.

Ad § 5:

Der skal gøres opmærksom på at den nuværende pløjedybde på tofterne, som den kunne konstateres ved museets udgravning i 1999 er meget lille i forhold til moderne pløjning. Pløjedybden kunne iagttages at være omkring 15 cm. og oversteg ingen steder 20 cm. Ved moderne pløjning er normaldybden 30-40 cm. De kulturhistoriske spor efter kolonibebyggelsen (bygningerne) ligger umiddelbart under pløjelaget og sporenes dybde under nuværende overflade overstiger ikke 40 centimeter. En moderne pløjning vil således udrette alle sporene efter husene. Når man ønsker at beskytte kultursporene bør det i bestemmelserne pointeres, at arealet kun må "skrællepløjes" eller fræses ned til maksimalt 15 cm. Desuden bør det sikres, at ejeren orienterer museet om udførelse af de tilladte jordarbejder, f. eks. nedlægning af kabler og pløjning, således at museet har mulighed for at overvåge disse arbejder og evt. gribe ind, hvis der sker beskadigelser af kultursporene.

Ud over ovenstående to problemfelter finder museet at forslaget er godt og afbalanceret. Det havde været ønskeligt om den del af kolonien, der ligger i Fromssejers arealer kunne være inddraget på nuværende tidspunkt. En fredning af disse diger og toftearealer bør dog ske snarest muligt.

Jeg er desværre forhindret i at deltage i mødet i Billund d. 28. april på grund af andet uopsætteligt møde. Jeg forventer derfor at ovenstående skriftlige stillingtagen kan indgå i behandlingen på mødet".

I et brev af 18. april 2000 kommenterede advokat Jørgen Brammer det reviderede fredningsforslag. Han har blandt andet anført i brevet:

Uagtet det fremsendte fredningsforslag ikke vedrører min klients ejendom, har jeg dog følgende bemærkninger:

Der mangler - som nævnt i min klients brev af 25. november 1999 til Dem - en historisk redegørelse/begrundelse for frednin-

gen. Det forekommer indlysende, at i situationer, hvor formålet med en fredning er andet og mere end en bevarelse af fortidsminder, bør der omkring det fredede være et sådant historisk niveau, at det publikum, der måtte besøge området, opnår en vis historisk oplevelse. Det er for mig ganske klart, at et sådan historisk niveau ganske enkelt ikke er tilstede. Det gøres således gældende, at grundlaget for en fredning jfr. Naturbeskyttelseslovens § 33 ikke er tilstede. Min klient agter til belysning af dette forhold at rekvirere en uvildig historisk redegørelse, der naturligvis må indgå i Fredningsnævnets beslutningsgrundlag.

Til de enkelte bestemmelser i fredningsforslaget har jeg - uagtet fredningsforslaget jfr. ovenfor ikke vedrører min klients ejendom - følgende bemærkninger:

Ad § 1. Fredningens formål.

For så vidt angår fredningens formål gør jeg opmærksom på:

at bevarelsen af kultursporene kan aftales, således fredning er overflødig.

at adgang til "genopbygning og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor" er en så vag og elastisk bestemmelse, at denne må udgå af fredningsforslaget. Er der fx. tale om, at der skal etableres yderligere diger m.v.?

at spørgsmålet om "adgang til at udføre undersøgelser" ligeledes er upræcist.

at offentlighedens adgang er reguleret af Naturbeskyttelseslovens § 26. Anden "adgang" - litterært - kan alligevel ikke opnåes på området

Ad § 2. Beskyttelsen af bosættelsens kulturspor.

Kortbilag 1 er upræcist.

Iøvrigt vedrører fredningsforslaget ikke Fromsseier Plantage A/S.

Ad § 3. Bestemmelser om enkelte digestrækninger.

Fredningsforslaget lægger fejlagtigt til grund, at der er en vej imellem dige C og D. Offentligheden har d.d. efter min opfattelse ingen adgang.

Ad § 4. Kirkegården.

Fredningsforslaget lægger fejlagtigt til grund, at offentligheden har adgang til kirkegården.

Ad § 8. Offentlighedens adgang.

Det lægges uberettiget til grund, at offentligheden har adgang ad "koloniens byvej"

Ad § 10. P-plads og information.

Der protesteres imod anlæggelse af P-plads på området. Rent bortset fra, at anlæggelsen af 5 p-pladser er skudt langt over mål, gør jeg opmærksom på:

at udkørslen vil medføre trafikale risiko.

at offentlig adgang/parkering vil skabe øget risiko for brand i skoven. Det bemærkes, at der den 7. april 2000 brændte ca. 2 ha. af Fromsseier Plantage.

Såfremt der udarbejdes et fredningsforslag vedrørende min klients ejendom imødeses dette.

Min klients erstatningskrav på 2 - 3 mio fastholdes - afhængigt af et eventuelt fredningsforslag vedrørende min klients ejendom."

I et brev af 19. april 2000 til fredningsnævnet har advokat Benny Thomsen kommenteret naturfredningsforeningens reviderede udkast til fredningsbestemmelser. Advokaten har blandt andet anført i brevet:

Jeg skal indledningsvis bemærke, at det nu fremkomne fredningsforslag er en forlængelse af det under Fredningsnævnets møde i Billund den 26. november 1999 med efterfølgende besigtigelse passerede:

Det fremgår af Naturfredningsforeningens skrivelse af 8. fm. til Fredningsnævnet, at det foreliggende forslag baseres på indgående drøftelser med min klient om stedet for genopførelse af min klients bygninger efter brand. Det er korrekt, at min klient har haft flere drøftelser om genopførelsen af sin ejendom. Det hænger naturligtvis også sammen med, at min klient jo havde en zonetilladelse, han agtede at benytte. De lokale museumsfolk var orienterede om dette, og min klient har givet dem lov til at foretage de

undersøgelser og udgravninger i området, man ønskede, og man havde rent faktisk det meste af 3 år til at foretage disse undersøgelser i. Først 14 dage før udløbet af zonetilladelsen, da min klient var i færd med at genopføre sine bygninger, reagerede man fra Naturfredningsforeningens side og var dermed direkte årsag til, at zonetilladelsen muligvis kan være udløbet rent tidsmæssigt.

Det er min klients opfattelse, at det fredningsforslag, der nu foreligger, ikke svarer til de drøftelser, Naturfredningsforeningen har haft med min klient siden sidste møde. Under de drøftelser, der fandt sted, var det min klients klare opfattelse, at der var enighed om, at man ikke havde i tankerne at retablere de på kortbilag 1 a med blå optrukne diger, jfr. i øvrigt mine bemærkninger nedenfor under "Dige C".

Det fremgår endvidere af fremsendelsesskrivelsen, at der alene pålægges lodsejeren en forpligtelse til at opretholde de 2 markveje indenfor fredningsarealet. Jeg skal i den forbindelse præcisere, at der ikke inden for fredningsarealet findes markveje, og at der i hvertfald ikke inden for de sidste 25-30 år har været benyttet markveje inden for fredningsområdet.

For så vidt angår fredningsbestemmelserne skal jeg fremkomme med følgende kommentarer og bemærkninger:

§ 3:

Dige B: Det anføres, at en digegennemkørsel på ca. 5 m bibeholdes. Hertil bemærkes, at der ikke er nogen digegennemkørsel, og at de sydligste ca. 50 m dige ikke findes overhovedet.

Dige C: Som anført findes diget ikke indenfor tofteområdet. Den del af diget, der eksisterer, ligger med sikkerhed ikke på digets oprindelige placering. Der er ingen tvivl om, at det oprindelige dige har været et stendige. At man nu ønsker at anlægge et jorddige, forekommer derfor at hvile på alt andet end kulturelle og fredningsmæssige hensyn. Såfremt diget skal reetableres, må det dog i det mindste sikres, at det genetableres i sin oprindelige form, og der foretages det nødvendige for at sikre, at diget bliver vedligeholdt.

Dige G: Dige G forefindes i realiteten primært som en jordvold, samlet på grund af jord og sandfygning omkring det nu fældede sitkahegn. Jeg skal i øvrigt for så vidt angår sitkastødene henvise til korrespondancen og sagsbehandlingen vedrørende fjernelsen af disse og konstatere, at sitkastødene endnu ikke er fjernet. Sker det ikke ved Fredningsmyndighedernes foranstaltning, sørger min kli-

ent selv for, at disse fjernes inden næste møde i Fredningsnævnet.

Ad § 4 - Kirkegården:

Der er som nævnt tale om min klients og hans families private gravsted. Anlæg og pasning af denne er sikret ved tinglysning af en servitut desangående. I hvilket omfang indtræder Fredningsmyndigheden i min klients rettigheder og forpligtelser i h. t. Stiftsøvrigheden og andre relevante myndigheder?

Ad § 5 - Øvrige driftsforhold og plejeplan:

Fredningsforslaget benytter sig i § 5 af terminologien "kulturspor". Er der tale om de i § 3 beskrevne dige og digerester, eller er der tale om en udvidelse af fredningens omfang? Fredningsmyndighedernes forpligtelser bør præciseres.

Ad § 8:

Bestemmelsen om offentlighedens adgang hviler på den misforståelse, at der tilsyneladende skulle være 2 markveje i området. Dette er ikke korrekt. Markvejene har ikke været benyttet i min. en menneskealder.

Fredningsforslaget er udarbejdet i forlængelse af mødet i Fredningsnævnet den 26. november 1999 og den efterfølgende besigtigelse. Jeg skal henvise til det da passerede og de fremførte synspunkter, og det da foreliggende fredningsforslags mangel på klarhed. Under den efterfølgende besigtigelse besigtigede man i realiteten kun de i fredningsforslagets § 3 under G, H og B nævnte diger. Da forslaget nu er konkretiseret, og da forslaget indeholder bestemmelser om fredning af yderligere diger m.v., skal jeg henstille, at Fredningsnævnets møde følges op af en fornyet besigtigelse på stedet. Det er af væsentlig betydning, at de eksisterende forhold i marken konstateres.

Jeg skal i øvrigt henvise til det på min klients vegne hidtil fremførte, herunder at fredningsforslaget for så vidt angår sikring af kulturspor m.v. er overflødigt. Jeg skal endvidere henvise til, at forslaget for så vidt angår fredningsmyndighedernes forpligtelser, både med hensyn til etablering/reablering og nok så meget vedligeholdelse er alt for vagt formuleret.

For så vidt angår mere overordnede hensyn til min klients forhold i øvrigt, og hans muligheder for bebyggelse og benyttelse af sin ejendom, skal jeg henvise til, at der under alle omstændigheder også træffes bestemmelse om, at det med blå markerede dige ikke

skal etableres....."

I et brev af 19. april 2000 meddelte Skov - og naturstyrelsen fredningsnævnet, at styrelsen fandt de reviderede fredningsbestemmelser langt mere dækkende end de først foreslåede. Styrelsen tilføjede, at styrelsen var bekendt med, at Danmarks Naturfredningsforening havde bearbejdet fredningsbestemmelserne yderligere.

Med et brev af 25. april 2000 fremsendte Danmarks Naturfredningsforening herefter følgende endelige fredningsforslag, hvori der er redegjort for digernes forhold til naturbeskyttelseslovens § 4:

"§ 1 Fredningens formål.

Fredningen af kolonien Frederiksnåde har til formål:

- * at bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet
- * at give adgang til pleje, genopbygning og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor
- * at give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentationen af koloniens historie
- * at sikre offentlighedens adgang til i marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål samt information herom.

Med henblik på dette formål fastsættes følgende bestemmelser:

§ 2 Beskyttelsen af bosættelsens kulturspor.

Sten - og jorddiger samt andre kulturspor fra Frederiksnåde koloni, som er angivet på vedhæftede fredningskort (kortbilag 1), må ikke fjernes og skal sikres mod indgreb. Der henvises til detaljbestemmelserne i § 3

For at sikre digernes fremtræden i landskabet skal selve digerne og et 1 m bredt bælte på hver side af disse (regnet fra digefod) friholdes. I dette bælte må der ikke ske jordbehandling, tilplantning eller opsætning af hegn, ligesom selvsåede træer og buske skal fjernes, dog med undtagelse af ældre løvtræer. Bevoksningen på de tilgrænsende arealer må ikke række ind i denne zone omkring digerne og sløre deres synlighed. Der må ikke ved driften af naboarealerne køres med maskiner over digerne.

Den løbende pleje af digerne og deres friareal skal udføres ekstensivt og i det væsentlige bestå af fjernelse af selvsået opvækst af træer og buske og opretholdelse af en dækkende græs, urte- eller lyngvegetation. Det skal være tilladt at begrænse plejeindsatsen på og omkring digerne ved at pålægge, plante eller så lyng. Af hensyn til muligheden for fremvækst af tørbunds- og overdrevsarter skal det tåles at diget bevokses med selvsåede græsser og urter og at der sker blomstring og frøsætning. Det skal være tilladt at udbedre skader og huller i digerne, f. eks. efter henfald af træstød.

For området inden for fredningsområdet med koloniens toftediger, gælder særlige vilkår, hvorom henvises til § 3 samt detailkortet, kortbilag 1A.

Plejen af toftedigerne nærmest haveanlæg og beboelse skal ske ekstensivt, således at digerne bevarer deres karakter af diger i det åbne land. Plejen på selve digerne kan her - udover fjernelse af selvsåede træer og buske samt eventuel etablering af lyngbevoksning - bestå i slåning med buskrydder. Der må ikke anvendes plæneklipper på selve digerne eller udføres en intensiv pleje, som giver digerne karakter af haveanlæg.

§ 3 Bestemmelser om enkelte digestrækninger

Ved fredningens gennemførelse skal der forholdes som følger med de tilbageværende toftediger før disse overgår til den løbende pleje efter § 2 (se kortbilag 1A):

Dige A

Jorddige, beskyttet efter naturbeskyttelseslovens (NBL) § 4, jf. kortbilag 2. Diget afgrænser i dag Frederiksnåde Plantage mod nord. Oprindeligt er det ved udskiftningen i 1790'erne etableret i skel mellem gårdejernes og husmændenes jord (Colbjørnsensfejde).

Dige B

Dige langs vestsiden af Skjoldbjergvej. Det er beskyttet efter NBL § 4 og findes i marken som angivet på kortbilag 2. De sydligste ca. 50 m, ned mod koloniens bygade V for Skjoldbjergvej, findes ikke i marken.

Det eksisterende dige skal bevares. Bevarelsen gælder også i tilfælde af vejudvidelse eller anlæg af cykelsti.

Dige C:

Dette VØ-gående jorddige markerer den nordlige afgrænsning af koloniens bygade V for Skjoldbjergvej. Diget er beskyttet af NBL § 4, med undtagelse af dets forløb indenfor koloniens tofteområde. Her findes diget imidlertid fortsat i marken på størstedelen af strækningen som et stendige, i dag sløret af vegetation. Sammen med stendiget langs bygadens sydside (dige D) medvirker dette i dag til en tydelig markering af koloniens centrum, uanset om der kan herske usikkerhed om diget ligger på den oprindelige placering. Den således indrammede bygade fremtræder i dag som koloniens mest markante element.

Diget beskyttes i sin helhed gennem fredningen. Det ryddes for efterladte træeffekter og sitkastød efterbehandles som anført under dige G. Stødresterne tildækkes med jord og diget renoveres/soigneret som stendige (muligvis kun ensidigt) i hele sin længde fra kirkegården til Skjoldbjergvej. To gennemkørsler på hver ca. 4 m bevares.

Dige D

Et velbevaret, ensidigt stengærde, som forløber VØ på bygadens sydside. Det er beskyttet af NBL § 4. Der iværksættes en forsigtig frilæggelse og pleje af diget, således at dets oprindelige struktur bliver mere synlig og græs - og urtevekst på diget tilgodeses. Evt. skyggende løvtræer kan bevares.

Dige E

NS-gående toftedige, som afgrænser kolonien mod V, S for bygaden. Diget fremstår i dag som et bredt jorddige, men var oprindeligt et stendige. Beskyttet af NBL § 4. Gamle løvtræer på diget kan bevares.

Dige F

Stendige, der afgrænser kolonien mod Ø, S for Knurborgvej. Siden 1.7. 1992 beskyttet af NBL § 4.

De nordligste 14 m er bevaret og fremtræder overvejende som jorddige, men var oprindeligt et stendige. Resten er ryddet, således at kun bundskiftet ligger tilbage. Disse bevarede spor af diget må ikke fjernes eller yderligere beskadiges.

Da der er tale om koloniens østlige afgrænsningsdige og det lægges til grund, at diget er fjernet efter 1.7. 1992, skal det reableres

ved naturgenopretning som led i fredningen, så det fremtræder som dige J.

Dige G

NS-gående toftedige som afgrænser kolonitofterne mod V, N for bygaden. Oprindeligt et stendige, men nu stærkt forstyrret af bevoksning. Det er beskyttet af NBL § 4. På diget er efterladt en række træstød efter fældning af sitkagran. En del stød er sat højt ved fældningen. For at begrænse spredning af barkbiller nedsaves eller fræses disse stød så nær til digekronen som muligt, uden at beskadige diget. Herefter kan de tildækkes med jord. På digets krone og sider samt i et bælte på 1 m på hver side af diget fjernes træopvækst og efterladte træeffekter.

Dige H:

NS-gående toftedige, det næstvestligste. Fremtræder i dag som jorddige, men var oprindeligt et stendige. Diget er beskyttet i h.t. NBL § 4 og genfindes i marken med undtagelse af en strækning mod S på 17 m. Det lægges til grund, at denne strækning er fjernet før 1.7.1992, hvor NBL § 4 trådte i kraft. Hvis der ses bort fra dette manglende stykke af dige H, fremtræder den nordvestlige gårdtoft (mellem digerne G-H-I-C) næsten intakt, indrammet af diger og uforstyrret af bevoksning og bebyggelse. En genetablering af det manglende digestykke prioriteres derfor højt i forbindelse med fredningen.

Over for dette står imidlertid ejeren, Erling Øhlenschlägers, ønske om at genopføre Skjoldbjervej 21 på dette sted samt det forhold, at Ribe amt allerede den 14. juni 1996 har meddelt tilladelse til byggeriet efter planlovens § 35 samt at Grindsted-Billund Museum i 1999 har foretaget arkæologiske undersøgelser af arealet.

Under hensyn til slægtens tilknytning til kolonien giver fredningen derfor mulighed for at Erling Øhlenschläger kan inddrage den sydligste (manglende) del af denne digestrækning i et kommende boliganlæg. Endvidere imødekommes ejerens ønske om at fjerne et yderligere stykke af diget nord herfor (ca. 25 m, indtil sydfacaden af garagen pt. afsat i terræn).

Det er en forudsætning for sidstnævnte indgreb, at Ribe amt kan dispensere fra den gældende digebeskyttelse. Hvis fjernelsen af digestykket gennemføres, skal Grindsted - Billund Museum have mulighed for at overvåge arbejdet og foretage undersøgelser med henblik på dokumentation af evt. grøftprofil m.v. Eventuelle sten samt jord - og frøbank fra digestykket skal lægges i depot og genanvendes ved restaurering af de øvrige digestrækninger.

Den ovennævnte byggemulighed knyttes ved fredningen til den nuværende ejer, Erling Øhlenschläger, og kan ikke overdrages. Såfremt planerne om byggeri på den vestligste kolonitofte (mellem dige G og H) ikke gennemføres i Erling Øhlenschlägers ejertid skal det manglende stykke af dige H reableres, således at en komplet bevaret, inddiget kolonitofte kan visualiseres i landskabet.

På den øvrige del af dige H fjernes træagtigt opvækst og henlagte træeffekter m.v.

Dige I

VØ-gående jorddige, der afgrænser kolonitofterne mod nord. Oprindeligt et stendige, men fremtræder ikke tydeligt som sådant i dag. Beskyttet efter NBL § 4, men der er på ukendt tidspunkt etableret 2 gennembrud i diget på hver ca. 4 m længde. Disse kan bevares til brug for den fremtidige drift. Trævækst ryddes og henlagte træeffekter fjernes.

Dige J

ØV-gående dige, der afgrænser kolonien mod S, Ø for Skjoldbjergvej. Stendige, noget overgroet med træ og lyng. Det fremtræder i dag markant i terræn, med en højde på 1 m. Vedplanter fjernes og frizone etableres.

Dige K

Et langt NS-gående jorddige. Det er placeret forskudt i forlængelse af dige E, men dets forbindelse med dette (dige L) er i dag fjernet. Det er beskyttet af § 4.

Dige L

Beskyttet af NBL § 4, men findes ikke i marken. Det må anses for fjernet før 1.7. 1992 og omfattes ikke af fredningen.

Dige M

Afgrænser Frederiksnåde Plantage mod Fromssejrs Plantage. Antages etableret i forbindelse med skovtilplantningen i slutningen af 1800-tallet. Beskyttet af NBL § 4.

Kreaturfold (k)

Spor efter en trapezformet dyrefold, indrammet mod VSØ af jorddiger. De eksisterende spor i terræn bevares. Det kan indgå i ple-

jeplanen at digerne udbedres og folden tydeliggøres i terræn. I så fald skal der være adgang til, efter ejerens anvisninger, at markere en trampesti frem til kreaturfolden.

Lergrave (ler)

Koloniens fælles lergrav til indvinding af materialer til lerklining og fremstilling af teglsten. (Der eksisterede et teglværk i området før koloniens oprettelse).

Mergelgrav (m)

Koloniens fælles mergelgrav, til indvinding af kalkholdigt ler til brug for jordforbedring på markerne.

Vandingshul (v)

Koloniens fælles dam til vanding af kreaturer. Vist på kort over kolonien fra 1760 og 1793. Fremtræder nu som en fugtig lavning bevokset med birk. Sporene efter vandhullet skal bevares og der skal være adgang til at udtynde og begrænse bevoksning, samt evt. i en plejeplan indarbejde en genetablering af vandhullet ved naturgenopretning.

§ 4 Kirkegården

4.1 Koloniens kirkegård

På fredningskortet er markeret koloniens kirkegård, som efter udskiftningskortet fra 1793 måler ca. 25 x 30 m og er beliggende lidt nordligere end den moderne gravplads. Den er på udskiftningskortet afgrænset af et hegn.

Arealet udlægges ved fredningen med vedvarende græs eller lyng, evt. efter en sonderende undersøgelse m.h.t. udstrækning, afgrænsning (hegn) samt spor efter jordfæstelser.

4.2 Den moderne gravplads

På fredningskortet er endvidere markeret moderne gravplads, hvor der i 1960 rejstes en mindesten for kolonisterne og som siden 1996 er benyttet som familien Øhlenschlägers familiegravsted

Denne beskyttes ved fredningen mod forstyrrelser af enhver art, herunder mark- og skovdrift. Den bør friholdes for selvsæt

trævækst og kan fortsat henligge græs - eller lyngklædt. Omridset kan evt. markeres med en stensætning.

En evt. flytning af denne gravplads til koloniens oprindelige kirkegård skal være mulig, hvis det ønskes af ejeren. I så fald kan den aktuelle gravplads nedlægges.

§ 5 Øvrige driftsforhold og plejeplan.

Landbrugs- have- og skovdrift på koloniens tidligere gårdtofter kan udover det i § 2 og 3 nævnte fortsætte som hidtil. Dybdepløjning er ikke tilladt, men der kan pløjes i samme dybde som ved hidtidig markdrift.

Den løbende pleje af de fredede kulturspor varetages af ejerne i henhold til ovenstående bestemmelser og en plejeplan godkendt af fredningsnævnet. Fredningsmyndigheden kan udføre plejen, hvis ejeren ophører hermed.

Fredningsmyndigheden kan indenfor fredningsområdet iværksætte pleje, restaurering eller genopbygning af eksisterende og tidligere kulturspor fra kolonien efter en nærmere plejeplan udarbejdet i samråd med Grindsted-Billund Museum og godkendt af fredningsnævnet. Udenfor fredningsområdet kan alene udføres pleje, restaurering eller genopbygning af diger som er anført på kortbilag 1.

Genopretning af kulturspor, herunder restaurering af sten - og jorddiger, samt øvrig naturpleje, der foretages af fredningsmyndigheden, sker uden udgift for ejer. Evt. træeffekter hidrørende fra plejen tilfalder ejeren.

§ 6 Bebyggelse og anlæg

Inden for fredningsarealet må der ikke opføres ny bebyggelse eller placeres indretninger og anlæg af nogen art, herunder skure, transformatorstationer, master m.v. Undtaget herfra er følgende:

Genopførelse af den nedbrændte ejendom Skjoldbjergvej 21 på dens hidtidige placering og under fortsat respekt for de omgivende toftediger H-B-I-C. Fredningen er heller ikke til hindring for at Erling Øhlenschläger kan vælge at genopføre ejendommen på den i § 3 nævnte gårdtoft mellem digerne G-H-I-C. Denne ret gælder alene Erling Øhlenschläger i dennes ejertid og kan ikke overdrages. Der må ikke bygges nærmere digefod end 4 m. Ved fremføring af elkabler og etablering af

afløbsforhold m.v. skal museet have mulighed for at tilse eventuelle gravearbejder. Det endelige byggeprojekt skal godkendes af fredningsnævnet.

Opførelse af nødvendige nye driftsbygninger eller renovering af de eksisterende bygninger på ejendommen Skjoldbergvej 20 samt etablering og ændring af tilhørende have, gårdsplads og sædvanlige udenomsarealer.

Fredningen hindrer ikke opsætning, vedligeholdelse eller udskiftning af sædvanlig TV-antenne eller paraboler på de to ejendomme indenfor fredningsområdet. Udskiftning af de eksisterende højspændingsmaster eller omlægning til jordkabel skal ligeledes være tilladt.

§ 7 *Terrænændringer, affald m.v.*

Bortset fra de i § 6 nævnte tilfælde må der indenfor fredningsområdet ikke foretages terrænændringer, herunder opfyldninger og afgravninger. Inden for fredningsområdets nordvestligste del (NV for Skjoldbjergvej og bygaden) må heller ikke henlægges affald, halm - og gødningstakke og lignende.

§ 8 *Offentlighedens adgang*

I henhold til gældende bestemmelser om offentlighedens adgang til private skove (NBL § 23, stk. 5) samt på anlagte veje og befæstede stier i det åbne land (NBL § 26) har publikum ret til at færdes til fods og på cykel på eksisterende stier og veje. Dette tinglyses ved fredningen tillige med forpligtelsen for ejer til at opretholde de eksisterende veje inden for fredningsområdet, dvs. koloniens bygade/byvej (forlængelsen mod V af Knurborgvej) og byvejen nord for toftedige I.

Der markeres ligeledes en trampesti som angivet på kortbilag 1A med henblik på offentlighedens mulighed for til fods at besigtige koloniens mergelgrav, vandhul til kreaturvanding samt lergrav.

Endvidere kan der i plejeplanen etableres adgang via en markeret trampesti til koloniens kreaturfold og mergelgrav (jf. kortbilag 1 samt § 3 ovenfor).

§ 9 *P-plads og information.*

Der indrettes en mindre P-plads til 5 biler i østsiden af Skjoldbjergvej, umiddelbart S for Knurborgvej. Pladsen udføres med grusbelægning men uden yderligere faciliteter. Der kan opsættes

en informationstavle om kolonien Frederiksnåde".

Det reviderede og endelige udkast til fredningsbestemmelser blev behandlet på fredningsnævnets møde den 28. april 2000.

I mødet deltog for Danmarks Naturfredningsforening, natur - og kulturmedarbejder Jørgen Hansen, København, lokalkomiteemedlem Anne Marie Ebbesen, Grindsted, og samrådsmedlem Dorthe Siggaard, Billund, for Erling Øhlenschläger advokat Benny Thomsen, Grindsted, for Fromssejer Plantage A/S advokat Jørgen Brammer, Esbjerg, for Ribe amt afdelingsleder Henrik Præstholm og kontorleder E. Toft Jensen, begge Ribe, for Billund kommune planlægger Kirsten Schaldemose, Billund, og for Skov- og naturstyrelsen, København, antikvar Susanne Andersen, København.

Følgende er anført i fredningsnævnets forhandlingsprotokol om drøftelserne på mødet:

Fredningsnævnets formand oplyste, at fredningsnævnet den 26. november 1999 udsatte behandlingen af fredningsforslaget, for at Ribe amt på foranledning af en ansøgning fra Erling Øhlenschläger til fredningsnævnet om dispensation til at fjerne stødene efter sitkagran, der tidligere voksede på det vestligste skeldige, skulle undersøge, om stødene kunne fjernes, uden at diget blev undermineret, at Danmarks Naturfredningsforening i samarbejde med Skov- og naturstyrelsen skulle tilvejebringe en præcis beskrivelse af digerne for at få fastlagt hvilke diger, der er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, og at Danmarks Naturfredningsforening skulle uddybe fredningsforslaget, herunder bestemmelserne om offentlighedens adgang, som følge af de bemærkninger, der kom frem under mødet.

.....

Danmarks Naturfredningsforenings udkast af 25. april 2000 til fredningsbestemmelser for Kolonien Frederiksnåde blev herefter gennemgået.

Kontorleder Toft Jensen oplyste, at amtet er i besiddelse af luftfotos af Kolonien Frederiksnåde. Fotooptagelserne er fra den 7. ok-

tober 1992. Diget, betegnet F på kortbilag 1 A, fremgår ikke af disse optagelser. Toft Jensen anmodede derfor Jørgen Hansen om at oplyse, hvorfor dette dige er medtaget i fredningsforslaget, når det ikke eksisterer i marken.

Jørgen Hansen bemærkede indledningsvist, at Danmarks Naturfredningsforening i overensstemmelse med beslutningen på nævnets første møde har foretaget registrering af samtlige diger i området. Denne registrering fremgår af det kortbilag, der er fremlagt sammen med foreningens brev af 25. april 2000.

Jørgen Hansen oplyste, at nogle af de diger, der er vist indenfor fredningsgrænsen på kortbilag 1 A, er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4. Andre diger er ikke omfattet af denne bestemmelse og ligger derfor ubeskyttede hen. Nogle af de diger, der er markeret på kortbilaget, er delvist forsvundet. Det drejer sig om diget betegnet F. De nordligste 14 meter af dette dige er bevaret og fremstår i dag som et jorddige; resten af diget, som oprindeligt var et stendige, er forsvundet, bortset fra bundskiftet. Denne del af diget kan retableres ved naturgenopretning, så det kommer til at fremtræde som diget betegnet J på kortbilag 1 A. Fredningssagen omfatter i øvrigt alle de diger, som er vist inden for fredningsgrænsen på kortbilag 1 A. Fredningssagen omfatter tillige alle de kulturspor, herunder diger, som ligger udenfor koloniens centrale område. Det betyder, at samtlige diger, uanset om de er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, og alle kulturspor undergives fredning, såfremt fredningsnævnet tager naturfredningsforeningens endelige fredningspåstand til følge.

Advokat Benny Thomsen bemærkede, at diget, betegnet F, skal retableres. Plejen af dette dige samt de øvrige diger og kulturspor er udgiftskrævende. Han ønskede derfor oplyst, hvem der skal bære koste plejen.

Jørgen Hansen oplyste, at det fremgår af udkastet til fredningsbestemmelser, at "ejerne" skal forestå den løbende pleje af de fredede kulturspor, og at denne opgave skal udføres i overensstemmelse med en plejeplan, som fredningsnævnet skal godkende. Hvis ejerne ophører med at pleje det fredede område og de fredede kulturspor, skal fredningsmyndighederne påtage sig opgaven. Det er Danmarks Naturfredningsforenings opfattelse, at plejeplanen for Kolonien Frederiksnåde bør udarbejdes i samråd med ejerne, fordi plejeopgaven og udgifterne kommer til at hvile på dem.

Afdelingsleder Præstholm bemærkede hertil, at fredningsnævnet ikke involveres i plejen af fredede områder, medmindre der opstår uenighed om, hvorledes plejen skal udføres.

Jørgen Hansen oplyste herefter, at Danmarks Naturfredningsforening ved udarbejdelsen af fredningsbestemmelserne har taget hensyn til, at Erling Øhlenschläger ønsker at genopføre det nedbrændte hus, som har ligget på arealet mellem digerne, betegnet B, C, H og I. I følge fredningsbestemmelserne må Erling Øhlenschläger genopføre huset på det sted, hvor det oprindeligt har ligget, eller på toften, der ligger mellem digerne, betegnet C, G, H og I. Erling Øhlenschläger fik i juni 1996 zonetilladelse til at opføre huset på det sidstnævnte sted. Den byggeret, som fremgår af fredningsbestemmelserne, er knyttet til Erling Øhlenschlägers person. Såfremt han gør brug af byggeretten, åbner fredningsbestemmelserne mulighed for, at han kan få dispensation til at fjerne et stykke - cirka 15 meter - af diget, betegnet H, indtil sydfacaden af den garage, der er afsat i terrænet. Såfremt Erling Øhlenschläger ikke gennemfører byggeriet, skal den manglende del af skeldiget, betegnet H, reableres, således at en inddiget kolonitofte visualiseres i landskabet.

Fredningsnævnets formand oplyste, at Grindsted Vorbasse Museum i det fremlagte brev af 16. april d.a. har protesteret mod, at en del af diget, betegnet H, fjernes af hensyn til Erling Øhlenschlägers påtænkte byggeri på dette sted.

Antikvar Susanne Andersen oplyste, at diget, betegnet J, kun findes på en del af strækningen, og at diget, betegnet L, ikke findes i marken.

Jørgen Hansen bemærkede heroverfor, at diget, betegnet J, slutter nogle meter før vandingshullet, og at diget, betegnet L, er forsvundet. Sidstnævnte dige anses for fjernet før den 1. juli 1992. Danmarks Naturfredningsforening vil ikke stille krav om, at dette dige skal reableres; foreningen vil derfor lade dette dige udgå af fredningspåstanden.

Jørgen Hansen tilføjede, at diget, betegnet C, er et ubeskyttet dige på strækningen mellem gravpladsen og landevejen. Dette dige er ikke omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, men undergives nu fredning.

Advokat Benny Thomsen anførte, at det fremgår af fredningsbestemmelsernes § 8, at offentligheden skal have adgang til området, såfremt fredningsforslaget gennemføres, og at adgangen skal ske ad bygaden og ad byvejen. Bygaden, der er vist på kortet, fører fra landevejen forbi gravpladsen og fortsætter mod vest ud over marken. Hverken bygaden eller byvejen har været benyttet i en menneskealder, og ingen af disse adgangsveje findes i dag. Bestemmelsen om offentlighedens adgang ad bygaden hviler derfor

på en misforståelse.

Jørgen Hansen bemærkede hertil, at det er Danmarks Naturfredningsforenings vurdering, at bygaden fremtræder som adgangsvejen ind i området. Hvis det er Erling Øhlenschlägers opfattelse, at byvejen ikke eksisterer længere, skal der gennem fredningen etableres adgang for offentligheden ind i området og frem til gravpladsen; det skal fremgå af fredningsbestemmelserne, at der er adgang til området via en vej, og at der består en forpligtelse til at bibeholde denne. Da kolonien Frederiksnåde var et landbrugshistorisk projekt, bør der i øvrigt gennem fredningen gives mulighed for, at offentligheden også får mulighed for at se mergelgraven, kreaturfolden og lergraven. Adgangen til disse kulturspor kan etableres via trampestier. Trampestier vil naturligvis være til gene for ejerne af de arealer, hvorover trampestierne fører; dette forhold må der tages højde for ved udmålingen af den erstatning, ejerne skal have udbetalt i forbindelse med gennemførelsen af fredningssagen.

Advokat Jørgen Brammer anførte, at Fromssejer Plantage A/S vil protestere mod, at offentligheden får videre adgang til det fredede område end den adgang, der kan støttes på bestemmelsen i naturbeskyttelseslovens § 26.

Afdelingsleder Henrik Præstholt bemærkede, at formidlingsværdien er begrænset på dette sted. Publikum kan kun få en fornemmelse af stedets historie og af det, der har været indenfor det fredede område. Amtet vil ikke i forbindelse med fredningen af kolonien etablere parkeringspladser og stier; amtet er alene indstillet på, at der skal anbringes en tavle, der informerer om stedets historie.

Kontorleder Toft Jensen tilføjede, at der ikke kommer et stort publikum på dette sted, så der vil næppe opstå nogen trampestier ud til mergelgraven og kreaturfolden. Der er derfor ikke nogen begrundelse for at ofre et større beløb på at formidle oplysninger om stedets historie.

Antikvar Susanne Andersen anførte, at hun forstår amtets overvejelser om publikums forventninger til stedet; publikum bør imidlertid have mulighed for at gå rundt om kolonien, så man kan få en fornemmelse af stedet. Man kunne overveje at markere bygaden med pæle, så publikum kan danne sig et indtryk af bygadens forløb, for det er afgørende, at publikum kan se, hvad "pengene bruges til, når der fredes".

Jørgen Hansen bemærkede overfor afdelingsleder Henrik Præstholms oplysning om, at amtet ikke vil anlægge parkeringspladser på stedet, at Danmarks Naturfredningsforening forestiller sig, at parkeringsproblemerne kan løses ved, at der etableres en beskeden, grusbelagt parkeringsplads, således at publikum ikke er henvist til at parkere langs grøftekanten. Samtidig elimineres brandfaren. Det er foreningens opfattelse, at publikum under en eller anden form skal have adgang til kreaturfolden, mergelgraven og lergraven, samt de to markante diger, betegnet F og J.

Planlægger Kirsten Schaldemose henledte opmærksomheden på, at Skjoldborgvej slår et sving før og efter Kolonien Frederiksnåde. Det vil derfor ud fra et trafiksikkerhedsmæssigt synspunkt være betænkeligt at henvise publikum, der vil se stedet, til at parkere langs grøftekanterne.

Planlægger Kirsten Schaldemose oplyste, at Skjoldborgvej er blevet renoveret fornylig. Hun efterlyste oplysninger om, hvorledes der vil blive forholdt ved fremtidige renoveringer af Skjoldborgvej, herunder hvis der skal anlægges en cykelsti langs vejen.

Jørgen Hansen anførte, at en cykelsti eventuelt kan anlægges langs vejens østside.

.....

Advokat Jørgen Brammer anmodede herefter fredningsnævnet om at udsætte behandlingen af fredningsforslaget, fordi han først den 20. april d.a. har fået tilsendt det endelige fredningsforslag; han har derfor ikke haft lejlighed til at foretage en detaljeret gennemgang af forslaget og drøfte dette med bestyrelsen i Fromssejer Plantage A/S. Hertil kommer, at Fromssejer Plantage A/S har besluttet at lade en uvildig historiker gennemgå Kolonien Frederiksnådes historie og området for bedre at kunne vurdere, hvorvidt der i det hele taget knytter sig sådanne interesser til området, at kolonien og de øvrige kulturspor, som findes i området, er fredningsværdige. Det er på nuværende tidspunkt selskabets opfattelse, at Danmarks Naturfredningsforening hverken har godtgjort endsige sandsynliggjort, at der i det hele taget knytter sig nogen fredningsmæssige interesser til stedet.

Planlægger Kirsten Schaldemose oplyste, at Billund kommune har modtaget det endelige fredningsforslag så sent, at kommunen først kan tage stilling til sagen i juni måned i år.

Fredningsnævnet imødekom begæringen om sagens udsættelse.

....."

I et brev dateret den 7. juni 2000 har Billund kommune orienteret fredningsnævnet om, at kommunens tekniske udvalg havde behandlet sagen på udvalgets møde den 6. juni 2000, hvor udvalget besluttede at gå ind for gennemførelsen af fredningen af Kolonien Frederiksnåde. Udvalget har herefter anført i brevet, at udvalget vil fremføre nogle bemærkninger til forslaget, idet det er en forudsætning for kommunen

"

at fredningen ikke hindrer eller besværliggør eventuelle forbedringer eller udvidelser af Skjoldbjergvej, herunder de nødvendige terrændringer,

at Skjoldbjergvej kan udvides med cykelsti i begge sider,

På nuværende tidspunkt vides ikke, om der kommer en cykelsti og hvornår. Det vides heller ikke, om cykelstien i givet fald placeres i den ene eller den anden side af vejen, enten som enkelttrettet eller dobbelttrettet. Kommunen ønsker at fremtidssikre stiforløbet, som vil komme til at forbinde Billund og Vorbasse med hinanden.

at der i forbindelse med fredningen etableres en mindre parkeringsplads, jvf. § 9,

Trafiksikkerhedsmæssigt er det en rigtig god ide at etablere en egentlig parkeringsplads. Det vil være uhensigtsmæssigt, om gæsterne kun har mulighed for at parkere biler og busser i vejkanterne. Dette begrundes i, at oversigtsforholdene ikke er for gode ved kolonien, da vejen drejer og i, at der i perioden 1993-97 har været en del trafikulykker på netop denne vejstrækning.

at informationstavlen på parkeringspladsen visuelt indpasses i omgivelserne."

I et brev af 14. august 2000 til fredningsnævnet har advokat Jørgen Brammer anført:

"I fortsættelse af mødet i Fredningsnævnet den 28. april 2000 skal jeg hermed som advokat for Fromsøier Plantage A/S vende tilbage til sagen og fremkomme med følgende bemærkninger:

Ad grundlaget for fredningen.

Som anført i mit brev af 18. april 2000 må det kræves, at der foreligger en historisk redegørelse/begrundelse for fredningen. Jeg har sammen med min klient forsøgt at fremskaffe en historisk redegørelse udarbejdet af en uvildig historiker, hvilket blandt andet som følge af ferieforhold har været umuligt. Fakta er imidlertid også, at der er begrænset historisk materiale om denne del af den jyske hedekolonisation. Den efter det for mig oplyste væsentligste kapacitet på området er Valdemar Andersen, der blandt andet har udgivet "Den Jyske Hedekolonisation", Universitetsforlaget i Århus 1970.

Fredningssagen er derimod gennemgået med Hans M. Hedegård, Dansk Skovforening, jfr. iøvrigt nedenfor.

Med udgangspunkt i ovennævnte bog skal jeg kommentere den historiske begrundelse for fredningsforslaget således:

1. Det oprindelige fredningsforslag af 3. september 1999.

Forslaget indleder p. 3 og 4 med en "historisk redegørelse", der tegner et forkert/fordrejet billede af Kolonien Frederiksnåde.

Bemærkningerne omkring indvandringen/hvervningen, baggrunden for hvilke mennesker der rent faktisk kom til Danmark etc., vil jeg foreslå, at Fredningsnævnet sammenholder med oplysningerne i den ovenfor anførte bog.

Jeg ved ikke, hvorfra oplysningerne om antal indvandrede familier i Frederiksnåde stammer. Faktum er ihvertfald, at i perioden 1760 til 1765 reduceredes antallet af registrerede indvandrede familier fra 10 til 2, idet 8 familier i perioden er bortrejste, hvortil formentlig kommer et antal bortviste familier i 1763. De rømmede gårde/huse blev besat af danske familier. Der henvises til p. 178 i "Den jyske Hedekolonisation", Valdemar Andersen.

På hele Randbøl Hede, der oprindeligt omfattede 3 bebyggelser, nemlig Frederikshåb, Frederiksnåde (den mindste) og Moltkenberg var der i 1766 42 familier, heraf 10 tyske familier. Derfor kunne man allerede i 1766 jfr. "Den jyske Hedekolonisation", Valdemar Andersen p. 183 "ikke længere tale om tyske, men om danske kolonier". Jfr. p. 178 var der i Frederiksnåde i 1765 2 tilbageblevne tyske familier.

Der angives i fredningsforslaget p. 4 en række faktiske oplysninger der formentlig er forkerte. Det er i hvertfald notorisk forkert, når der forsøges efterladt det indtryk, at der har været installeret 20 tyske indvandrerfamilier, samt at bygade, diger etc. har været

anlagt fra starten. Der har formentlig kun været bygget 6 gårde og 4 huse. Dige, bygade m.v. er efter al sandsynlighed kommet til senere og iøvrigt etableret af danskere. Den historiske sammenhæng mangler.

I 1798 - altså efter der siden Frederiksnåde fra og med 1765 alene var beboet af 2 tyske familier - bestod Frederiksnåde jfr. p.191 i "Den jyske Hedekolonisation", Valdemar Andersen, af 6 gårde og 4 huse.

Som bilag 1 til fredningsforslaget er vedlagt Grindsted Vorbasse Museums brev af 13. april 1999, der vel skal gøre det ud for en "historisk redegørelse". Jeg skal kort anføre følgende hovedtræk, der belyser det historiske niveau:

- De faktiske oplysninger omkring koloniens udstykning m.v. er forkerte og refererer i hvertfald ikke til perioden med tyske familier 1760 og 3 - 5 år frem.
- Flertallet af de tyske kolonister rejste formentlig ikke hjem, men til Rusland jfr. p 176 i "Den jyske Hedekolonisation", Valdemar Andersen.
- Redegørelsen efterlader det indtryk, at kolonisterne blev i lang tid, hvilket jfr. ovenfor er forkert. Allerede efter få år var der tale om en dansk koloni med danske beboere, således der reelt ikke har været brug for en gravplads til tyske kolonister?

2. Antikvar Susanne Andersens beskrivelse april 2000 af Kolonien Frederiksnåde.

Kolonien blev ikke anlagt som oplyst af Susanne Andersen. På Randbøl Hede blev jfr. p.111 "Den jyske Hedekolonisation", Valdemar Andersen, ialt opført 43 gårde, og da Frederiksnåde udgjorde ca. 1/4 svarer dette til maks ca. 10 gårde. Iøvrigt blev gårdene for den største dels vedkommende ikke bygget af tegl men af stave og lerklining. Det bemærkes videre, at teglene næppe er brændt af ler fra den i fredningsforslaget omtalte lergrav, ligesom en væsentlig del af teglene efter det oplyste formentlig kom fra Vejle-området.

Susanne Andersen forsøger at efterlade det indtryk, at der var tale om en tysk koloni frem til 1791 og senere. Jeg skal igen henvise til, at der jfr. p. 182-83, "Den jyske Hedekolonisation", Valdemar Andersen, ihvertfald fra og med 1766 var tale om en dansk koloni/sædvanlig dansk landsby. De efterfølgende betragtninger omkring udskiftning/udflytning er således intet særkende for Fre-

deriksnåde, men kendes formentlig fra utallige danske landsbyer.

Konklusionen er, at det foreliggende historiske grundlag jfr. ovenfor er utilstrækkeligt og jfr. ovenfor i vidt omfang dokumenterbart forkert. Det kan lægges til grund:

at der i perioden formentlig 1760-62 ankom ca. 10 tyske familier til Frederiksnåde.

at der i perioden 1760-62 blev opført 6-10 gårde.

at der i 1765 var 2 tyske familier tilbage.

at danske familier overtog de tyske gårde.

at kolonien senest fra og med 1765-66 var dansk, idet langt den overvejende del af beboerne var danske,

at lergrav, teglværk mv. var etableret, før de tyske kolonister ankom og således uden sammenhæng med kolonien.

at kreaturfold er uden sammenhæng med de tyske kolonister.

at diger, veje etc. er etableret af danskere som led i en almindelig dansk landsby i år 1700-1800.

Realiteten var ifølge Valdemar Andersen - hvilket ikke er kommet frem i denne fredningssag - at selve projektet på grund af en lang række forhold var dømt til at blive en fiasko. De hvervede (cfr. indvandrede) tyskere var sikkert - bl. a. lokket af skattefrihed - stillet urealistiske forventninger i udsigt. Mange af kolonisterne var ikke agerbrugere og under alle omstændigheder var de få, der havde forstand på landbrug, vant til intensiv dyrkning af god agerjord i Sydtyskland. Mange af kolonisterne var, som bedømt af inspektørene jfr. p. 156 i "Den jyske Hedekolonisation", Valdemar Andersen, "til agerbrug ganske ubekvemme - dagdrivere og liderlige folk - slette folk og ubekvemme til landvæsenet". Da der kom tilbud om at blive kolonist i Rusland, syvårskrigen sluttede med mulighed for tilbagevenden til Sydtyskland, sammenholdt med at realiteterne i Frederiksnåde og andre kolonier gik op for kolonisterne, er realiteten, at projektet gik i opløsning fra og med 1763, hvorefter danskere flyttede ind. De spor, der er tilbage af Kolonien Frederiksnåde, er det således efter min opfattelse historisk forkert at påstå er etableret af tyske kolonister.

Hvorom alting er, er ovennævnte mine betragtninger omkring Frederiksnådes kulturhistoriske værdi. Det er min opfattelse, at

Nationalmuseet bør vurdere kolonien, herunder også i forhold til de mange andre kolonier, der blev søgt etableret i perioden - primært Alheden omkring Viborg.

Ad fredningsforslagets faktiske oplysninger i øvrigt.

Der henvises for så vidt angår digerne til de udførlige bemærkninger fra Hans M. Hedegaard, Dansk Skovforening.

Ad kreaturfold.

Der er ikke oplyst sammenhæng med de tyske kolonister, der i øvrigt var agerbrugere.

Ad lergrave.

Der er ikke oplyst sammenhæng med kolonien. Teglværket eksisterede som anført før kolonien.

Ad mergelgrav.

Der er ikke oplyst sammenhæng med kolonien. Der findes overalt en lang række mergelgrave, der er benyttet overalt i landbruget, indtil kunstgødning m.v. fandt anvendelse.

Ad vandingshul.

Bemærk, at der henvises til et kort fra 1793 - ca. 30 år efter de tyske familier var flyttet.

---ooo000ooo---

Det kan lægges til grund, at forsøget i fredningsforslaget på at fremstille kolonien som en helhed er forkert - der er ingen tidsmæssig sammenhæng med de tyske kolonister.

§ 4.

4.1. Koloniens kirkegård.

Som anført var der fra og med 1765 2 tyske familier. Min vurdering er, at der reelt ikke er tale om en kirkegård, der har fungeret som sådan (måske bortset fra familien Øhlenschläger), hvilket heller ikke er oplyst/dokumenteret nærmere. Samtlige bemærkninger vedrørende kirkegården er udokumenteret. Mig bekendt kræves en række tilladelser til at foretage begravelser udenfor de sædvanlige kirkegårde, hvilket ikke er oplyst. "Mindestenen" rejst i 1960 har næppe historisk interesse.

---ooo000ooo---

Fromsseier Plantage A/S har i hele forløbet anset fredningen for overflødig, dels fordi der ikke er nogen historisk begrundelse, dels fordi de eksisterende diger er beskyttet i medfør af Miljøbeskyttelseslovens § 4. I det omfang disse ikke måtte være beskyttet, skal Fromsseier Plantage A/S foreslå en "tilstandsfredning". Med dette udgangspunkt er der iøvrigt følgende kommentarer til fredningsforslaget:

Ad § 1. Fredningens formål.

at "bevare bosættelsens sidste kulturspor i landskabet". Formålet er allerede opfyldt med Naturbeskyttelsesloven, således der ikke må ske indgreb i de eksisterende rester af sten- og jorddiger.

at "give adgang til pleje, genopbygning og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor" er en så vag og elastisk bestemmelse, at den må udgå af forslagets formål. Er der reelt tale om, at der ønskes genopført en ny koloni? Forslagsstillerne har ikke - som anført af Hans M. Hedegaard - gjort sig klart, hvorvidt man ønsker en bevarelse af de evt. kulturhistoriske rester eller formidle et budskab ved genopbygning af en koloni.

at "give adgang til at udføre undersøgelser". Mig bekendt blev der i sommeren 1999 udført diverse arkæologiske undersøgelser. Resultatet blev vistnok temmelig pauvert - nemlig 1 ældre krukke. Disse udgravningers forløb bør nærmere belyses.

at "sikre offentlighedens adgang til i marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt med landbrugsmæssigt formål samt information herom". Formålet kan ganske enkelt ikke opfyldes på stedet. Rent faktisk endte projektet maksimalt med indvandring af 2 tyske familier, hvilket nok først nu er gået op for den person, der har udarbejdet fredningsforslaget. Endvidere er arealet kendetegnet ved at være bebygget med en gård samt givet tilladelse til endnu en beboelsesejendom.

Ad §§ 2, 3 og 5.

Der protesteres imod indgreb, pålæg m.v. der rækker udover en egentlig tilstandsfredning. Såfremt der måtte blive fredet i et eller andet omfang herudover henvises til Hans M. Hedegaards bemærkninger.

Ad § 8. Offentlighedens adgang.

Det lægges urigtigt til grund, at der er offentlig adgang af byvejen.

Der protesteres imod etablering af trampesti, adgang til lergrav etc.

Ad § 9.

Der protesteres imod etablering af p-plads, informationstavle etc.

Der henvises til tidligere korrespondance herom, specielt risiko for trafikuheld, brandfare etc. Endvidere skaber etablering af parkeringsplads m.v. forventninger til en historisk oplevelse/et historisk niveau hos de mennesker, der besøger området, hvilket Kolonien Frederiksnåde med en korrekt historisk redegørelse ikke kan opfylde.

---ooo000ooo---

1. Tilstandsfredning.

Såfremt Fredningsnævnet ikke finder der kan indgås en aftale om ikke at ændre diger m.v., vil jeg på vegne Fromsseier Plantage foreslå en tilstandsfredning, hvorved jeg forstår:

at diger m.v. indenfor selve fredningsområdet som angivet på kort 1 og 1A med Hans M. Hedegaards bemærkninger bevarer.

at adgang til Fromsseiers Plantages arealer reguleres af naturbeskyttelsesloven og anden lovgivning.

at der ikke etableres parkeringsplads, plejeplaner m.v.

En tilstandsfredning efter ovennævnte principper vil ikke medføre erstatningskrav fra Fromsseier Plantage A/S.

Såfremt der fredes i videre omfang kræves erstatning. Der henvises iøvrigt til Hans M. Hedegaards brev herunder blandt andet, at fredningens omfang må kendes, samt at det er helt usædvanligt, at fredningsforslaget omfatter forhold udenfor fredningsområdet
"

I brevet af 16. september 2001 fra Dansk Skovforening, som advokat Jørgen Brammer har henvist til i sit indlæg, har skovforeningen blandt andet anført:

"

Overordnede betragtninger

Formål

Hvis området skal fremstå som et historisk indvandringsprojekt med interesse for den brede offentlighed, som det fremgår af fredningsformålet - skal der ske en renovering i betydeligt omfang (hvad der også i bestemmelserne lægges op til), og der bliver hermed mere tale om et rekonstrueret område, hvor de kulturhistoriske værdier illustreres af den genopretning af værdierne, som man skal vælge at foretage i dag.

Selvom den formidlingsmæssige værdi herved kan øges, vil sådanne restaureringsarbejder reducere den kulturhistoriske autenticitet og dermed den kulturhistoriske værdi.

Når samtidig henses til det forhold, at ca. 25% af fredningsområdet i dag udgøres af en have uden kulturhistoriske spor overhovedet (herunder diger) og uden fastsatte fredningsbestemmelser for dette område (bortset fra forbud mod visse anlæg m.v.) fører dette til, at Skovforeningen finder, at fredningens demonstrationsværdi er begrænset.

Dette skal ses i lyset af, at der efter fredningsforslaget er mulighed for at opføre endnu en bolig med tilhørende have inden for fredningsområdet, hvorved yderligere diger bliver fjernet.

Skovforeningen mener derfor, at man nøje bør overveje, hvorvidt det er resterne af de kulturhistoriske spor, man ønsker at bevare, eller om man ønsker et formidlingsprojekt, hvor offentligheden får et indtryk af fortidens historie i området. Et indtryk, der er en blanding af ægte kulturhistorie og genskabte elementer. En blanding som offentligheden kun har ringe mulighed for at adskille.

Vurdering af Nationalmuseet

Der findes ganske mange tilsvarende indvandringsprojekter i Jylland, jf. eksempelvis "Den jyske hedekolonisation" af Vald. Andersen, Universitetsforlaget i Århus, 1970. Skovforeningen skal derfor foreslå, at værdien af kolonien Frederiksnåde som et kulturhistorisk demonstrationsprojekt bliver vurderet nøjere.

Som det fremgår af advokat Jørgen Brammers skrivelse til Fredningsnævnet tyder meget på, at adskillige af de elementer, der i fredningsforslaget og i Skov- og Naturstyrelsens notat er lagt betydelig kulturhistorisk vægt på, ikke har den oprindelse og forhistorie, som er beskrevet, og dermed forsvinder efter Skovforeningens opfattelse væsentlige begrundelser for at gennemføre en fred-

ning.

Skovforeningen skal derfor anbefale, at eksempelvis Nationalmuseet vurderer den kulturhistoriske værdi af Kolonien Frederiksnåde i sammenligning med tilsvarende indvandringsprojekter i Jylland.

En sådan vurdering kunne danne baggrund for en prioritering af den nationale indsats herunder danne grundlag for en beslutning om, hvor man vil bevare resterne af kulturhistorien og hvor man ønsker at gennemføre formidlingsprojekter.

Fastsættelse af bestemmelser inden for og uden for fredningsområdet

Skovforeningen finder det endog meget betænkeligt, at man med dette fredningsforslag søger at fastlægge fredningsbestemmelser for de elementer, der ligger udenfor fredningsområdets grænser. Ud over det helt usædvanlige i denne fremgangsmåde, som Skovforeningen ikke er bekendt med fortilfælde for, kan Skovforeningen kun tolke forholdet som et forsøg på ikke at komme til at betale grunderstatning (arealerstatning) for de betydelige arealer, hvor der er langt mellem de kulturhistoriske elementer.

Skovforeningen må fastholde, at der kun kan fastsættes bestemmelser for arealer og elementer, der ligger indenfor det fredningsområdets afgrænsning, som sagsrejserne selv har defineret. Hvad skulle fredningsgrænsen ellers betyde?

Allerede beskyttet

Herudover skal Skovforeningen give udtryk for, at området indeholder sten - og jorddiger, der allerede er beskyttede efter naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser i § 4. Disse er således beskyttede mod ændringer, der kunne ødelægge disse. Skovforeningen er klar over, at en sådan beskyttelse ikke i sig selv giver plejemyndigheden ret til at foretage en pleje af de pågældende sten - og jorddiger, så længe der ikke er tale om fortidsminder, men der findes alternative metoder til at løse dette problem.

Bemærkninger til fredningsforslagets enkelte bestemmelser

Principielt finder Skovforeningen ikke grundlag for en gennemførelse af fredningen, men såfremt Fredningsnævnet på trods af de betydelige usikkerheder omkring fredningsforslagets forudsætninger alligevel måtte ønske en fredning i et eller andet omfang, har

Skovforeningen følgende kommentarer til de foreslåede fredningsbestemmelser (udkast af 25. april 2000):

Ad § 1

Delformålet om en bevarelse af bosætningens sidste kulturspor i landskabet er allerede sikret gennem naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser, hvorefter der ikke må foretages ændringer i tilstanden af sten - og jorddigerne.

Indenfor fredningsområdet er der en tidligere lergrav og et tidligere vandingshul. Disse er ikke beskyttede efter naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelse, men værdien af elementerne i formidlingsmæssig henseende er helt afhængig af den genopretning, der efter fredningsbestemmelserne skal finde sted. Jo større formidlingsværdi, der herved opnås, jo mindre er den kulturhistoriske autencitet.

Delformålet om pleje, genopbygning og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor kan som nævnt indledningvist efter Skovforeningens opfattelse kun finde sted *inden for* fredningsområdet, men de betydeligste digestrækninger, kreaturfold, mergelgrav m. v. er beliggende udenfor fredningsområdet, hvor pleje, genopretning o.l. efter Skovforeningens opfattelse ikke bør kunne finde sted. Plejen skal således ske efter aftale med ejeren.

Delformålet om at sikre offentligheden adgang til i marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandringsprojekt har kun værdi, såfremt der gennemføres endog betydelige restaureringsopgaver, idet flere af fredningselementerne stort set er væk.

Således er mange af digerne i en dårlig forfatning (flere helt fjernet), vandingshullet helt væk (der er tale om en fugtig lavning bevokset med træer) og lergraven er et råstofindvindingsområde, der i dag bruges til ejendommens eget brug.

ad § 2, stk. 1

Det anføres, at sten - og jorddigerne samt andre kulturspor, som er angivet på fredningskortet, ikke må fjernes og skal sikres mod indgreb.

Sten- og jorddigerne er i forvejen beskyttede mod de nævnte indgreb gennem naturbeskyttelseslovens almindelige beskyttelsesbestemmelser, mens de øvrige kulturspor efter Skovforeningens opfattelse kun kan være beskyttede efter bestemmelsen for så vidt de ligger indenfor fredningsgrænsen. Dette er ikke tilfældet for

samtliges elementers vedkommende.

ad § 2, stk. 2

Efter bestemmelsen skal et bælte på 1 meter på hver side af digerne regnet fra digefoden friholdes for opvækst, grene o.l. Dog må ældre løvtræer blive stående indenfor denne zone. Bestemmelsen skal sikre, at udsigten til digerne ikke sløres. Dette kan i givet fald kun være på langs af digerne (se bemærkningerne til § 2, stk. 5). Skovforeningen går ud fra, at denne vedligeholdelse (friholdelse for opvækst, grene o.l.) - i de tilfælde, hvor den gennemføres af ejer, sker med løbende betaling herfor.

Formålet med bestemmelsen om, at ældre løvtræer kan blive stående virker uforståelig. Hvis opvækst af løv også kan blive stående, vil bestemmelsen kun gælde eksisterende ældre løvtræer - ikke kommende ældre løvtræer.

ad § 2, stk. 3

Skovforeningen skal foreslå, at der alene fastsættes bestemmelser om en naturlig indvandring af græs, urte - eller lyngvegetation på digerne, idet en pålæggelse af græs eller plantning af lyng som foreslået i forslaget, efter foreningens opfattelse vil være for kunstig og alene udtryk for en forhastet landskabsarkitektur, som ikke har noget med natur- og kulturgenopretning at gøre. Naturens egen dynamik skal med den fornødne tålmodighed nok løse dette problem.

ad 2, stk. 4

Bestemmelsen fastslår, at de foreslåede bestemmelser kun gælder indenfor fredningsområdet. Alligevel fastsættes der efterfølgende fredningsbestemmelser for elementer udenfor fredningsområdet. Som nævnt indledningsvist mener Skovforeningen ikke, at der kan fastsættes bestemmelser for elementer, der ligger udenfor fredningsområdets afgrænsning.

ad § 2, stk. 5

Det fremgår, at toftedigerne skal have karakter af diger i det åbne land. Hvordan kan dette sikres, når der blot skal en friholdelse af digerne i en zone på 1 meter på hver side af digerne? Udsynet er således kun friholdt på langs af digerne, ikke på tværs, hvorfor en karakter af diger i det åbne land vanskeligt kan ses indeholdt i bestemmelserne, da der ikke er indeholdt tilplantningsforbud på are-

alerne i øvrigt.

ad § 3

Flere af digerne er i så ringe forfatning, at der flere steder blot er tale om svage forhøjninger i terrænet, medens digerne andre steder helt er fjernet. Flere diger er dog meget tydelige og i god stand.

Generelt om digerne

Efter det for Skovforeningen oplyste, er digerne etableret i forbindelse med skovens etablering i perioden 1895-1905, idet det af hensyn til klimaet m.m. var nødvendigt at indhegne den planteskole, der skulle levere planterne til tilplantningen. En tidligere, nu afdød, skovløber på Erling Øhlenschlägers ejendom, der var med til at tilplante 1. generation af træer på stedet fremkom med disse oplysninger i forbindelse med tilplantningen af 2. generation efter et stormfald i 1952. Også store dele af skoven blev inddiget på tilsvarende måde, uden at dette heller har noget med det tidligere indvandringsprojekt at gøre.

Også mindre digestrækninger er blevet retableret i forbindelse med opsætning af mindestenen i 1960'erne.

Der henvises i øvrigt til advokat Jørgen Brammers kommentarer til den historiske redegørelse.

Dige A: Ligger udenfor fredningsområdet og ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Dige B: Kun en mindre del af diget ligger indenfor fredningsområdet, og ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Dige C: De mest iøjenfaldende diger er de diger, der afgrænser den tidligere byvej. Dette areal fremstår i dag som et (formentlig) § 3-beskyttet område. Digerne, der i øvrigt for langt den største dels vedkommende ligger *uden for* fredningsområdet er imidlertid flyttet siden det oprindelige anlæg. Dette reducerer efter Skovforeningens opfattelse den kulturhistoriske værdi af digerne.

Retableringen fra kirkegården til Skjoldbjergvej, hvor der i dag ikke findes noget dige, er udtryk for nyanlæg, hvorfor den kulturhistoriske værdi vil være særdeles begrænset. Publikum vil herefter ikke kunne se, hvad der er kunstigt og hvad der er oprindeligt, hvilket efter Skovforeningens opfattelse mindsker værdien af oplevelsen. Diget ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Dige D: Kun en meget begrænset del af diget ligger indenfor fredningsområdet, hvorfor de anførte plejebestemmelser efter Skovforeningens opfattelse kun kan gøres gældende for denne dels vedkommende. Resten af diget er blot omfattet af naturbeskyttelseslovens almindelige beskyttelsesbestemmelser.

Dige E: Digets forfatning er dårlig.

Dige F: Kun de nordligste 14 meter af diget er bevaret, mens kun bundskiftet er synligt på dele af den resterende strækning. Det anføres, at det lægges til grund, at dette er fjernet efter 1. juli 1992, og at der således er tale om en ulovlig fjernelse. Dette er ikke tilfældet. Fjernelsen er sket umiddelbart før beskyttelsen indtrådte, hvilket bl.a. kan dokumenteres ved hjælp af luftfoto.

Dige G: Diget ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Dige H: Diget ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Dige I: Diget ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Dige J: Diget ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Dige K: Diget ligger udenfor fredningsområdet, hvorfor der efter Skovforeningens opfattelse ikke kan fastsættes plejebestemmelser herfor, herunder bestemmelser om friholdelse af en zone på hver side af diget.

Dige L: Det anføres, at strækningen, hvor der ikke i dag findes et dige, skulle være beskyttet efter § 4 i naturbeskyttelsesloven. Dette er ikke korrekt. Selvom strækningen måske måtte være optaget som dige på Kort - og Matrikelstyrelsens kortværk 1:25.000, og dermed som udgangspunkt skulle være omfattet af den generelle beskyttelse, blev det ved lovens behandling i Folketinget fastslået, at beskyttelsen skulle slettes, hvis forholdet, der havde ført til en optagelse på kortmaterialet ikke var til stede pr. 1. juli 1992.

Dige M: Diget ligger udenfor fredningsområdet og ikke på ejendommen Fromsseier.

Kreaturfold (k): Folden ligger udenfor fredningsområdet, hvorfor de anførte pleje- og genopretningsforanstaltninger efter Skovforeningens opfattelse ikke kan gennemføres. Folden ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Lergrave: Lergraven beliggende vest for dige E fremstår i dag blot som et råstofområde, der også i dag anvendes til ejendom-

mens eget forbrug. De spor der findes i dag er således ikke særlig kulturhistorisk interessante, idet den kulturhistoriske interesse knyttet til dette sted herefter blot er en illustration af det *sted*, hvor der tidligere blev foretaget lergravning.

Ejerens fortsatte anvendelse af råstofindvinding til eget forbrug må kunne fortsætte, idet der ikke er fastsat bestemmelser om forbud herimod. Skovforeningen finder derfor, at der i de foreslåede fredningsbestemmelser i § 7 bør tages højde herfor.

Mergelgrav: Ligger ikke på ejendommen Fromsseier.

Vandingshul: Der er i dag tale om en lavning i terrænet, der er bevokset med træer. Der er ikke tale om et vandhul, og selvom der sker en rydning af opvækst og eventuelt genskabelse af den frie vandflade, vil vandhullet aldrig komme til at fremstå som et vandingshul for kreaturer, da de omliggende arealer fortsat er bevoksede.

Hvis man med fredningen vil illustrere området med et vandingshul, skal der dels foretages rydning af bevoksningen, dels foretages opgravning, hvor vandhullet i fremtiden så blot vil fremstå som man i dag måtte ønske at "se området". Og dette er ikke - i formidlingsmæssig sammenhæng - særlig interessant, hvis ikke de omkringliggende arealer samtidig genskabes - der vil blive tale om en lille skovsø - ikke om et vandingshul til kreaturer.

ad § 4

Hverken kirkegården eller den moderne gravplads ligger på ejendommen Fromsseier.

ad § 5, stk. 1

Det anføres, at dybdepløjning ikke er tilladt, men at der kan pløjes i samme dybde som ved hidtidig markdrift. Hvad hvis der tidligere *er* foretaget dybdepløjning?

ad § 5, stk. 2

Det anføres, at den løbende pleje af de fredede kulturspor varetages af ejeren. Der er modstrid med det efterfølgende, hvor det anføres, at fredningsmyndigheden (der menes formentlig ikke fredningsmyndigheden, idet denne er Fredningsnævnet/naturklagenævnet, men i stedet menes der plejemyndigheden, der normalt i fredningssager er amtet) kan foretage plejen, hvis ejeren ophører hermed.

Bestemmelsen pålægger således i første punktum ejeren en pligt, der efter andet punktum ikke er en pligt, jf. tillige formuleringen af den foreslåede bestemmelse i § 5, stk. 3.

Der er endvidere direkte modstrid med indholdet i § 5, stk. 4, hvor det er fredningsmyndigheden (der menes formentlig plejemyndigheden), der forstår de nævnte arbejder.

Skovforeningen skal foreslå en bestemmelse, hvor ejeren står for de pågældende plejearbejder mod, at der ydes ejeren betaling herfor.

ad § 5, stk. 3

Det anføres, at fredningsmyndigheden (der menes formentlig igen plejemyndigheden) kan foretage pleje/genopretning/genopbygning af eksisterende og tidligere kulturspor *inden for fredningsområdet*. Idet Skovforeningen går ud fra, at der med fredningsområdet menes det område, der på fredningskortet er afgrænset med signaturen for "fredningsgrænse", kan pleje og genopretning ikke finde sted på væsentlige dele af de sten - og jorddiger samt andre kulturspor, som er nævnt i fredningsforslaget.

Alligevel forbeholder man sig i forslaget ret til at foretage disse arbejder også udenfor fredningsområdet. Dette er i klar modstrid med normale fredningsbestemmelser, hvor man alene kan fastsætte bestemmelser for elementer, der befinder sig inden for fredningsgrænserne. Hvad er en fredningsgrænse ellers udtryk for, jf. også tidligere bemærkninger herom ?

F.s.v. angår de påtænkte genopretningsforanstaltninger er der ikke i fredningsforslaget taget stilling til hvordan denne skal gennemføres, hvilket areal, der skal beslaglægges i forbindelse hermed, f. eks. til kørsel m.v. Forhold, der bl. a. er af betydning ved erstatningsfastsættelsen.

M.h.t. gennemførelse af plejeforanstaltningerne henvises der til bemærkningerne til § 5, stk. 2.

ad § 8, stk. 1

Efter naturbeskyttelseslovens almindelige bestemmelser har offentligheden adgang til fods på veje og stier samt til at cykle på anlagte veje og befæstede stier i skov. Det forudsættes i fredningsforslaget, at byvejen mellem digerne C og D er en sådan lovlig adgangsvej.

Skovforeningen er ikke enig heri. Der er ikke i dag tale om en vej eller en sti, idet arealet mellem digerne idag formentlig er et § 3-beskyttet, udyrket areal. For sådanne arealer i skov, skal reglerne for færdsel i skov følges og ikke reglerne for udyrkede arealer i øvrigt. Der er derfor efter Skovforeningens opfattelse ikke adgang til disse arealer.

Gennem en fredning kan man selvfølgelig altid udlægge stier inden for fredningsområdet, der må benyttes af offentligheden - også på steder, hvor der ikke tidligere har været en vej eller en sti - men erstatningsmæssigt vil der hér være tale om nyanlæg af en sti - ikke blot om et forbud mod at nedlægge en eksisterende sti.

ad § 8, stk. 2 og 3

Skovforeningen finder det ikke i overensstemmelse med gennemførelsen af fredninger at fastsætte bestemmelser, der skal være gældende uden for fredningsområdet. Således også for de hér nævnte stier.

ad § 9

Da Skovforeningen ikke finder, at der er grundlag for, at man for Kolonien Frederiksnåde - i sammenligning med de mange andre indvandringsprojekter, der findes i Jylland - bør gennemføre en betydelig kulturhistorisk formidlingsopgave, finder Skovforeningen heller ikke, at der er behov for, at der etableres en parkeringsplads på stedet.

Ovennævnte bemærkninger skal ses i lyset af, at Skovforeningen er enig med sagsrejsnerne i, at flertallet af de omhandlede diger i forvejen er omfattet af naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser, og foreningen anser denne beskyttelse for at være så effektiv, at en fredning er overflødig. Dette særligt i lyset af, at formålet med fredningen bl.a. er en ændring af tilstanden, hvor genopbygning/restaurering er et væsentligt formål, men hvor samtidig koloniens demonstrationsværdi som indvandringsprojekt bliver begrænset af, at offentligheden ikke mere vil kunne se, hvad der er ægte og hvad der er kunstigt.

Ovennævnte skal tillige ses i lyset af, at ejeren er indforstået med, at der foretages en pleje af digerne og disses nærmeste omgivelser til sikring af de *kulturhistoriske* værdier.

....."

sen anført:

"Jeg har haft lejlighed til at gøre mig bekendt med det af advokat Jørgen Brammer på vegne Fromsejer Plantage A/S fremsendte indlæg med bemærkninger til forslaget til fredning af Frederiksnåde Koloni, ligesom jeg har gjort mig bekendt med skrivelse af 16.9.2000 fra Dansk Skovforening til Fredningsnævnet for Ribe Amt.

Jeg kan tilslutte mig indholdet, der i vidt omfang for så vidt angår de overordnede betragtninger om fredningen, herunder den historiske baggrund, den fredningsmæssige værdi, formidlingsværdien, de faktiske forhold på stedet, den videnskabelige præcision - eller mangel på samme - i fredningsforslagets beskaffenhed m.v. underbygger, bestyrker og yderligere dokumenterer de bemærkninger, min klient og jeg på hans vegne tidligere er fremkommet med.

Jeg kan tilslutte mig ønsket om, at man indhenter en udtalelse fra Nationalmusset med en vurdering af den kulturhistoriske værdi af Frederiksnåde Koloni i sammenligning med tilsvarende indvandringsprojekter i Jylland, i hvilken forbindelse det historiske grundlag for fredningen vil kunne bringes på et for gennemførelsen af den påtænkte fredning acceptabelt, videnskabeligt niveau.

Jeg kan endvidere på min klients vegne foreslå, at fredningsnævnet nu, hvor man i videre omfang er gjort bekendt sagens faktiske omstændigheder via ydet kortmateriale og fredningsforslag, foretager fornyet besigtigelse på stedet, hvor man vil kunne sammenholde de faktiske forhold med min klients oplysninger og bemærkninger til sagen. Min klient vil gerne være vært ved en sådan besigtigelse.

For så vidt angår opgørelsen af min klients erstatningskrav er det ikke muligt med tilstrækkelig præcision og dokumentation at opgøre dette, før fredningens omfang er fuldt bekendt.

I den forbindelse henviser jeg også til den tilsyneladende divergens, der er mellem min klients og forslagsstillernes opfattelse af, i hvilket omfang det offentlige i forvejen har adgang ad 2 markveje. Jeg skal i den forbindelse henvise til Dansk Skovforenings opfattelse af dette forhold, nemlig at det ikke i fredningsområdet mod vest er offentlig adgang."

I et brev af 15. januar 2001 til fredningsnævnet har amtet efter at have modtaget advokat Jørgen Brammers indlæg anført blandt andet:

"I indlæggene rejses der tvivl om den kulturhistoriske sammenhæng og værdi af de elementer, der er medtaget i Danmarks Naturfredningsforenings forslag af 25. april 2000, der stilles i forlængelse heraf forslag om, at anmode Nationalmuseet om en vurdering.

Amtet har tidligere tilkendegivet, at man kan tiltræde en tilstands-fredning af Kolonien Frederiksnåde, men at formidlingsværdien af området ikke vurderes at være så stor, at det kan berettige til etablering af P-pladser eller anlæg af nye stier. Ligeledes finder amtet ikke, at der som følge af fredningen skal foretages egentlige restaurerings-/genopretningsarbejder eller gennemføres pleje af et væsentligt omfang. Det må være fredningens primære formål at sikre de resterende dige- og vejstrukturer fra kolonien og give mulighed for en plejeindsats, hvor digerne ved tilgroning, erosion eller på anden måde udsættes for nedbrydning.

Amtet har ikke grundlag for at kommentere de fremsatte bemærkninger om områdets kulturhistoriske autencitet og værdi nærmere. Fredningsforslagets beskrivelse af koloniens historie og de enkelte elementer i og udenfor det egentlige fredningsområde tager afsæt i oplysninger fra Skov - og Naturstyrelsen og Grindsted Vorbasse Museum. Hvis fredningsnævnet ønsker at imødekomme ønsket fra Fromsseier Plantage om at inddrage Nationalmuseet i vurderingen af fredningsforslagets forudsætninger, har amtet ingen indvendinger.

I indlægget af 16. august 2000 fra Dansk Skovforening gøres opmærksom på det uhensigtsmæssige i, at fredningsforslaget medtager bestemmelser - herunder retningslinier for den fremtidige pleje - der gælder såvel indenfor som udenfor det egentlige fredningsområde.

Amtet er enig med Dansk Skovforening i, at det foreliggende fredningsforslag af 25. april 2000 ikke i tilstrækkelig grad præcisere konsekvenserne ved fredningen eller i nødvendigt omfang tager stilling til plejeomfang og - forpligtigelse. Hvis der som foreslået i fredningsforslaget skal medtages elementer som mergelgrav, kreaturfold, vandingshul, lergrav og diger udenfor det område, der omfatter koloniens toftediger, skal disse lokaliteter afgrænses på kortbilaget og i teksten beskrives som en del af fredningsområdet. Ligeledes skal eventuelle stiadgange konkret angives på kort og beskrives.

For så vidt angår offentlighedens adgang til området er amtet enig med Dansk Skovforening i, at der med de generelle bestemmelser

i naturbeskyttelsesloven ikke er adgang til området via "bygaden". "Bygaden" kan i dag ikke betegnes som vej eller sti, og såfremt den skal gøres tilgængelig for offentlighedens færdsel, må det derfor ske gennem fredningen.

Dansk Skovforening nævner, at hovedparten af dige F samt dige L er fjernet forud for naturbeskyttelseslovens vedtagelse i juli 1992. Forholdet er omtalt på nævnsmødet i april 2000, hvor amtet oplyste, at de nævnte diger var fjernet inden lovens vedtagelse. Danmarks Naturfredningsforening har ved brev af 2. maj 2000 oplyst, at dige L udgår af fredningsforslaget, men dige F er på det reviderede kortbilag fortsat vist som "beskyttet" dige i hele sin oprindelige længde.

Det bemærkes, at det med den fastlagte tidsfrist ikke har været muligt at forelægge Fredningsnævnets brev af 20. december 2000 for amtets udvalg for Teknik og Miljø."

I et brev af 16. januar 2001 til fredningsnævnet har Billund Kommune, teknisk udvalg, opfordret til, at nationalmuseet inddrages, for at nationalmuseet kan give "sin vurdering af fredningen, også set i relation til de andre kolonier, der blev etableret i perioden især på Alheden ved Frederiks".

Udvalget har tilføjet, at kommunen ikke rejser krav om erstatning.

I et brev af 6. juli 2001 til fredningsnævnet har Skov - og Naturstyrelsen blandt andet anført:

**Vedr. indlæg fra advokat Jørgen Brammer af 14. august 2000
i sagen om Fredning af Kolonien Frederiksnåde.....**

Der var på et tidspunkt tale om at anmode Nationalmuseet om faglig bistand i sagen, men det er senere oplyst overfor styrelsen, at museet ikke har ønsket at medvirke. Der er dog alligevel behov for en faglig kommentar fra styrelsen til advokat Jørgen Brammers indlæg, så de fremsatte påstande ikke skal stå alene.

.....

Historie er som fag ingen eksakt videnskab, men udøves på basis af et - ofte fragmentarisk og til tider indbyrdes modstridende - kildemateriale. Kildematerialet er ofte svært tilgængeligt, og de fleste vil være henvist til at anvende andres bearbejdning af mate-

rialet. Således også i denne sag, hvor advokat Brammer - i mangel af en "uvildig historiker" - selv har kastet sig over faglitteraturen, i dette tilfælde Valdemar Andersens "Den jyske Hedekolonisation" fra 1970. Bogen er en fremragende og klar - i hvert fald så klar, som kildematerialet tillader det - fremstilling af dette spændende kapitel i Danmarkshistorien, og forfatteren har gennemgået et meget spændende kildemateriale.

Samme forfatter har nogle år tidligere brugt en del af det store materiale i sin bog om Vorbasse sogns historie (Andersen, Valdemar: Vorbasse - et hedesogns historie, Kolding 1963), hvor han meget detaljeret beskriver kolonierne Frederiksnåde og Moltkenbergs grundlæggelse og første år (s. 172 - 215) samt i afsnittet "Bebyggelse og gårdhistorie" (s. 98 - 104) gårdenes og husenes ejerforhold og senere skæbne. Kopi af relevante afsnit er vedlagt. Danmarks Naturfredningsforenings fredningsforslag og Skov - og Naturstyrelsens uddybning af dele af fredningsforslaget (ved undertegnede, april 2000) er hovedsageligt baseret på denne bogs oplysninger, men suppleret med andet materiale, bl. a. i Kort - og Matrikelstyrelsens matrikelarkiv. Advokat Brammers påstande om, at fredningsforslagets og uddybningernes oplysninger er forkerte eller fordrejede ses ikke at kunne finde støtte i ovennævnte materiale.

Advokatens bemærkninger har dog givet anledning til nøjere undersøgelser af det ældste korts oplysninger (i SNS' uddybning omtales det som kortet fra 1760) sammenholdt med Valdemar Andersens oplysninger i "Vorbasse....."

Byplanen

Kortet er ikke fra 1760, men dateret 17. august 1762. Det er altså tegnet 2 år efter, at de første tyske familier er kommet til Knur-borg/Fredriksnåde, og kan - også ud fra visse detaljer som f. eks. den indtegnede grænse for lyngens udbredelse - betragtes som et troværdigt udsagn om forholdene på stedet på dette tidspunkt - med de forbehold, der altid må tages m.h.t. kort som kildemateriale.

Kortet angiver, at stedet er "købt til 20 Catholiske Familier", og der er da også udlagt 20 parceller, 10 på hver side af bygaden. I løbet af 1761 flyttede de 16 tyske familier ind i de nybyggede huse på parcellerne, i maj kom der yderligere 4 - tyske - familier, så tallet nåede de 20, der var afsat plads til. Indtil beboelseshusene (med facader af mursten fremstillet på det lokale teglværk, som altså stadig fungerede) kunne tages i brug, boede familierne i hytter sydøst for det egentlige koloniområde.

Der er ingen tvivl om, at grundplanen for bebyggelsen med gade, hus- og have- eller tofteparceller blev udlagt i 1760-61. Og selv om parcellerne var ens med hensyn til størrelse og udformning, blev de fordelt mellem kolonisterne ved lodtrækning.

Omkring 1764 kommer en skoleholder til, som formentlig får en af de halve parceller.

I slutningen af 1765 blev det besluttet at reducere antallet af driftsenheder fra nu $10\frac{1}{2}$ gårde (de oprindelige gårdparceller regnes altså som $\frac{1}{2}$ gård - de var jo oprindelig besat med 2 familier) til 3 hele gårde, 2 gårde med hver 2 familier, sammenlagt 5 gårde, samt 4 husmandssteder, hvis areal i landsbyen svarer til $\frac{1}{2}$ gård, og skoleholderhuset, bl.a. fordi det var erkendt, at den magre jord ikke kunne give livsgrundlag til så mange beboere på så lille et område. Man arbejdede videre med elementerne fra den oprindelige inddeling og gjorde i praksis gårdene og husmandsparcellerne dobbelt så brede som før ved at slå parceller sammen og forlængede dem ud i den bræmme af græsningsjord, der før havde ligget omkring parcellerne.

Det kunne gøres ved simpelthen at fjerne nogle af opdelingerne af de delte parceller, og indrette gårdene og husene til én i stedet for 2 familier. Grundstrukturen i "byplanen" blev opretholdt, og det er den, der genfindes både på udskiftningskortet fra 1791-93 og i dag. Resterne af de hegn, der oprindelig opdelte tofteparcellerne, kan endnu ses på udskiftningskortet midt i tofterne.

Gravpladsen for de katolske beboere er vist på kortene både fra 1762 og 1791-93, og har formentlig været opretholdt så længe, der endnu boede direkte efterkommere efter de gravlagte i landsbyen. Der er ikke i det forhåndenværende materiale oplysninger om, hvem der er begravet på gravpladsen, men med tidens store børnedødelighed er det formentlig overvejende børn.

Tyske og danske beboere

I sommeren 1763 bortvistes 12 af de 20 - tyske - familier fra Frederiksnåde i forbindelse med en større udrensning i kolonierne på Randbøl Hede. I 1764 rømte en af de tilbageværende kolonister, og i 1765-66 sker der yderligere en reduktion i forbindelse med bortfald af dagpenge og tilbud om bedre forhold som kolonister i Rusland. I begyndelsen af 1766 er der kun 5 tyske familier tilbage i Frederiksnåde, heraf har de 3 været med i hvert fald fra slutningen af 1760 og 2 er kommet til fra andre af kolonier, som det også er sket senere. Hvis man ser bort fra forvalteren og skoleholderen, som er danske embedsmænd, er fordelingen i 1766 lige mellem tyske og danske familier. Andelen af katolske kolonister

reduceres derimod, når der flytter kolonister til fra de andre kolonier, som ikke er katolske. Når Valdemar Andersen siger (s. 204), at der efter reorganiseringen i 1765-66 ikke længere var tale om tyske, men om danske kolonier, må dette gælde Randbøl Hede-kolonierne som helhed, i Frederiksnåde er det tyske indslag fortsat stærkt. Der er heller ikke tale om, at gårde, der overtages af danskere, nødvendigvis forbliver danske. Nogle af disse overtages derimod atter af tyskere, således den senere som Wormskjoldsdal udflyttede gård, hvis ene halvdel i 1771 fik dansk fæster, som før 1785 overdrog gården til Johan Anton Øhlenschläger fra Hofmannsfeld. Også andre af gårdene blev overtaget - f. eks. ved giftermål - af tyske kolonister fra andre kolonier. Den første Øhlenschläger på den endnu bestående "Skovvang", som i dag ejes af Erling Øhlenschläger, kom til gården som svigersøn og overtog denne i 1792.

Konklusion

De bevarede dele af bytomten ved Frederiksnåde, som nu søges fredet, er de sidste rester af en landsby, som i 1760 blev udlagt med en grundplan som en pfalzisk landsby for at imødekomme kolonisternes ønsker om at bo sammen i stedet for i en spredt bebyggelse, som det ellers var almindeligt i danske hedeegne. Der ved udgør de et særegent indslag i egnens bebyggelsesmønster. De spor, som søges fredet, er - med de ændringer, der skete i koloniens første 5-6 år, hvor det tyske indslag stadig er væsentligt - dokumenteret ved samtidige kort og andre kilder stammende fra koloniens første år, og de senere ændringer i forbindelse med udskiftningen i 1790'erne tager udgangspunkt i disse strukturer. Denne senere udvikling har flere mindelser om visse fynske og sjællandske landsbyer, som kan have haft en lignende regelmæssig bystruktur, men er helt usædvanlig i Midt- og Vestjylland.

Det skal her i øvrigt bemærkes, at agerbrugere i 1700-årene også var kvægbrugere, da agerbrug som en væsentlig forudsætning, navnlig i magre hedeegne, havde husdyrenes gødning, da kunstgødning endnu lå mange år ude i fremtiden.

Advokat Brammers påstande om fejl og fordrejninger i fredningsforslagets historiske redegørelse og Skov - og Naturstyrelsens uddybning heraf, som begge for en stor del er baseret på Valdemar Andersens meget detaljerede oplysninger i "Vorbasse - et hede-sogns historie" suppleret med kort - og andet materiale i Matrikelarkivet, er således ikke rigtige. Hans konklusion, at det historiske grundlag (for fredningen) er utilstrækkeligt og i vidt omfang forkert, er derfor ligeledes forkert.

Med den seneste udvikling i sagen, hvor Erling Øhlenschlägers

nye hus formentlig opføres uden for det fredede område, vil der blive bedre muligheder for at bevare og formidle resterne af bytomten og de øvrige spor af bosættelsen og dens prægning af omgivelserne".

Skov - og Naturstyrelsens indlæg var vedlagt en kopi af siderne 98 til 215 i Valdemar Andersens værk "Vorbasse - et hedesogns historie". På side 211 har Valdemar Andersen anført:

" En uheldig start, en alt for tæt bebyggelse på en alt for simpel jord tilføjet de forannævnte utilfredshedsilder fik tyskerne til at bryde op fra Randbøl hede efter 5 forvirrede år som kolonister. Det kan vel ikke nægtes, at disse folk i almindelighed var mindre egnede end Alhedens kolonister, som valgte at blive. Når nogle blev betegnet som uduelige eller dovne, var dette prædikat næppe ufortjent. Men tilstanden set med kolonisternes øjne var egentlig så usikker, at man måtte forudse den dag, før eller siden, da man skulle bryde op, og en sådan indstilling fremmede selvsagt ikke arbejdslysten.

.....

Om de tiltrædende danske kolonisters kvalifikationer er der ikke sagt så meget. Med enkelte undtagelser synes de nye folk, og her tænkes på dem, der overtog gårde, at have været driftige og dygtige; nogle af dem kom fra den nærmere omegn, andre fra fjernere steder. En vis tilpasning har været nødvendig, iøvrigt ser det ikke ud til, at der har været vanskeligheder i omgangen med de tyske kolonister, som var tilbage....."

Fredningsnævnets afgørelse:

Det fremgår af naturbeskyttelseslovens formålsbestemmelse, navnlig § 1, stk. 2, at loven blandt andet tilsigter at beskytte naturen og de landskabelige og kulturhistoriske værdier, at forbedre områder, der er af betydning for landskabelige og kulturhistoriske interesser, samt at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen og forbedre mulighederne for friluftslivet. Efter lovens § 1, stk. 3, skal der ved administrationen af loven lægges vægt på den betydning, som et areal kan have for almenheden på grund af sin beliggenhed. Der kan til varetagelsen af de formål, der er nævnt i § 1, gennemføres fredning af arealer efter reglerne i lovens kapitel 6.

Fredningsnævnet finder, at de arealer, hvorpå kolonien Frederiksnåde blev anlagt, ikke har nogen særlig naturmæssig eller landskabelig interesse. Arealerne bør derfor alene fredes, hvis der foreligger sådanne ganske særlige forhold, herunder vedrørende områdets kulturhistoriske værdier, at tilsvarende forhold ikke gør sig gældende vedrørende de øvrige kolonier, der blev anlagt på samme tid som Frederiksnåde.

Kolonien Frederiksnåde har nok kulturhistorisk interesse, men de kulturhistoriske værdier efter den tyske bosættelse er af begrænset rækkevidde, fordi kolonien allerede efter få år blev opgivet af de tyske kolonisatorer, og deres ejendomme blev overtaget af danske bønder. Som følge af det anførte, og da området kun kan antages at have kulturhistorisk betydning for de familier, der er knyttet til området, tager fredningsnævnet ikke Danmarks Naturfredningsforenings påstand til følge.

THI BESTEMMES:

Danmarks Naturfredningsforenings forslag til fredning af kolonien Frederiksnåde tages ikke til følge.

Vagn Kastbjerg,
formand

Klagevejledning:

Denne afgørelse kan senest 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt de pågældende, indbringes for naturklagenævnet, Frederiksborggade 15, 1360 København K, af Billund kommune, Ribe amtskommune, Danmarks Naturfredningsforening, gårdejer Erling Øhlenschläger, Fromsseier Plantage A/S, Friluftsrådet, Skov- og naturstyrelsen, Grindsted-Vorbasse Museum, lokale foreninger og andre, som har en væsentlig interesse i afgørelsen.

Klage indsendes til fredningsnævnet, der videresender sagen til naturklagenævnet.

Fredningsnævnets journalnummer er 47/1999.

31 MAJ 2001

Fredningsnævnet for Ribe Amt
Fredningsdommer Vagn Kastbjerg
Rolfsgade 94-96
6700 Esbjerg

30. maj 2001
Journal: 1-48 / 003149
Ref: JH

Vedr.: Fredning af kolonien Frederiksnåde, Billund kommune (nævnets j.nr. 47/1999).

I forbindelse med behandlingen af fredningsforslaget for kolonien Frederiksnåde har det været drøftet med ejeren af koloniområdet, gårdejer Erling Øhlenschläger, hvorvidt det kunne være en mulighed at forlægge det planlagte byggeri til en placering uden for fredningsområdet.

Afgørende for ejerens stilling hertil har bl.a. været spørgsmålet om forsikringsselskabet kunne tænkes at reducere erstatningsbeløbet, såfremt genopførelsen ikke fandt sted i umiddelbar nærhed af den nedbrændte bygning og på samme matrikel.

Det fremgår af korrespondance i sagen (brev fra Alm. Brand af 26.2.1999, vedlagt i kopi som **bilag 1**) at erstatningen til byggeri ville udgøre 764.096 kr. ved genopførelse på den oprindelige placering, altså på fredningsområdet.

Efterfølgende tilkendegav Ribe amts plan- og landskabsafdeling (skrivelse af 10.2.2000, **bilag 2**) at såfremt Alm. Brand kunne acceptere en alternativ placering uden for fredningsområdet ("lokalitet 2"), ville Erling Øhlenschläger formentlig også kunne få kommunens og amtets godkendelse til denne placering, som er at foretrække i forhold til fredningsinteresserne.

Herefter oplyste Alm. Brand (jf. brev af 7.3.2000, vedlagt i kopi som **bilag 3**) at ved en placering på lokalitet 2, ville erstatningsbeløbet andrage 501.449 kr. – eller 66% af beløbet ved en placering på fredningsområdet.

Erling Øhlenschläger og dennes advokat, Benny Thomsen, har nu oplyst, at man ved efterfølgende forhandling med Alm. Brand har fået tilsagn om at en placering på lokalitet 2 alligevel vil kunne opnå det fulde erstatningsbeløb. Det er imidlertid et krav, at byggeriet skal være påbegyndt inden 21.9.2001.

Som følge heraf har Erling Øhlenschläger den 24.4.2001 indgivet landzoneansøgning til Ribe Amt til den nye placering (jf. vedlagte kopi af skrivelse fra advokat Benny Thomsen, **bilag 4**). Erling Øhlenschläger har netop telefonisk oplyst til undertegnede at han lørdag den 26. maj har modtaget landzonetilladelsen fra Ribe amt.

Danmarks Naturfredningsforening har drøftet den nye situation med Erling Øhlenschläger, som peger på at der ved en flytning af byggeriet påløber nogle merudgifter i forhold til den oprindelige placering. Disse skyldes hovedsagelig længere afstand til offentlig vej, fornyet afsætning af grund m.v. Beløbet er opgjort i en skrivelse fra advokat Benny Thomsen af 8.5.2001, vedlagt som **bilag 5**.

Det andrager ca. 98.000 kr. hvortil kommer advokatomkostninger til forhandling med Alm. Brand og Jordbrugskommissionen i forbindelse med overflytning af ejendommen, hvorimod det afsatte beløb for tilslutning til vandværk formentlig er mindre end de anslåede 35.000 kr. da en tilslutning alligevel skulle have fundet sted ved den oprindelige placering.

Efter DNs opfattelse er det veldokumenteret, at der påløber meromkostninger ved flytningen af byggeriet til den nye lokalitet. Deres størrelsesorden kan formentlig præciseres yderligere når byggeriet er færdigt, men det forekommer realistisk at de andrager omkring 100.000 kr., som angivet i bilag 5.

DN finder det velbegrunderet, når gårdejer Erling Øhlenschläger peger på, at han bør holdes skadesløs for dokumenterede merudgifter ved denne løsning.

Sammen med bl.a. ejeren og Ribe amts plan- og landskabskontor har vi besøgt den alternative placering. Det vil være usædvanligt at give tilladelse til et sådant fritliggende byggeri i landzone, men denne indvending mere end opvejes af det forhold, at placeringen friholder det gamle koloniområde (fredningsområdet) for bygninger. Dette indebærer en mærkbar forbedring i forhold til fredningsinteresserne. Der bliver bl.a. mulighed for at fastholde samtlige eksisterende digeforløb, bedre vilkår for evt. genopretning af visse strækninger – samt ikke mindst friholdelse for et bygningsanlæg, som ikke kunne undgå at virke som et meget forstyrrende element i et kulturhistorisk interesseområde.

Kort sagt vil en flytning efter DNs opfattelse indebære så mange fordele for fredningsinteresserne, at vi kan anbefale Ribe amts landzonetilladelse til den nye placering, samt evt. øvrige tilladelser der måtte være nødvendige efter naturbeskyttelsesloven eller anden lovgivning.

Under hensyn hertil har DN drøftet med Skov- og Naturstyrelsens naturbeskyttelseskontor, hvilke muligheder der er for at ejeren kan holdes skadesløs for dokumenterede meromkostninger ved flytningen. Man har herfra peget på, at det er fast praksis, at der i alle tilfælde, hvor der kan dokumenteres særlige tab, som ikke manifesterer sig i handelsværdien og dermed den almindelige erstatning for handelsværdinedgangen, tilkendes en supplerende erstatning herfor. Som eksempel nævnes KFE 1996, 202 hvorefter der ved naturklagenævnets afgørelse af 31. marts 1996 blev tilkendt ejeren en supplerende erstatning på 120.000 kr. for tab ved salg af planter, indkøbt til tilplantning.

På denne baggrund skal Danmarks Naturfredningsforening tilkendegive,

at vi er indstillet på at ændre fredningsforslaget, således at der ikke kan genopføres en bolig inden for fredningsområdet samt

at vi under hensyn til de fredningsmæssige fordele ved den ovennævnte løsning kan anbefale, at der tilkendes ejeren en supplerende fredningserstatning for de dokumenterede særlige udgifter ved placering af nybyggeriet uden for fredningsområdet.

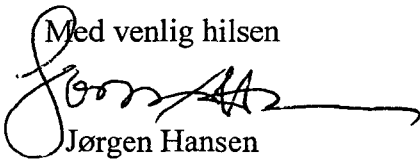
Imidlertid er det ikke sandsynligt at fredningsnævnet vil kunne nå at træffe beslutning i sagen inden Erling Øhlenschläger bliver nødt til at påbegynde byggeriet af hensyn til udbetalingen af forsikringssummen (21. september 2001, jf. ovenfor). Da der ikke foreligger nogen tilkendegivelse fra fredningsnævnet, er det ikke muligt på tidspunktet for beslutning af placering/påbegyndelse af byggeri, at have nogen begrundet forventning om udfaldet af fredningssagen. Et evt. tilsagn om erstatning for dokumenterede særlige omkostninger – i det omfang et sådant vil kunne gives før den endelige stillingtagen til fredningsforslaget – ville derfor i sagens natur skulle afgives uden at kende

udfaldet af fredningssagen. Et evt. tilsagn om tilkendelse af erstatning for dokumenterede særlige omkostninger skal derfor være gældende såvel hvis fredningen gennemføres, som hvis den ikke gennemføres.

Det er Fredningsnævnet for Ribe amt alene, der tager stilling til om der i en konkret fredningssag kan ydes erstatning for særlige tab, udover den sædvanlige fredningserstatning. Da de involverede parter stilling til spørgsmålet imidlertid – forståeligt nok – er af særlig interesse for ejeren i forbindelse med beslutningen om bygningens placering, orienterer Danmarks Naturfredningsforening hermed nævnet om sin holdning til problemstillingen og beder nævnet om – såfremt muligt – at klargøre over for Erling Øhlenschläger hvorledes nævnet ser på spørgsmålet.

Samtidig orienterer foreningen efter aftale med Skov- og Naturstyrelsens naturbeskyttelseskontor ved kopi af nærværende skrivelse, da det vil være af vital betydning for fremme af valget af den nye placering, såfremt styrelsen kan bekræfte, at muligheden for udbetaling af en supplerende fredningserstatning foreligger, og på hvilke vilkår styrelsen i givet fald vil kunne støtte at der i den konkrete og specielle sag ydes en sådan erstatning.

Endelig orienteres Ribe amt og Billund kommune ved kopi af nærværende skrivelse.

Med venlig hilsen

Jørgen Hansen
Natur- og kulturmedarbejder
Direkte tlf.: 39 17 40 28, email: jh@dn.dk

Kopi til:

Gårdejer Erling Øhlenschläger, Skjoldbjergvej 20, 6623 Vorbasse

Advokat Benny Thomsen, Vesterbrogade 12,1, 7200 Grindsted (ad j.nr. 59271)

Ribe Amt, Plan- og landskabsafdelingen, Amtsgården Sorsigvej 35, 6760 Ribe (ad j.nr. 8-70-52-1-551-99).

Skov- og Naturstyrelsen, Naturbeskyttelseskontoret, Haraldsgade 53, 2100 København Ø

Billund kommune, Rådhuscentret 1, 7190 Billund.

Alm. Brand Esbjerg
Kirkegade 22
Postboks. 372
6700 Esbjerg
Telefon: 76 10 24 00
Telefax: 75 18 19 92

Erling E. Øhlenschläger
Skjoldbjergvej 20
6623 Vorbasse

26. februar 1999

Kunde nr. 9120-0044-08
Police nr. 600-9210-0044-0

Vedr. branden d. 21.03.96. i Deres ejendom beliggende Skjoldbjergvej 21, 6623 Vorbasse.

* Bygningserstatningen incl. 4 hestebokse er 15 april 1996 opgjort til kr. 563.955,-

Kompensation for stigende byggepriser i byggeperiode til 01.10.96. = 2 % = kr. 11.279,-

Herefter i alt excl. moms kr. 575.234,-

Honorar på bygning 06 = 5 % kr. 20.624,-

Honorar på bygning 07 = 4 % kr. 5.419,- kr. 26.043,-

Have og gårdsplads kr. 10.000,-

I alt excl. moms kr. 611.277,-

Moms 25 % kr. 152.819,-

I alt til byggeri kr. 764.096,-

Ud over ovennævnte har Alm. Brand d. 5/7-96. Betalt elmåler..... kr. 780,-

Oprydning af den brændte bygning til Skærbæk Nedbrydning kr. 27.500,-

Idet ovennævnte hermed bekræftes:

Skjoldbjerg d. ____/____ 1999

underskrift

Erstatningen anvendes til:

Reparation af bygningen
Der tages forbehold for hvad den tilsættede Tid
Vorbasse Vandværk.

For Alm. Brand

Kaj Mortensen
Kaj Mortensen
taksator

J. nr. SN 2001

reg. nr. VIR 174482

Alm. Brand Liv og Pension II
reg. nr. VIR 172936

Alm. Brand Liv og Pension II
reg. nr. VIR 172979

Alm. Brand Liv og Pension III
reg. nr. VIR 230139

Alm. Brand Syde
reg. nr. VIR 172639

Alm. Brand Arbejdsskade
reg. nr. VIR 173060

Alm. Brand Dyrerforsikring
reg. nr. VIR 210820

31 MAJ 2001

BILAG 2

RIBE AMT

Plan- og Landskabsafdelingen
J. nr. 8-70-52-1-551-1-99
Lokalnr.
Den 10 FEB. 2000

Erling Øhlenschläger
Skjoldbjergvej 20
6623 Vorbasse

Ribe Amt har i dag skrevet således til Alm. Brand, Kirkegade 22, 6700 Esbjerg, att. Kaj Mortensen:

"Vedrørende genopførelse af bolig efter brand på ejendommen matr. nre. 3 a og 4 a Frederiksnåde Koloni, Vorbasse i Billund Kommune.

Som aftalt mellem Erling Øhlenschläger og Alm. Brand, skal amtet afgive en udtalelse vedrørende ovennævnte forhold, idet man i forbindelse med en verserende fredningssag om sikring af et digesystem i Frederiksnåde-kolonien har drøftet muligheden for at opføre den nedbrændte bolig uden for selve området med det gamle digesystem.

Det kan således oplyses, at Erling Øhlenschläger har fået landzonetilladelse til opførelse af en ny bolig imellem 2 nord/sydgående diger i kolonien vest for kommunevejen mellem Vorbasse og Almstok – på vedhæftede kort angivet med et rødt "X" og mærket "1". Den alternative placering, som man har fundet frem til, ligger uden for fredningsinteresseområdet og på østsiden af kommunevejen – på kortet angivet med "X" og "2".

Den givne tilladelse er udløbet og skal i givet fald fornyes.

Såfremt man fra Alm. Brand accepterer den alternative placering, vil Erling Øhlenschläger formentlig også kunne få kommunens og amtets godkendelse til placeringen af den nye bolig på "lokalitet 2", idet denne placering er bedre end den oprindelige placering vurderet i forhold til den verserende fredningssag.

Kopi af dette brev er sendt til:

Erling Øhlenschläger, Skjoldbjergvej 20, 6623 Vorbasse
Billund Kommune, Teknisk forvaltning, Rådhuscentret 1, 7190 Billund"

Venlig hilsen

JØRGEN ELLEGAARD
Borgmester

5986000

Amtsgården - Sorsigvej 35 - DK 6760 Ribe

Tlf 75 42 42 00 (eller 75 42 28 44 + lokalnr) - Fax 75 41 13 28 - Internet: <http://www.ribeamt.dk> - E-mail: ribeamt@ribeamt.dk

Taksator
Kaj Mortensen
Bygaden 42, Endrup
6740 Bramming
Tlf. 8:00 - 9:00 76 77 20 21
Mobil 21 46 25 80

Bilag 3

Erling E. Øhlenschläger
Skjoldbjergvej 20
6623 Vorbasse

Endrup d. 07.03.2000.

Kunde nr. 9120-0044-08
Police nr. 600-9210-0044

VEDR. BRANDSKADEN D. 21.03.1996. PÅ DERES EJENDOM BELIGGENDE SKJOLDBJERGVEJ 21, 6623 VORBASSE, MATR. NR. 3 A FREDERIKSNÅDE, VORBASSE SOGN.

Såfremt genopførelsen sker på matr. nr. 3 A, altså samme matrikel som den brændte ejendom, er der ikke problemer. Her vil det fulde erstatningsbeløb kunne anvendes, idet betingelserne herfor er: At der bygges tilsvarende, med tilsvarende inventar/udstyr, på samme sted (samme matrikulering) og til samme anvendelse.

Da 1. Placering, som der åbenbart er givet byggetilladelse til, ser ud til at opfylde ovennævnte, skulle der her ikke være problemer.

M.h.t. Den alternative 2. placering ser det ud til at forholde sig sådan, at kravet til matrikuleringen ikke kan opfyldes

Er dette tilfældet, er situationen en anden. Her vil fremgangsmåden være, at alene forskelsværdien mellem ejendommen med og uden de brændte bygninger vil være til rådighed. Værdien kan findes enten ud fra vurderingen og/eller med hjælp fra et par ejendomsmæglere, som foretager en vurdering.

Da vi efterhånden er 4 år fra branden, vil ejendomsmæglere nok betakke sig for i dag at skulle udfærdige en realistisk vurdering.

Den brændte ejendom fremgik imidlertid af Deres landbrugs bygningspolice som litraerne 06 og 07. På landbrugsbetingelser kan man anvende 16.4. under afsnit 2., og udbetale kontanterstatning til fri rådighed således:

Erstatning incl. Indeksering	kr. 575.234,-
Fradrag for alder og brug 15 %	kr. 86.285,-
Herefter	kr. 488.949,-
Policemæssig fradrag 20 %	kr. 97.790,-
Herefter til rådighed excl. Moms	kr. 391.159,-
Da der ikke skal bygges på matriklen, bortfalder honorar	kr. 0,-
Have og gårdsplads	kr. 10.000,-

I alt til fri rådighed	kr. 401.159,-
Moms 25 %	kr. 100.290,-

Til fri rådighed incl. Moms kr. 501.449,-

Dette vil være max. erstatningen, såfremt der bygges andet sted.

Udbetaling til fri rådighed kræver samtykke fra evt. panthavere, hvorfor samtykke skal tilsendes. Evt. dokumentation for fribehæftet ejendom.

Med venlig hilsen

Kaj Mortensen

Advokatkontoret Thomsen & Storgaard A/s

Advokat BENNY THOMSEN (L)
Advokat C. STORGAARD
Advokat CHR. ANKER HANSEN (H)
Adv.fm. KIRSTEN HEDEGAARD

BILAG 4

Telefax nr. 39174141
Danmarks Naturfredningsforening
Masnedøgade 20
2100 København Ø.

Att.: Jørgen M. Hansen

Grindsted:
Vesterbrogade 12, 1.
7200 Grindsted
Tlf. 75 32 07 00
Fax. 75 32 08 16
E-mail: grindsted@ret-raad.dk
Giro 8 00 59 31
A/S reg.nr. 206.839
Kontortid kl. 8.30 - 16.00

Billund:
Rådhuspladsen 3
7190 Billund.
Tlf. 75 33 17 77
Fax. 75 35 30 32
Kontortid kl. 13.00 - 16.00

Deres J.nr.:

Vort J.nr.:

Sekretær:

Dato:

59271

Grethe Lydersen

14.05.2001

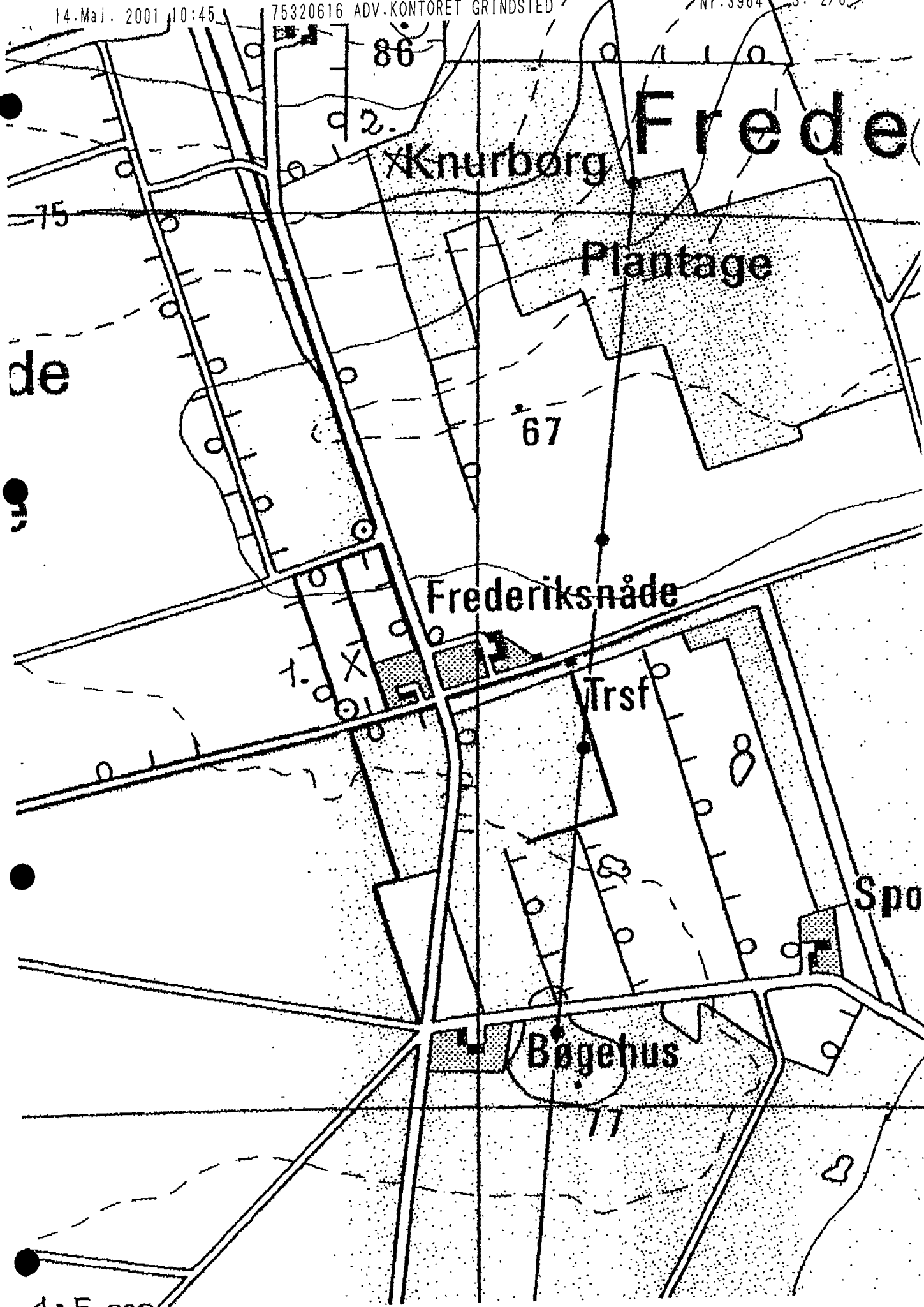
Vedr.: fredningssagen Frederiksnåde Koloni - Erling Øhlenschläger.

Under henvisning til Deres E-mail af 8. ds. fremsender jeg hoslagt kopi af landzoneansøgning til Ribe Amt med kort over den nye placering, som jeg d.d. har modtaget fra Billund Kommune.

Med venlig hilsen

Benny Thomsen, advokat
e-mail: benny-thomsen@ret-raad.dk

RET&RÅD

Frede

Knurborg

Plantage

Frederiksnåde

Trsf

Bøgehus

Spo

86

67

11

2.

1.

1:5000

RIBE AMT

BILLUND KOMMUNE

23 APR. 2001

ANSØGNINGSSKEMA

ANSØGNING OM LANDZONEFORLÆGSEL I HENHOLD TIL § 35 I LOV OM PLANLÆGNING

Ansøgningsskemaets side 1 og 2 skal udfyldes af ansøgeren og ejeren af ejendommen. Skemaet skal herefter sendes til den kommune, hvor ejendommen ligger. Kommunen skal udfylde skemaets side 3 og 4 og indsende det til Ribe Amt. Ansøger får besked fra amtet, når ansøgningsskemaet er modtaget.

Der er vedlagt en vejledning, der beskriver, hvordan punkterne 1-4 i skemaet skal udfyldes. Vejledningen indeholder en gengivelse af §§ 34-38 og §§ 55-57 i lov om planlægning.

Spørgsmål kan rettes til Ribe Amt, Arealkontoret, tlf. 75 42 42 00.

1. OPLYSNINGER OM ANSØGER, BRUGER OG EJER

Ansøger: Navn: ERWING ØHLENSCHLÆGER Telefon: 75 33 37 77
 Adresse: SKJOLD BJERGVEJ 20
 Postnr.: 6623 By: VORBASSE

Bruger: Navn: SAMME Telefon: _____
 Adresse: _____
 Postnr.: _____ By: _____

Ejendommens ejer: Navn: SAMME Telefon: _____
 Adresse: _____
 Postnr.: _____ By: _____

2. OPLYSNINGER OM EJENDOMMEN

Matrikelbetegnelse: Nr.: 4A Ejerslav: FREDERIKSVADE ^{KOLONI} Sogn: VORBASSE

Notering: ☒ Landbrug ☐ Gartneri ☐ Skovbrug ☐ Unoteret

Ejendommens areal: 1742592 m²/ha

Vil det ansøgte berøre fredsskovspligtigt areal? ☐ Ja ☒ Nej

Eksisterende bygningers etageareal: Beboelse: 189 m²

Udhus/garage: 100 m²

Landbrug: 927 m²

Erhverv: _____ m²

I ALT: 1039 m²

Bygningernes postadresse:

SKJOLD BJERGVEJ 20 Postnr.: 6623 By: VORBASSE

3. DER SØGES OM TILLADELSE TIL☐ **UDSTYKNING AF**

matr. nr.: _____, ejerlav: _____, sogn: _____

matr. nr.: _____, ejerlav: _____, sogn: _____

Den nye ejendoms størrelse: _____ m²/ha

Hidtidig anvendelse af arealet: _____

Fremtidig anvendelse af ejendommen: _____

☒ **OPFØRELSE AF NY BEBYGGELSE**Bygningsareal: 350 m² Etageareal: 315 m²Anvendelse: BOLIG, CARPORT, GARAGE M.V.Hidtidig anvendelse af arealet: SKOV (INDTIL 3/12-1999)☐ **OPFØRELSE AF TILBYGNING**Bygningsareal: _____ m² Etageareal: _____ m²

Anvendelse: _____

Hidtidig anvendelse af arealet: _____

☐ **ÆNDRET ANVENDELSE AF AREAL**Arealets størrelse: _____ m²/ha

Hidtidig anvendelse af arealet: _____

Fremtidig anvendelse af arealet: _____

☐ **ÆNDRET ANVENDELSE AF BYGNING**Bygningsareal: _____ m² Etageareal: _____ m²

Opførelsesår: _____

Hidtidig anvendelse af bygningen: _____

Fremtidig anvendelse af bygningen: _____

4. BEMÆRKNINGER MV.:Bemærkninger, herunder begrundelse for det ansøgte: BOLIG M.V. ØNSKES OPFØRTVED X 2

Underskrifter og dato:

Ansøger: Erling Jørgensen Dato: _____Ejendommens ejer: Erling Jørgensen Dato: _____

UDFYLDES AF KOMMUNEN!**A. VURDERING AF ANSØGERS OPLYSNINGER**Er ansøgers oplysninger korrekte? ☒ Ja ☐ Nej

Eventuelle supplerende oplysninger: _____

B. FORHOLDET TIL KOMMUNEPLANENEjendommen ligger inden for rammeområde: 4. delBestemmelser for rammeområdet: 4. del**C. VANDFORSYNING**Følgende kan ☒ forventes godkendt af kommunen:☐ anbefales godkendt af amtet:☐ Tilslutning til egen brønd eller boring.☒ Tilslutning til fælles vandværk (Vandværkets navn: Vesthimmer Vandværk).☐ Hensigtsmæssig vandforsyning kan efter kommunens skøn ikke etableres.**D. SPILDEVANDSAFLEDNING**Følgende kan ☒ forventes godkendt af kommunen☐ anbefales godkendt af amtet:☐ Tilslutning til godkendt spildevandsanlæg inden for anlæggets opland og kapacitet.☐ Tilslutning til godkendt privat spildevandsanlæg inden for anlæggets kapacitet.☐ Særskilt udledning til vandløb/sø/hav.☒ Nedsivning til undergrunden.☐ Opsamling i nedgravet samletank.☐ Andet: _____☐ Hensigtsmæssig spildevandsafledning kan efter kommunens skøn ikke etableres.

UDFYLDES AF KOMMUNEN!**E. SÆRLIGT FORURENENDE VIRKSOMHEDER:**

Kategori: _____ Pkt. _____

☐ Godkendelse kan forventes meddelt af kommunen.☐ Godkendelse anbefales meddelt af amtet.**F. VEJADGANGSFORHOLD**

Ejendommen har følgende vejadgangsforhold:

☐ Direkte adgang til hovedlandevej/landevej.☐ Adgang til kommunevej i mindre afstand end 100 m (i bymæssig bebyggelse dog 50 m) fra dennes tilslutning til hovedlandevej/landevej.☐ Adgang til privat fællesvej/privat vej med tilslutning til hovedlandevej/landevej.☒ Andet: Hovedvej**G. ANDRE FORHOLD**

Har ejendommen tidligere været anvendt til formål, der muliggør risiko for forurening af jord og grundvand?

☒ Nej ☐ Ja: _____

Forudsætter det ansøgte tilladelse efter anden lovgivning end de ovennævnte?

☐ Nej ☒ Ja, efter Statens Lov om Jord og Byggesager**H. KOMMUNENS INDSTILLING**

Det anbefales,

☒ at der meddeles tilladelse til det ansøgte.☐ at der meddeles afslag på det ansøgte.

Begrundelse for indstillingen:

Bemærkninger i øvrigt:

Dato og underskrift:

Sillund Kommune

Den

24/4-2001

719# Sillund

[Signature]

Advokatkontoret Thomsen & Storgaard A/s

Advokat BENNY THOMSEN (L)
Advokat C. STORGAARD
Advokat CHR. ANKER HANSEN (H)
Adv.fm. KIRSTEN HEDEGAARD

BILAG 5

Telefax nr. 39174141
Danmarks Naturfredningsforening
Masnedøgade 20
2100 København Ø.

Att.: Jørgen Hansen

Grindsted:
Vesterbrogade 12, 1.
7200 Grindsted
Tlf. 75 32 07 00
Fax. 75 32 06 16
E-mail: grindsted@ret-raad.dk
Giro 8 00 59 31
A/S reg.nr. 206.839
Kontortid kl. 8.30 - 16.00

Billund:
Rådhuspladsen 3
7190 Billund.
Tlf. 75 33 17 77
Fax. 75 35 30 32
Kontortid kl. 13.00 - 16.00

Deres J.nr.:

Vort J.nr.:

Sekretær:

Dato:

59271

Grethe Lydersen

08.05.2001

Vedr.: fredningssagen Frederiksnåde Koloni - Erling Øhlenschläger.

I ovennævnte sag henviser jeg til vor telefonsamtale fornylig samt dags dato og skal kort opgøre min klients genopførelse af ejendommen, evt. på matr.nr. 4 a, Frederiksnåde Koloni, Vorbasse, i stedet for på den oprindelige beliggenhed i det i fredningsforslaget omhandlede område:

Yderligere afsætning og udgravning på oprindelig grund	kr.	9.550,00
Yderligere udgifter i forbindelse med tegningsmateriale m.v. i forbindelse med flytning	-	7.000,00
Merudgifter ved anlæg af vej, ændring af hegn m.v.	-	25.000,00
Tilslutning til el samt stikledning, da el-installation fra tidligere beliggenhed ikke kan overflyttes	-	20.925,00
Flytning af telefon	-	700,00
Tilslutning til Vorbasse Vandværk, såfremt udgiften ikke dækkes af forsikringsselskabet	-	35.000,00
	<u>kr.</u>	<u>98.175,00</u>

Hertil kommer advokatombudsninger i forbindelse med forhandlinger med Alm. Brand og Jordbrugskommissionen m.v. i forbindelse med overflytning af ejendommen.

Som tidligere nævnt skal jeg for god ordens skyld præcisere, at min klient ikke ved nærværende skrivelse eller ved tidligere drøftelser har frafaldet eller frafalder tidligere over for fredningsforslaget fremsatte indsigelser, og at min klient naturligvis også i den forbindelse fortsat opretholder kravet om erstatning ved en evt. frednings gennemførelse.

RET&RÅD

Jeg skal i den forbindelse henvise til, at min klient som bekendt er 7. generation på ejendommen m.v.

Giver nærværende skrivelse i øvrigt anledning til bemærkninger, hører jeg gerne nærmere.

Jeg skal i øvrigt beklage, at nærværende skrivelse ikke er kommet Dem i hænde før nu.

Med venlig hilsen

Benny Thomsen, advokat

e.mail:benny-thomsen@ret-raad.dk

FREDNINGSNÆVNET>

Fredag, den 28. april 2000 kl. 10.30 afholdt fredningsnævnet for Ribe amt bestående af formanden, administrerende dommer Vagn Kastbjerg, Esbjerg, det amtsrådsvalgte medlem Hans Sørensen, Vejen, og det kommunaltvalgte medlem Niels Pedersen, Billund, møde på biblioteket i Billund Centret, Billund.

Der foretoges:

J. nr. 47/1999

Forslag fra Danmarks Naturfredningsforening om fredning af kolonien Frederiksnåde, Billund Kommune.

Mødt var:

For Danmarks Naturfredningsforening, natur- og kulturmedarbejder Jørgen Hansen, København, lokalkomiteemedlem Anne Marie Ebbesen, Grindsted, og samrådsmedlem Dorthe Siggaard, Billund.

For lodsejeren Erling Øhlenschläger advokat Benny Thomsen, Grindsted.

For Fromssejer Plantage A/S advokat Jørgen Brammer, Esbjerg.

For Ribe amt afdelingsleder Henrik Præstholt og kontorleder E. Toft Jensen, begge Ribe.

For Billund kommune planlægger Kirsten Schaldemose, Billund.

For Skov- og naturstyrelsen, København, antikvar Susanne Andersen, København.

Der fremlagdes:

Brev af 13. januar 2000 tilligemed bilag fra Ribe amt.

Kopi af brev af 9. februar 2000 fra Danmarks Naturfredningsforening til skovfoged Morten Wold.

Brev af 8. marts 2000 tilligemed bilag fra Danmarks Naturfredningsforening.

124/1999-20
8

Brev af 10. april 2000 fra Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomite, Grindsted.

Brev af samme dato fra Billund kommune, teknisk afdeling.

Brev af 11. april 2000 fra Ribe amt.

Brev af 13. april 2000 fra Skov- og naturstyrelsen.

Brev af 16. april 2000 fra Grindsted Vorbasse Museum.

Brev af 18. april 2000 fra advokat Jørgen Brammer, Esbjerg.

Brev af 19. april 2000 fra Skov- og naturstyrelsen.

Bred af samme dato fra advokat Benny Thomsen, Grindsted.

Brev af 25. april 2000 tillige med bilag fra Danmarks Naturfredningsforening.

Fredningsnævnets formand konstaterede, at alle, der har væsentlig interesse i sagen, er indkaldt til nævnets møde i dag.

Fredningsnævnets formand oplyste, at fredningsnævnet den 26. november 1999 udsatte behandlingen af fredningsforslaget, for at Ribe amt på foranledning af en ansøgning fra Erling Øhlenschläger til fredningsnævnet om dispensation til at fjerne stødene efter sitkagran, der tidligere voksede på det vestligste skeldige, skulle undersøge, om stødene kunne fjernes, uden at diget blev undermineret, at Danmarks Naturfredningsforening i samarbejde med Skov- og naturstyrelsen skulle tilvejebringe en præcis beskrivelse af digerne for at få fastlagt hvilke diger, der er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, og at Danmarks Naturfredningsforening skulle udbyde fredningsforslaget, herunder bestemmelserne om offentlighedens adgang, som følge af de bemærkninger, der kom frem under mødet.

Fredningsnævnets formand oplyste endvidere, at Erling Øhlenschläger vil fjerne stødene, fordi de er angrebet af barkbiller af arten "Typograf", som efter Erling Øhlenschlägers opfattelse er til fare for træbevoksningen i området. Ribe amt har i forbindelse med behandlingen af spørgsmålet anmodet

Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole om en udtalelse. Med det fremlagte brev af 13. januar d.a. fulgte en udtalelse fra lektor Susanne Harding, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. I brevet har Susanne Harding konkluderet, at stød efter skovning ikke rummer biller i et antal, der kræver stødene fjernet; efterladte stød øger derfor ikke risikoen for angreb af typografbiller på træer i eksisterende bevoksninger. Der foreligger derfor ikke i denne sag nogen forstzologisk begrundelse for at fjerne stødene. Susanne Harding har tilføjet, at det imidlertid i lyset af den foreliggende stormfaldssituation er nærliggende at formode, at der i løbet af sommeren 2000 kan ske angreb af typografbiller på rødgran og sitkagran i plantagen; disse angreb vil ikke have sammenhæng med stødene på skeldigerne, men vil hidrøre fra en generel opformering i de stormfældede stammer.

Jørgen Hansen tilføjede, at Hedeselskabet har oplyst, at det er muligt at fjerne stødene. Hedeselskabet har anvist to fremgangsmåder for fjernelsen af stødene. De kan fjernes med en stødfjerner, men denne fremgangsmåde er meget bekostelig. Stødene kan også fjernes ved, at den del af stødene, der er over digekronens niveau, saves bort. Ingen af disse fremgangsmåder indebærer risiko for skeldigerne.

Advokat Benny Thomsen bemærkede, at Erling Øhlenschläger er af den opfattelse, at det er nødvendigt at fjerne stødene. Erling Øhlenschläger havde forventet, at fredningsnævnet inden den 1. marts d.a. havde taget stilling til spørgsmålet om fjernelsen af stødene, og at han efter denne dato selv ville gå igang med arbejdet, fordi naturklagenævnet har givet ham tilladelse hertil. Sagen om fredningen af kolonien Frederiksnåde har standset dette arbejde, som i øvrigt påhviler amtet.

Afdelingsleder Henrik Præstholt anførte heroverfor, at amtet er positivt indstillet overfor fredningsforslaget, men amtet er ikke indstillet på at påtage sig en stor økonomisk forpligtelse i forbindelse med fjernelsen af stødene.

Kontorleder Ejler Toft Jensen tilføjede, at amtet ikke råder over maskiner, der kan fjerne støddene; det er derfor nød-

vendigt at entrere med en entreprenør, som har den fornødne maskinpark.

Antikvar Susanne Andersen anførte, at amtet eventuelt kan drøfte spørgsmålet med statsskovdistriktet.

Fredningsnævnet drøftede spørgsmålet om fjernelsen af stødene og meddelte herefter følgende

DISPENSATION:

Erling Øhlenschläger har ansøgt om dispensation fra bestemmelserne i fredningsforslaget til at fjerne stødene på det vestligste skeldige, betegnet G på kortbilag 1 A, fordi det er hans opfattelse, at biller af arten "Typograf", som findes i stødene, frembyder fare for træerne i den omliggende bevoksning. Fjernelsen af stødene skal eventuelt ske ved et indgreb i selve diget.

Det fremgår af forslaget til fredningsbestemmelser for Kolonien Frederiksnåde, at samtlige kulturspor fra bosættelsen, herunder jord- og stendiger, skal beskyttes mod indgreb af enhver art. Fredningsnævnet skal derfor give dispensation til fjernelsen af stødene.

Lektor Susanne Harding har afgivet en udtalelse om de risici, biller af arten "Typograf" frembyder. Det fremgår af hendes udtalelse, at typografbillerne i stødene på diget ikke frembyder fare for billeangreb på træerne i de omliggende bevoksninger. Det er derfor ikke af denne grund nødvendigt at fjerne stødene.

Det er oplyst under behandlingen af fredningsforslaget, at stødene kan fjernes delvist ved, at de saves eller fræses ned i niveau med digekronen. Da dette arbejde kan udføres uden indgreb i diget, og da indgrebet, såfremt det udføres på denne måde, ikke i øvrigt er i strid med intentionerne bag forslaget om fredningen af kolonien Frederiksnåde, meddeler fredningsnævnet hermed Erling Øhlenschläger dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50 fra bestemmelserne i fredningsforslaget til, at stødene på skeldiget, betegnet G

på sagens kortbilag 1 A, fjernes på vilkår, at arbejdet udføres således, at stødene saves eller fræses ned i niveau med digekronen.

Advokat Benny Thomsen gav tilsagn om, at han vil underrette Erling Øhlenschläger om fredningsnævnets afgørelse om fjernelsen af stødene.

Danmarks Naturfredningsforenings **udkast af 25. april 2000 til fredningsbestemmelser for Kolonien Frederiksnåde** blev herefter gennemgået.

Kontorleder Toft Jensen oplyste, at amtet er i besiddelse af loftfotos af Kolonien Frederiksnåde. Fotooptagelserne er fra den 7. oktober 1992. Diget, betegnet F på kortbilag 1 A, fremgår ikke af disse optagelser. Toft Jensen anmodede derfor Jørgen Hansen om at oplyse, hvorfor dette dige er medtaget i fredningsforslaget, når det ikke eksisterer i marken.

Jørgen Hansen bemærkede indledningsvist, at Danmarks Naturfredningsforening i overensstemmelse med beslutningen på nævnets første møde har foretaget registrering af samtlige diger i området. Denne registrering fremgår af det kortbilag, der er fremlagt sammen med foreningens brev af 25. april 2000.

Jørgen Hansen oplyste, at nogle af de diger, der er vist indenfor fredningsgrænsen på kortbilag 1 A, er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4. Andre diger er ikke omfattet af denne bestemmelse og ligger derfor ubeskyttede hen. Nogle af de diger, der er markeret på kortbilaget, er delvist forsvundet. Det drejer sig om diget betegnet F. De nordligste 14 meter af dette dige er bevaret og fremstår i dag som et jorddige; resten af diget, som oprindeligt var et stendige, er forsvundet, bortset fra bundskiftet. Denne del af diget kan reableres ved naturgenopretning, så det kommer til fremtræde som diget betegnet J på kortbilag 1 A. Fredningssagen omfatter i øvrigt alle de diger, som er vist inden for fredningsgrænsen på kortbilag 1 A. Fredningssagen omfatter tilige alle de kulturspor, herunder diger, som ligger udenfor koloniens centrale område. Det betyder, at samtlige diger, uanset om de er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, og

alle kulturspor undergives fredning, såfremt fredningsnævnet tager naturfredningsforeningens endelige fredningspåstand til følge.

Advokat Benny Thomsen bemærkede, at diget, betegnet F, skal retableres. Plejen af dette dige samt de øvrige diger og kulturspor er udgiftskrævende. Han ønskede derfor oplyst, hvem der skal bekoste plejen.

Jørgen Hansen oplyste, at det fremgår af udkastet til fredningsbestemmelser, at "ejerne" skal forestå den løbende pleje af de fredede kulturspor, og at denne opgave skal udføres i overensstemmelse med en plejeplan, som fredningsnævnet skal godkende. Hvis ejerne ophører med at pleje det fredede område og de fredede kulturspor, skal fredningsmyndighederne påtage sig opgaven. Det er Danmarks Naturfredningsforenings opfattelse, at plejeplanen for Kolonien Frederiksnåde bør udarbejdes i samråd med ejerne, fordi plejeopgaven og udgifterne kommer til at hvile på dem.

Afdelingsleder Præstholt bemærkede hertil, at fredningsnævnet ikke involveres i plejen af fredede områder, medmindre der opstår uenighed om, hvorledes plejen skal udføres.

Jørgen Hansen oplyste herefter, at Danmarks Naturfredningsforening ved udarbejdelsen af fredningsbestemmelserne har taget hensyn til, at Erling Øhlenschläger ønsker at genopføre det nedbrændte hus, som har ligget på arealet mellem digerne, betegnet B, C, H og I. I følge fredningsbestemmelserne må Erling Øhlenschläger genopføre huset på det sted, hvor det oprindeligt har ligget, eller på toften, der ligger mellem digerne, betegnet C, G, H og I. Erling Øhlenschläger fik i juni 1996 zonetilladelse til at opføre huset på det sidstnævnte sted. Den byggeret, som fremgår af fredningsbestemmelserne, er knyttet til Erling Øhlenschlägers person. Såfremt han gør brug af byggeretten, åbner fredningsbestemmelserne mulighed for, at han kan få dispensation til at fjerne et stykke - cirka 15 meter - af diget, betegnet H, indtil sydfacaden af den garage, der er afsat i terrænet. Såfremt Erling Øhlenschläger ikke gennemfører byggeriet, skal den manglende del skeldiget, betegnet H, retableres, således at

en inddiget kolonitofte visualiseres i landskabet.

Fredningsnævnets formand oplyste, at Grindsted Vorbasse Museum i det fremlagte brev af 16. april d.a. har protesteret mod, at en del af diget, betegnet H, fjernes af hensyn til Erling Øhlenschlägers påtænkte byggeri på dette sted.

Antikvar Susanne Andersen oplyste, at diget, betegnet J, kun findes på en del af strækningen, og at diget, betegnet L, ikke findes i marken.

Jørgen Hansen bemærkede heroverfor, at diget, betegnet J, slutter nogle meter før vandingshullet, og at diget, betegnet L, er forsvundet. Sidstnævnte dige anses for fjernet før den 1. juli 1992. Danmarks Naturfredningsforening vil ikke stille krav om, at dette dige skal reableres; foreningen vil derfor lade dette dige udgå af fredningspåstanden.

Jørgen Hansen tilføjede, at diget, betegnet C, er et ubeskyttet dige på strækningen mellem gravpladsen og landevejen. Dette dige er ikke omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4, men undergives nu fredning.

Advokat Benny Thomsen anførte, at det fremgår af fredningsbestemmelsernes § 8, at offentligheden skal have adgang til området, såfremt fredningsforslaget gennemføres, og at adgangen skal ske ad bygaden og ad byvejen. Bygaden, der er vist på kortet, fører fra landevejen forbi gravpladsen og fortsætter mod vest ud over marken. Hverken bygaden eller byvejen har været benyttet i en menneskealder, og ingen af disse adgangsveje findes i dag. Bestemmelsen om offentlighedens adgang ad bygaden hviler derfor på en misforståelse.

Jørgen Hansen bemærkede hertil, at det er Danmarks Naturfredningsforenings vurdering, at bygaden fremtræder som adgangsvejen ind i området. Hvis det er Erling Øhlenschlägers opfattelse, at byvejen ikke eksisterer længere, skal der gennem fredningen etableres adgang for offentligheden ind i området og frem til gravpladsen; det skal fremgå af fredningsbestemmelserne, at der er adgang til området via en vej, og at der består en forpligtelse til at bibeholde denne. Da ko-

lonien Frederiksnåde var et landbrugshistorisk projekt, bør der i øvrigt gennem fredningen gives mulighed for, at offentligheden også får mulighed for at se mergelgraven, kreaturfolden og lergraven. Adgangen til disse kulturspor kan etableres via trampestier. Trampestier vil naturligvis være til gene for ejerne af de arealer, hvorover trampestierne fører; dette forhold må der tages højde for ved udmålingen af den erstatning, ejerne skal have udbetalt i forbindelse med gennemførelsen af fredningssagen.

Advokat Jørgen Brammer anførte, at Fromssejer Plantage A/S vil protestere mod, at offentligheden får videre adgang til det fredede område end den adgang, der kan støttes på bestemmelsen i naturbeskyttelseslovens §.26.

Afdelingsleder Henrik Præstholt bemærkede, at formidlingsværdien er begrænset på dette sted. Publikum kan kun få en fornemmelse af stedets historie og af det, der har været indenfor det fredede område. Amtet vil ikke i forbindelse med fredningen af kolonien etablere parkeringspladser og stier; amtet er alene indstillet på, at der skal anbringes en tavle, der informerer om stedets historie.

Kontorleder Toft Jensen tilføjede, at der ikke kommer et stort publikum på dette sted, så der vil næppe opstå nogen trampestier ud til mergelgraven og kreaturfolden. Der er derfor ikke nogen begrundelse for at ofre et større beløb på at formidle oplysninger om stedets historie.

Antikvar Susanne Andersen anførte, at hun forstår amtets overvejelser om publikums forventninger til stedet; publikum bør imidlertid have mulighed for at gå rundt om kolonien, så man kan få en fornemmelse af stedet. Man kunne overveje at markere bygaden med pæle, så publikum kan danne sig et indtryk af bygadens forløb, for det er afgørende, at publikum kan se, hvad "pengene bruges til, når der fredes".

Jørgen Hansen bemærkede overfor afdelingsleder Henrik Præstholt's oplysning om, at amtet ikke vil anlægge parkeringspladser på stedet, at Danmarks Naturfredningsforening fore-

stiller sig, at parkeringsproblemerne kan løses ved, at der etableres en beskeden, grusbelagt parkeringsplads, således at publikum ikke er henvist til at parkere langs grøftekanten. Samtidig elimineres brandfaren. Det er foreningens opfattelse, at publikum under en eller anden form skal have adgang til kreaturfolden, mergelgraven og lergraven, samt de to markante diger, betegnet F og J.

Planlægger Kirsten Schaldemose henledte opmærksomheden på, at Skjoldborgvej slår et sving før og efter Kolonien Frederiksnåde. Det vil derfor ud fra et trafiksikkerhedsmæssigt synspunkt være betænkeligt at henvise publikum, der vil se stedet, til at parkere langs grøftekanterne.

Planlægger Kirsten Schaldemose oplyste, at Skjoldborgvej er blevet renoveret fornylig. Hun efterlyste oplysninger om, hvorledes der vil blive forholdt ved fremtidige renoveringer af Skjoldborgvej, herunder hvis der skal anlægges en cykelsti langs vejen.

Jørgen Hansen anførte, at en cykelsti eventuelt kan anlægges langs vejens østside.

Fredningsnævnets formand oplyste, at fredningsbestemmelserne hjemler Erling Øhlenschläger adgang til at opføre en bolig inden for skeldigerne. Fredningsnævnet, der skal tage stilling til projektet, har imidlertid endnu ikke modtaget hverken en dispensationsansøgning, tegningsmateriale eller andet om det påtænkte byggeri. Fredningsnævnet er indstillet på, at der kun meddeles de, der er interesseret i fredningssagen, en kort frist til at udtale sig om Øhlenschlägers projekt, når det foreligger, således at projektet kan sættes i gang umiddelbart efter klagefristens udløb.

Kontorleder Toft Jensen tilføjede, at Erling Øhlenschläger i sin tid ansøgte om landzonetilladelse til at genopføre det nedbrændte hus mellem skeldigerne. Amtet imødekom hans ansøgning, men byggeriet blev ikke påbegyndt indenfor den frist på 3 år, der gælder for en landzonetilladelse. Erling Øhlenschläger skal derfor ansøge på ny. Der foreligger ikke på

nuværende tidspunkt nogen ansøgning fra ham. Amtet vil være indstillet på at imødekomme en fornyet ansøgning.

Planlægger Kirsten Schaldemose bemærkede, at der gælder en offentlighedsperiode i forbindelse med behandlingen af en landzonetilladelse.

Kontorleder Toft Jensen anførte heroverfor, at det er Øhlenschläger bekendt med. Toft Jensen tilføjede, at amtet under et møde med Erling Øhlenschläger har foreslået, at det nedbrændte hus genopføres på østsiden af Skjoldborgvej; Erling Øhlenschläger har imidlertid afslået dette forslag, fordi det ville få betydning for størrelsen af den brandforsikringsum, han ville kunne få udbetalt.

Jørgen Hansen oplyste, at Danmarks Naturfredningsforening ikke vil rejse indsigelse mod en ansøgning fra Erling Øhlenschläger om landzonetilladelse til at genopføre det nedbrændte hus, såfremt byggeriet holder sig indenfor rammerne af fredningsforslaget.

Advokat Benny Thomsen oplyste, at Erling Øhlenschläger af personlige årsager ønsker at genopføre det nedbrændte hus på det sted, hvor det oprindelige hus stod, eller på den vestligste toft.

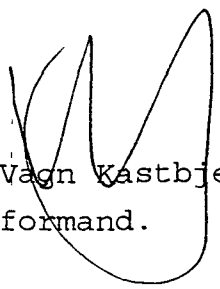
Advokat Jørgen Brammer anmodede herefter fredningsnævnet om at udsætte behandlingen af fredningsforslaget, fordi han først den 20. april d.a. har fået tilsendt det endelige fredningsforslag; han har derfor ikke haft lejlighed til at foretage en detaljeret gennemgang af forslaget og drøfte dette med bestyrelsen i Fromssejer Plantage A/S. Hertil kommer, at Fromssejer Plantage A/S har besluttet at lade en uvildig historiker gennemgå Kolonien Frederiksnådes historie og området for bedre at kunne vurdere, hvorvidt der i det hele taget knytter sig sådanne interesser til området, at kolonien og de øvrige kulturspor, som findes i området, er fredningsværdige. Det er på nuværende tidspunkt selskabets opfattelse, at Danmarks Naturfredningsforening hverken har godtgjort endsige sandsynliggjort, at der i det hele taget

knytter sig nogen fredningsmæssige interesser til stedet.

Planlægger Kirsten Schaldemose oplyste, at Billund kommune har modtaget det endelige fredningsforslag så sent, at kommunen først kan tage stilling til sagen i juni måned i år.

Fredningsnævnet imødekom begæringen om sagens udsættelse.

Sagen udsat til den 15. august 2000.

Vagn Kastbjerg,
formand.

Skov- og Naturstyrelsen

Susanne Andersen

Haraldsgade 53

2100 København Ø.

J. nr. SN 1996-1214/9-0020

Modtaget i
Skov- og Naturstyrelsen

20 JUNI 2000

U D S K R I F T

af

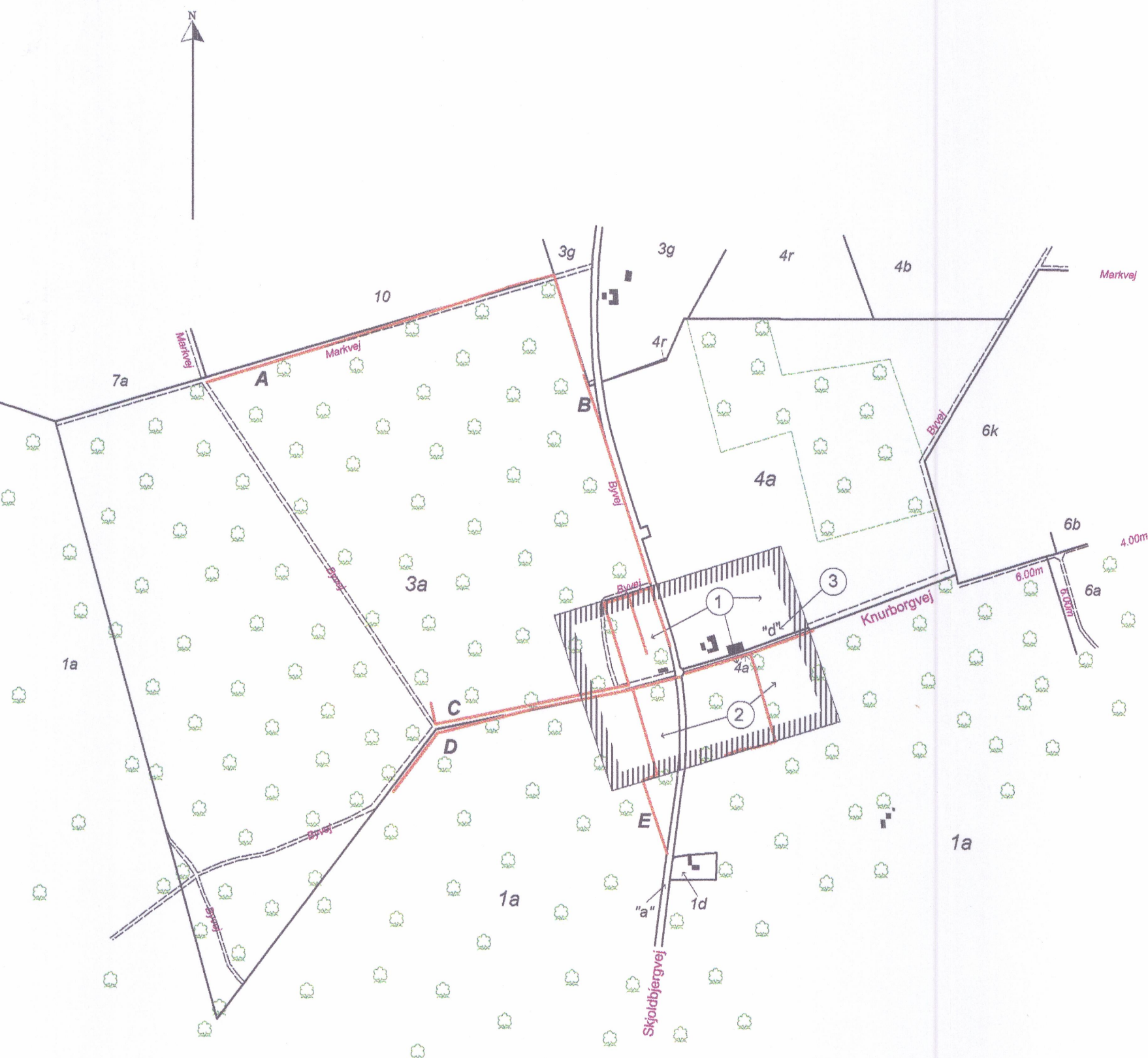
forhandlingsprotokollen for Fredningsnævnet

for

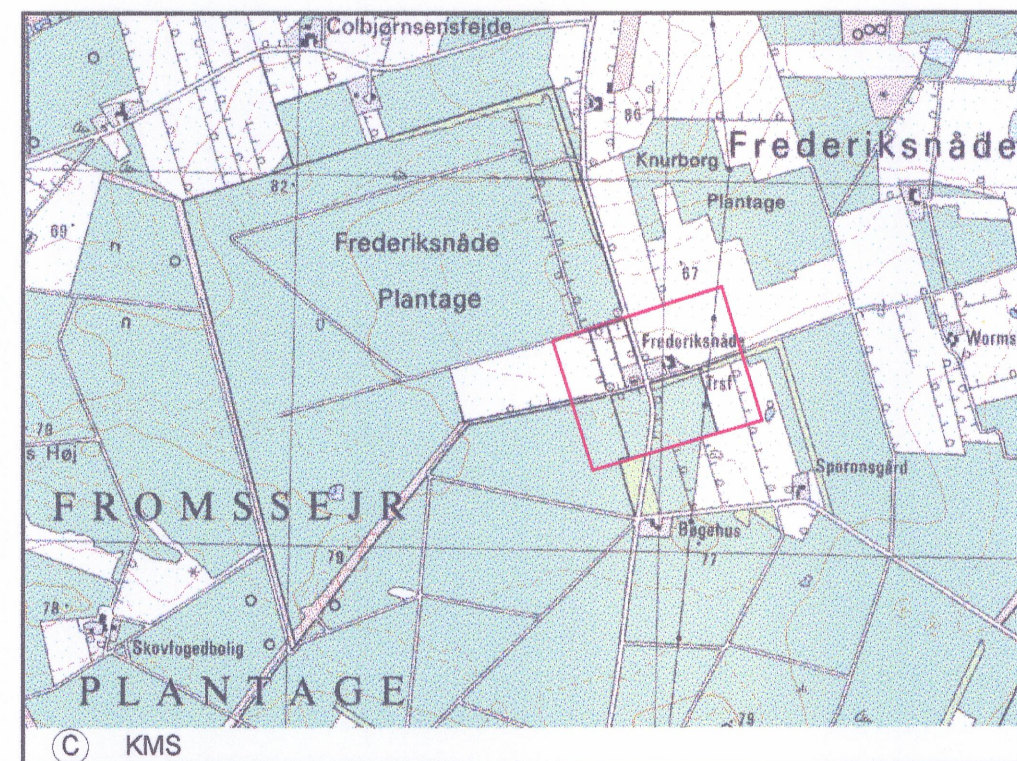
Ribe Amt

-----oOo-----

KORT>

1:10000

Kopi af matr.kortet
ajour august 1999

Kolonien Frederiksnåde

Del af Frederiksnåde Koloni, Vorbasse

Billund Kommune
Ribe Amt

REG. NR. 7950.00.

Udfærdiget i aug. 1999 af
Danmarks Naturfredningsforening
Jr.nr.0111-517

Signaturforklaring

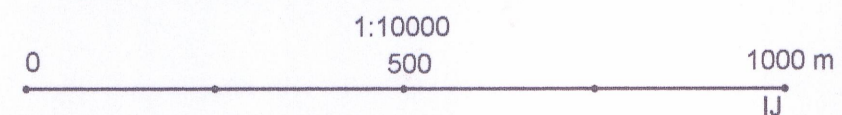
||||||| fredningsgrænse

🌳 fredskov

--- grænse for fr.skov

— A-E dige

① henvisning til areal-og lodsejerliste

FREDNINGSNÆVNET FOR SYDJYLLAND, NORDLIG DEL
Kolding Åpark 11, 6000 Kolding
Telefon 99686800, mail: sydjyllandnord@fredningsnaevn.dk

Fredningsnævnets sagsnummer FN-SJN-10-2017: Ansøgning fra Billund Kommune om dispensation til at etablere en cykelsti langs østsiden af Skjoldborgvej gennem Kolonien Frederiksnåde.

Fredningsregisteret: Reg. nr. 07950.00 - Kolonien Frederiksnåde.

Ansøgningen

Fredningsnævnet har den 22. februar 2017 modtaget en ansøgning fra Billund Kommune, indsendt af landinspektør Kim Mogensen, Grindsted, om dispensation fra Naturklagenævnets afgørelse, truffet den 19. november 2007, om fredning af kolonien Frederiksnåde, til at etablere en dobbeltrettet cykelsti langs østsiden af Skjoldborgvej gennem den fredede koloni Frederiksnåde.

Fredningen af kolonien Frederiksnåde skal blandt andet sikre sporene efter den tyske bosættelse i området. Fredningsbestemmelserne indeholder derfor forbud mod blandt andet terrænændringer og afgravning.

Da anlægget af cykelstien nødvendiggør, at der foretages terrænændringer og afgravninger, skal fredningsnævnet tage stilling til, om det strider mod formålet med fredningen af koloniområdet og fredningsbestemmelserne at dispensere til projektets gennemførelse.

Fredningsnævnet har behandlet sagen på skriftligt grundlag.

Fredningsnævnets afgørelse

Denne afgørelse er truffet af fredningsnævnets formand i medfør af forretningsordenen for fredningsnævn § 10, stk. 5.

Fredningsnævnet har besluttet at meddele Billund Kommune dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, til at anlægge stien gennem fredningsområdet.

Begrundelsen for afgørelsen fremgår under afsnittet "Fredningsnævnets begrundelse og resultat".

Vilkår for dispensationen

Der gælder disse vilkår for dispensationen:

1. Anlægsarbejdet skal udføres i overensstemmelse med projektbeskrivelsen og det tværsnit af cykelstien, der er vedhæftet denne afgørelse.

2. Gravearbejde i forbindelse med anlægsarbejdet skal foretages fra vejbanen.
3. Der må ikke henstilles arbejdsredskaber eller skurvogne på de fredede arealer, ligesom byggematerialer ikke må deponeres på arealerne.
4. Opgravet materiale skal deponeres uden for det fredede område.
5. Billund Kommunes Museer skal have mulighed for i forbindelse med anlægsarbejdet at foretage arkæologisk forundersøgelser og at overvåge gravearbejdet.

Hvis disse vilkår ikke overholdes, falder dispensationen bort.

Retsgrundlaget

Naturklagenævnet stadfæstede den 19. november 2007 en afgørelse, som Fredningsnævnet for Ribe Amt havde truffet om fredning af Kolonien Frederiksnåde i Billund Kommune. Fredningen af koloniområdet blev gennemført, fordi Kolonien Frederiksnåde er rammen om et veldokumenteret indvandringsprojekt. Inden for fredningsområdet, der gennemskæres af Skjoldborgvej, ses spor efter, hvorledes de første kolonier, der blev befolket med tyske indvandrere, var anlagt. Kolonien har derfor både historisk og kulturhistorisk interesse.

Det fremgår af Naturklagenævnets afgørelse, at det er formålet med fredningen at bevare bosættelsens sidste kulturspor, undgå bebyggelse og give adgang til pleje og restaurering af eksisterende og tabte kulturspor.

Naturklagenævnet har i afgørelsen fastsat detaljerede plejebestemmelser i fredningsbestemmelsernes § 3, der skal sikre kultursporene, i fredningsbestemmelsernes § 5 bestemmelser om, at der af hensyn til de arkæologiske fundlag ikke må foretages pløjning og anden jordbehandling dybere end 15 centimeter på de tidligere gårdtofter mellem dige B og G og tilsvarende på arealerne syd for Bygaden og Knurborgvej mellem dige E og F, på de øvrige dele af koloniens tofter dybere end 30 centimeter, samt i fredningsbestemmelsernes § 7 forbud mod terrænændringer, herunder mod opfyldning og afgravning, som ikke tjener fredningens formål.

Sagens baggrund

LandSyd har anført i ansøgningen blandt andet, at Billund Kommune vil anlægge en cykelsti i et 3 til 5 meter bredt bælte langs østsiden af Skjoldborgvej fra Vorbasse til Skjoldborg. Cykelstien skal anlægges med et "normaltværprofil på 1 meter rabat, 2,5 meter cykelsti og 0,5 meter rabat." Det fremgår af ansøgningen, at anlægsdybden bliver 0,5 meter.

Cykelstien skal over en kort strækning anlægges på ejendommene matr. nr. 1 a og matr. nr. 1 g Frederiksnåde Koloni, Vorbasse.

LandSyd har oplyst i ansøgningen, at cykelstien ikke vil komme i berøring med de beskyttede diger i fredningsområdet.

Fredningsnævnets behandling af sagen:

Fredningsnævnet har i høringsbrev af 7. april 2017 anmodet Billund Kommune, Miljøstyrelsen, København, Kulturstyrelsen, Billund Kommunes Museer, Danmarks Naturfredningsforening, Friluftsrådet og Dansk Ornitologisk Forening om eventuelle bemærkninger til ansøgningen med høringsfrist den 28. april 2017.

Der er ikke ved høringsfristens udløb rejst indsigelser mod projektet.

Billund Kommunes Museer har i brev af 28. april 2017 anført blandt andet, at museerne har vurderet sagen og besigtiget tracéet, hvor cykelstien skal anlægges. Museerne vurderer, at der kan dispenseres til at anlægge en 2,5 meter bred dobbeltrettet cykelsti, fordi cykelstien ikke kommer i nærheden af de beskyttede diger og derfor ikke vil få store konsekvenser for det større sammenhængende naturområde og koloniens kulturhistoriske værdier, der har både regional og national betydning.

Billund Kommunes Museer har endvidere anført, at cykelstien vil

”ligge i forbindelse med en i forvejen etableret stor vej. Det er netop denne placering, der udgør vores begrundelse. Placeringen af cykelstien er dermed langt over 8 meter fra dige E og F, og anlægget vil derfor som sagt ikke komme i nærheden af det friholdte areal.

Dog vil museet kraftigt opfordre til tilstedeværelse af arkæolog under anlægsarbejdet samt opfordre til en arkæologisk forundersøgelse. Dette ville give adgang til at udføre undersøgelser, der måske kan bidrage med ny viden eller underbygge i forvejen kendt viden omkring området...”

Fredningsnævnets begrundelse for afgørelsen

Ifølge naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, kan fredningsnævnet dispensere fra bestemmelserne i en fredning, når det ansøgte ikke er i strid med fredningens formål. Videregående afvigelser fra en fredning end nævnt i stk. 1, og helt eller delvis ophævelse af en fredning kan, jf. stk. 5, kun foretages efter reglerne om gennemførelse af fredninger.

Det er formålet med fredningen at bevare kultursporene efter Kolonien Frederiksnåde, at give adgang til at udføre undersøgelser, der kan udbygge kendskabet til og dokumentation af koloniens historie samt at sikre offentlighedens adgang til i ”marken at stifte bekendtskab med et historisk indvandningsprojekt med landbrugsmæssigt formål”.

Cykelstien skal i fredningsområdet anlægges på østsiden af Skjoldborgvej og ikke i umiddelbar nærhed af diger eller andre synlige kulturspor.

I betragtning af cykelstiens placering i forhold til de centrale dele af fredningsområdet, og da fredningsinteresserne kan tilgodeses, såfremt der fastsættes vilkår om arkæologisk tilsyn og adgang til at foretage forundersøgelser i forbindelse med iværksættelsen af anlægsarbejdet, vurderer fredningsnævnet, at det ikke strider mod formålet med fredningen af Kolonien Frederiksnåde at meddele Billund Kommune dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, til projektets gennemførelse på de vilkår, der er anført ovenfor under afsnittet ”Vilkår for dispensationen”.

Fredningsnævnets afgørelse går således ud på, at stien kan anlægges langs østsiden af Skjoldborgvej gennem fredningsområdet.

Klagevejledning ved afgørelse om dispensation:

Der kan klages over denne afgørelse til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Klagefristen udløber 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt. Er afgørelsen offentligt bekendtgjort, regnes klagefristen dog altid fra bekendtgørelsen. Klagen skal ifølge lov om naturbeskyttelse § 87 afgives via Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening, jf. vejledning på klagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk. Klagefristen udløber ved midnat på dagen for klagefristens udløb. Hvis klagefristen udløber på en lørdag eller en helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

Klageberettigede er, jf. naturbeskyttelseslovens § 86:

- Adressaten for afgørelsen,
- ejeren af den ejendom, som afgørelsen vedrører,
- offentlige myndigheder,
- en berørt nationalparkfond,
- lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen,
- landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø, og
- landsdækkende foreninger og organisationer, som efter deres formål varetager væsentlige, rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Det er en betingelse for Miljø- og Fødevareklagenævnets behandling af en klage, at den, der klager indbetaler et gebyr på 900 kr. for privatpersoner og 1.800 kr. for virksomheder og organisationer (2016-niveau). Klagegebyret reguleres den 1. januar hvert år efter den af Finansministeriet fastsatte sats for det generelle pris- og lønindeks som løbende offentliggjort i forslag til finanslov med virkning for klager, der modtages i nævnet fra og med den 1. februar 2017. Nævnet offentliggør størrelsen af klagegebyret på sin hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret opkræves i forbindelse med klagens oprettelse i Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening. Klagen behandles først, når gebyret er betalt. Vejledning om gebyrbetalingen kan ligeledes findes på Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret tilbagebetales, hvis

- 1) klagesagen fører til, at den påklagede afgørelse ændres eller ophæves,
- 2) klageren får helt eller delvis medhold i klagen, eller
- 3) klagen afvises som følge af overskredet klagefrist, manglende klageberettigelse eller fordi klagen ikke er omfattet af Miljø- og Fødevareklagenævnets kompetence.

Det bemærkes, at hvis den eneste ændring af den påklagede afgørelse er forlængelse af frist for efterkommelse af afgørelse som følge af den tid, der er medgået til at behandle sagen i klagenævnet, tilbagebetales gebyret dog ikke.

Miljø- og Fødevareklagenævnet kan også beslutte at tilbagebetale klagegebyret, hvis

- 1) der er indledt forhandlinger med afgørelsens adressat og/eller førsteinstansen om projektilpasninger, og disse forhandlinger fører til, at klager trækker sin klage tilbage, eller
- 2) klager i øvrigt trækker sin klage tilbage, før Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse i sagen.

Gebyret tilbagebetales dog ikke, hvis nævnet vurderer, at der er forhold, der taler imod at tilbagebetale gebyret, f.eks. hvis klagen trækkes tilbage meget sent, herunder efter at klager har haft et afgørelsesudkast i partshøring.

En tilladelse må i henhold til naturbeskyttelseslovens § 87, stk. 3, ikke udnyttes før klagefristen er udløbet, eller behandling af en eventuel klage måtte være afsluttet.

Det følger endvidere af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, jf. § 66, stk. 2, at en tilladelse bortfalder, hvis den ikke udnyttes inden 3 år efter, at den er givet.

Kolding, den 1. juni 2017

Vagn Kastbjerg
formand

Denne afgørelse er sendt til:

Miljøstyrelsen mst@mst.dk

Billund Kommune - mail: mano@billund.dk

Billund Kommunes Museer - mail: museet@billund.dk

Kulturarvsstyrelsen – mail: post@kulturstyrelsen.dk

Danmarks Naturfredningsforening, Masnedøgade 20, 2100 København Ø – mail: dn@dn.dk

Danmarks Naturfredningsforenings Lokalkomite, att.: Bent Krogsgaard Nielsen – mail:

kbk@turbopost.dk

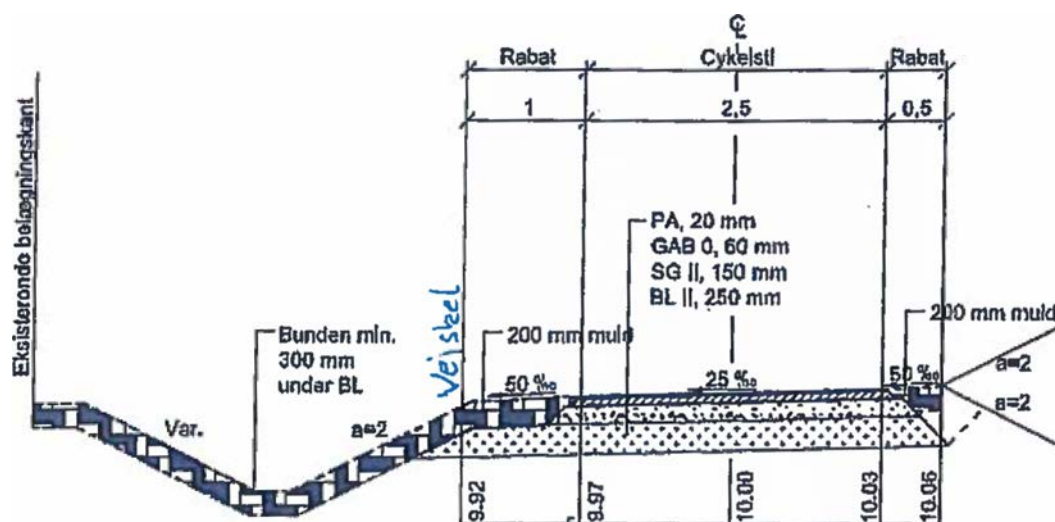
Friluftsrådet, Scaniagade 13, 2450 København SV – mail: fr@friluftstraadet.dk

Friluftsrådet c/o Lone Høgholt – mail: trekantsomraadet@friluftstraadet.dk

Dansk Ornitologisk Forening, Vesterbrogade 140, 1620 København V – mail: natur@dof.dk

DOF Billund – mail: billund@dof.dk

Bilag:

Figur 3 Normaltværpmfil af dobbeltreet cykelsti langsgrøft